IACOBI SADOLETI DE LAVDIBVS PHILOSOPHIÆ LIBRI DVO.

[redacted] AD IACOBVM SADOLETVM VIRVM ELOQVENTISSIMVM.

Quum ſtudium Sophię, quid ſit, quid non ſit agendum,
Monſtret, vt ad veras perueniamus opes:
Hoc totis quur non omnes amplectimur viris?
Quur, quę vulgus amat, malumus illa ſequi?
At iam tandem vtinam reſipiſcant ſecula noſtra,
Iudiciumq; probent, o SADOLETE, *tuum.*
Eſſe magis brutos homines ego iudicio brutis,
Quos tua non fando flexerit alma Charis.

IDEM [redacted] AD LECTOREM.

Ηνιδ' ἀναγνωστᾶ σοι τὸ τῆς ἐγκώμιον
φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ ἆθλον πόνον,
Τὸ ἔγραψέν σοι ὁ κεῖνος Σαδώλητος μέγας,
Ἀνὴρ ὁ θεῖος, ὁ τεχνίτης ἐξαίρετος.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM VOLATERRANVM DE PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS, QVI INSCRIBITVR, PHÆDRVS

In quo accuſatio Philoſophię continetur.

OMNIS, MARI Volaterrane, quæ ad bene beateꝗ vdendum pertinet doctrinæ inſtitutio, ducta primum mibi quidem à Philoſophiæ pręceptis videtur eſſe: atꝗ ab eius facultate diſciplinæ, quæ in contemplatione rerum naturalium, & moribus ad uirtutem fingendis, conſtituendisꝗ cernitur. Pòſt autem his literis, quę quemadmodum ſunt, ſic etiam uocantur ſacræ: in quibus vera Dei percipitur cognitio; cùm aucta & corroborata, tum ad extremum ex variis fluctibus iactationibusꝗ vitæ, quas noſtra imbecillitas fert, ad ſtabilem certamꝗ ſpem immortalitatis conuerſa, atꝗ translata. Ac nos,

qui(vt tu ipſe optimus teſtis es) harum artium vtranque ad amauimus ſemper, & nunc quidem iam in alteram hanc, quę noſtræ & perſonæ propria eſt, & religionis, tanquã in portum vela deflectere, & pleno curſu contendere cogitamus: adhuc tamen in Philoſophia magis exercitati, quod in illa plurimum operæ, & quantum ab occupationibus publicis, quæ nos diu & multũ diſtrictos tenuerunt, diſiungi licuit, antè actæ ætatis conſumpſimus: duximus non alienum nec noſtra dignitate, nec eorum, quos ad virtutis ſtudium atque amorem genuit ipſa natura, vtilitate, nos facturos, ſi quæ de hominibus doctiſſimis, Græcis præſertim, quorum in hac laude ſine vlla dubitatione excellit induſtria, accepta à nostis fuiſſent, ea Latino ſermone cõſcriberemus: primumque gratia hac debita ea quidem & merita Philoſophiæ reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, matureſcentibus etiam annis ad illam cœleſtem ſcientiam incumberemus. Atque hoc ita agere id ſtudioſius etiam ſumus meditati, quod in hoc tempus Latinis quidem literis deſiderari videtur Philoſophia: non quin & apud veteres, & noſtra etiam, ac patrum auorumque memoria extiterint docti viri, qui eam velut incertis ſedibus peregrinantem & vagam, & maxime quidem poſteaquã eiecta è Græcia eſt, in hanc vrbem adſciſcere & potuerint, & partim etiam conati ſint: ſed ita ferente caſu quodam bonis artibus infeſto, & qui voluerunt variis plerunque rationibus impediti, in medio ſpatio reſtiterunt: & qui potuerunt non ferè ſunt ad eam voluntatem adducti. Ita illa neceſſariò penes barbaros morata, tanquam iuris noſtri moriſque expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac vt illum omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potiſſimum nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam profeſſus

fuit hoc ſe populo exhibiturum, vt Græcè tum loquentem Philoſophiam ad Latinam ſermonis conſuetudinem adduceret: quem ego vnum maximè ſtatuo incredibili quadam magnitudine ingenii, qua & omnes longè vicit ſuperiores, & poſteris ſpem penè ſui imitandi ademit, cumulatè quod ſuſceperat præſtare potuiſſe: Verum ſiue infinitis nouæ Academiæ (ſic enim appellabatur orta ab Archeſila, à Carneade confirmata diſcipline ratio) diſputationibus impeditus, quorum illa contra omnia dicendo nunquam terminauit modũ: ſiue quòd propinquo & celeri cum ſuo, tum Reip. fato, illius per vim nefariam fuit interrupta induſtria, minus aliquanto nobis præbuit, quam aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralem partem Philoſophiæ ꝑſecutus eſt, eamq; carptim ſeparatis quæſtionibus: in phyſicis quidem nihil attigit, nec verò de ea parte, quę ad diſſerẽdum tota eſt, literam omnino fecit vllam. Quod ſi ille tum hoc conatus eſt, in quo illi non animus aut ingenium, ſed ex parte quadam fortuna defuit, vt Philoſophiam è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latium, aliquantumq; ei ſplendoris & dignitatis ſe adiuncturum à Romana facundia exiſtimaret: quid nos tandem, & nobiſcum unà cæteros omneis, quibus cordi Philoſophia eſt, agere conuenit? aut quanto elaborare ſtudio, vt tendentem nobis vltro manus, fidemq; & opem noſtram implorantem, pro ſua parte & facultate quiſq; à barbarorũ inſcitia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid eſt quod æquo minus queat animo ferre quiſquam inſtitutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem vniuerſæ vitæ Philoſophiam poſſideri ab iis, qui vt acutè forſitan aliquando moueri videantur ad diſſerendum de ea, inaniter tamen & id

agunt,& orationem afferunt ineptam,& horridam,turbantem cogitata tum deblatterantium ipſorum,tum eorum qui audiunt:nihil vt ex ea proprium,vt dilucidè ſignificās percipi poſſit? Ex quo factum eſt,non vt in exquirenda veritate,quod eſt vnum munus Philoſophiæ maximè proprium, ſed vt in verborum,& inanium quæſtionum inutilibus cōtrouerſiis omnis iampridem ab his ſuſcipiatur contentio. Sed vt in ueteri prouerbio eſt, Balbi balbos,ſic iſtos ſui & agnoſcunt,& probant. At nos, quibus expetenda illa ſemper,& præcipuè colenda viſa eſt : quę ſapientiæ cum eloquentia naturalis eſt ſocietas, quiq; mentis ſimulachrum ducimus orationē,vt ex huius forma & pulchritudine,illa quoq; quę intus eſt ſpectari animi dignitas & eluceſcere foris poſſit: demus operam,ſi modò aſſequi poſſumus, vt Philoſophiam iampridem laborantem barbarię nomine Latinis literis illuſtremus. Quod profectò adnitemur, eo ingreſſi animo,vt niſi vitam vis aliqua peremerit,aut autoritas maior occupauerit,omnem ipſam Platonicam, & Ariſtotelicam formam diſciplinę non interpretis munere,ſed ordine & iudicio noſtro noſtris hominibus tradere parati ſimus. Quod maiore etiam cum ſpe,lętitiaq; aggredimur, quòd intelligimus non ſolum in Italia,quę ſemper omnium bonarum artium parens iure exiſtimata eſt:verum etiam trans Alpes in Galliis,Germaniisq; quam multi iam exiſtant,qui ſe ad politiores dedant literas:quiq; hęc ipſa, quę nos reprehendimus, minimè probanda putent : etiam inſectentur eorum infantiam,qui audeant pręclaras è Philoſophia ſententias, ſermonis ruditate tanquam cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio prędīti, barbari certe non ſunt. Non enim quos a nobis aut montium excelſitas,aut latitudo ęquorum

diſiunxit,ſed quà cum verè religionis cultu non peragrauit humanitas, & artium amor ingenuarum, ea certa & ſola eſt barbaria. Atqui horum ope atq; auxilio, aliorumq; multorũ quos ſimiliter ad iudicandum, agendumq; idoneos ingenii dotibus natura ipſa ſubornauit, ſi plures in hanc pręclaram volantatem conſenſerint, haud diffidendum ſane eſt, quin celeriter e ſordibus omnibus ſe emerſura Philoſophia; & dignitatem ad quam ſpectat, obtentura eſſe videatur. Quibus cũ aut noſtra communicabitur laus: aut ſi prior noſtra ſors in hoc certamen exierit, non dubium eſt futuros, qui eandem peteſſant gloriam: à quibus non certari modo nobiſcum, ſed vinci etiam nos ęquo pati animo ſumus parati. Quippe qui non tam ſingularem noſtram laudem, gratiamq; depoſcimus (etſi ne eá quidem, cum bonorum conſenſu recte factis tribuitur, à pręſtantibus animis repudianda eſt) quam bene de ciuibus noſtris promereri ſtudemus. Quod ſi in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractauimus, innocentiam & fidem probauimus noſtram, noſtraq; foris acta conſiliaq; omnia non ad priuatos quęſtus, ſed ad beneuolentiam hominum nobis omnibus officiis cõciliandam, & ad communem bonorum vtilitatem ſpectauerunt: erit hęc iam intra domeſticos parietes cum cura pręſtantior, tum labor etiam multis vtilior, ſi qui noſtris hortationibus vel excitati, vel firmati, nihil ſibi magis expeetendum in uita, quam virtutem & abſtinentiã, & ſtudium verę ſapiẽtię duxerint. Sed quoniam antequã e Philoſophia quicquam, de ipſa Philoſophia aliquid eſt dicendum: eiq; iuſta & debita laus tribuenda, ſine qua nihil quicquam vere eſſe laudatum poteſt: cum pręſertim non deſint qui petulanter in eam, quacunq; de cauſa, etiam hoc ſtu-

dioſius inuehantur, quod ſe putent ea re gratiam à vulgo & ab imperitis hominibus inituros: viſum fuit faciundum, vt eam ederemus eius defenſionem, quam habuimus Mari, *nos quidem aliquot ab hinc annis in* Iacobi Galli *ſuburbano, cum è* T. Phędro *affine tuo, homine (vt meminiſſe facile poſſumus) cum docto & copioſo, tum parato ad laceſſendũ, reſpondendumq́, eſſet vituperata.* Nam cum Floralibus *ma nè ad Gallum in hortos, quos ille vir, vt tu te ſcis, in omni vita politiſſimus, in campo fœniculario ſecundum* Adriani *molem ſibi fere communes, & doctis omnibus parauerat, cõ ueniſſemus ego &* F. Citrarius, *homo cum ſtudiorum ſimili tudine mecum, tum multis amicitię officiis coniunctus: of- fendimus ibidem, qui paulo nos anteuenerat, cum ipſo* Gallo *ſermocinantem* T. Phędrum. *Igitur congreſſi amice & comiter, ſalute data acceptaq́, in hyppodromo (id erat de- cumano limiti nomen) manus cõplexi inter nos, vt mos ami corũ eſt, inambulare cœpimus.* Tum GALLVS: *Quid nam hoc eſſe dicam, inquit, nobis à natura datum, vt tãtum boni in eorum; quos familiariter diligimus, congreſſu & col loquiis experiamur eſſe, vt ſine iis nullam integram volupta tem ad animum nobis accedere ſentiamus? velut mihi nunc accidit, qui etſi hoc loco uehementer delector, quod & ame nus ſatis eſt, & ſolent vnicuique ſua, in quibus quis elabo- rauit, valde iucunda exiſtere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aeris & nitore cœli exhilarari animos neceſ- ſe eſt: nec ſolum noſtros, ſed cæterarum etiam animantium.* Siquidem, vt à Vergilio *ſcriptum eſt,* Vertũtur *ſpecies ani morum, & pectora motus* Nunc *alios, alios dum nubila ven tus agebat,* Concipiunt: *onde etiam volucrum cantus, & lę titiam pecudum, & inſolitam quandam in animis dulcedi-*

nem ait exoriri. Requirebam animo *tamen neſcio quid: neq; tam animaduertebam primò quid illud eſſet, quod mihi abeſſe videretur, quam poſteaquam vos adueniſtis: ſentio nunc demum meam expletam, cumulatamq; eſſe lætitiam: ita ad ſocietatem illam ad quam à natura facti ſumus, qua homini ad hominem naturalis eſt applicatio, accedit iſta ex delectu amicitiæ incredibilis quędam iucunditas: quam qui nō norunt, ii mihi videntur ex alieno quodam genere homines eſſe, non tam mente prędìti, quàm forma humana.* TVM PHAEDRVS: *Recte ſane loqueris* Galle*: repugnat enim hoc naturę, vt qui ſint, quos tantum in rebus humanis bonum non afficiat: & tamen experimur interdum nōnullos, qui ita aut animo ſunt agreſtes, aut moribus ad omnem inhumanitatem aſſuefacti, vt non modò neminem eximie charum habeant, ſed ęque oderint omnes, tanquam cōmunes cunctorum inimici:* Sicut de Timone *illo* Grę*cię loquuntur hiſtorię: quem etiam ferunt, cum haberet ſecum in cœna ſimilem ſui prorſus, & inhoſpitalitate (non enim mihi nūc ſuccurrit, quo alio nomine appellē μισανθρωπίαν) & moribus* Apemantum*: atq; ille ea ſolitudine delectatus dixiſſet,* Pulchrum *hercule noſtrum hoc conuiuium, ò* Timon*: reſpondiſſe,* Atqui *pulchrius multo futurum erat, ſi tu non adeſſes.* Tales *ergo nonnulli, ſed contra naturam tamen atq; vt hoc fortaſſe rarius, ſic vtinam non multa quotidie in nobis ab eadem natura optime inchoata, conſuetudinis vitio deprauarentur.* Sed *de ſe, vt volet quiſq;: nos, qui liberaliter ſumus eruditi, de nobis ipſis ita ſentiamus, vt vitam ſine conuictu & conſuetudinibus amicorum nullam ducamus eſſe.* Atqui Galle, *inquit* CITRARIVS, *quantum tu bonorum amicitię, omniq; humanitati tribuendum ſtatuas*

res ipſa palàm facit, neq; indiget id noſtra vllius oratione: nemo eſt enim qui non oculis cernat, quanti ſint ad te hominum, aliqua ingenii laude ſplendentium, concurſus fieri ſoliti: atq; ornatiſſimorum hoſpitum & amicorum quotidianis coouentibus floreat domus tua. Quod profectò haud ita fo ret, niſi tu, ſi quisquam alius unquam, honeſtiſſimorum, optimorumq; amicitia, ac familiaritatibus delectarere. Verum quod eſt modò à Phędeo noſtro dictum, rarius vſu hoc venire, vt quis amicitię dulcedine non tangatur: vtinam id quidem item eſſet, atq; ea vna eſſet in cauſa, quę ab eo exemplo etiam Timonis commemorata eſt, naturę quędam quaſi feritas: ſed latius patet hoc malum, & quod maximum venenum fidelis beneuolentię eſt, ſimul vt quis nimium ſibi deſeruit, ita minime fidem in amicitia tuetur. At huiuſcemodi hominum innumerabilis eſt multitudo. quis enim eſt ſtudio ſuos pecunię pręſertium, & cui (ut Terentianis uerbis vtar) nihil pręter lucrũ dulce ſit, qui ullum uel tenuem poſſit habere guſtum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modo Galle narrabas? quiq; ſublata utilitate, quę cõtineat neceſſitudinem, non continuo nuncium remittat amicitię? Plena horum uita eſt, rarumq; illud potius, ut cui cognita appetitaq; ſit ſimplex illa, & uera, & p ſe, ſuaq; ſponte amabilis ex amicitia uoluptas, quę ab amico proficiſcitur, & in eo ipſo uertitur, nihil quęrens extra, nec cupiens, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix eſt. Sed quo rarius iſtud, hoc pręſtantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Galle, feciſti tu quidem omnibus iam fidem. Nam ut ille, quicunque hoſtem feriet, is mihi fuerit ciuis: ſic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuo probas, nõ ex eis ad te uti referas aliquid, ſed ut ſibi illi nihil magis

promptum eſſe intelligant, quam te, domumque tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quę cunctis etiam hoc gratiora ex te accidunt, quod tua iſta incredibili humanitate condiuntur: quam tibi in uerbis quidem & uultu, omnique corporis motu inſculpſit ipſa natura. Sed ea factis, & in experiundo fit illuſtrior. Itaq; es aſſecutus, ut nō magis unū unus, quam te diligant uniuerſi. Quam ob reum, quod paulo ante dixiſti, nullam te integram ſine congreſſu amicorum percipere uoluptatem, & de eo tibi aſſentior: & (ut pro cęteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam vberius. Sumur enim hac tua fruenda humanitate. Hoc *ingenio, his optimis'& ſuauiſſimis moribus, in mutua noſtra beneuolentia propemodum beati.* TVM GALLVS: *Gaudio ſane Citrari, inquit, pręclaro hoc, quod mihi tribuiſti, vel iudicii tui, vel, vt ègo potius interpretor amoris teſtimonio Atqui: inquit* PHAEDRVS, *Galle, vtrūque eſt, & iudicium, & amor. Sed quādo de amicitia aliquid omnes, quid àadoletus?* ET EGO: *Quid inquam Phędre? niſi me vehementer hoc veſtro ſermone eſſe deiectatum: ac ſentire quidem vobiſcum vna, nihil eſſe in vita præſtabilius amicitia: queq; in Galla noſtro laudibus extulit Gitrarius, veriſſima confiteri. Sed quod vnum vel præcipuum ab eo video prætermiſſum, id à me referri, & commemorari debere, puto: non enim natnra ſolum, & propenſione animi quadam aut fortuito euentu lapſus in hanc rationem Gallus, ad liberalitatem, & beneficentiam, veritatemque amicitiæ totum ſe contulit: ſed aliquanto magis accepit à Philoſophia, vt iſta eadem recto iudicio & conſtanter ageret, in quo quidem vno eſt poſita virtus.* Nouit *enim quemadmodū de ſtatuis Dædaleis à doctiſſimis proditum eſt, eas*

cum pręclaro opere perfectę, & eximię pulchritudinis exiſterent, niſi tamen arctiſſimis vinculis conſtringerentur, dilabi facile, & perfugere ſolitas, quòd earum incerta eſſet, & lubrica poſſeſſio: ſic optimum quenq; morem, niſi ratione & pręceptis Philoſophię fuerit confirmatus, ſtabilem ſua ſponte non eſſe. Eſt igitur ad hęc Philoſophię ſtudia, in quibus à prima adoleſcentia admodum ſe exercuit, longo interuallo nunc reuerſus, & quidem animo maiore quā vos fortaſſe ſuſpicamini: quod ego noſſe poſſum propter quotidianum vſum, quo cum eo aſſiduus ſum. Quamquam illi quidem haud ita multum ad legendum ocii à forenſi opera relinquitur: ſed eſt totus in quęrendo & percontando: me quidem, quem in his literis maxime uidet occupatum: audiēdi aliquid videlicet, & diſputandi cauſa, ſępiſſime ut laceſſat: Quod ego pergeate accipio, vel quod obſequor ſtudiis optimi & amiciſſimi viri, vel quod illius acuto, & acri ingenio meum quoq; ad diſcendum excitatur ingeniū. Hoc loco PHAEDRVS, vt era natura vehemētior, & Philoſophię multis iam ſi & Philoſophię multis iam ſignis habebatur infenſus: Pręclaram mehercule laudem; & in primis commemorandam, qua te iſti afficere conantur, Galle, cum te tanquam puerum nobilem ſub pędagogo, ſic à Philoſopho aliquo admonitum, nihil niſi ex pręſcripto recte agere poſſe volunt: ac ne quid deſit, manum etiam ſub ferula vt dicitur: indignum illud quoq; quod virtutem in una ſtatuunt Philoſophia: quo quid dici impudentius poteſt? quando enim Philoſophię quicquam omnino fuit cum virtute, cum amplitudine, cum dignitate commercii? aut quos ex eiuſipſius ſinu prodire conſpicimus ad vllam rem gerendam aptos, quę quidem digna ſit viro? Immo verò tu, inquit, eſto

nobis Galle & naturali virtute,& tuo ipſius conſilio inſtitutoq; talis,qualem te eſſe cernimus omnibus eis animi dotibus inſtructum,quę magno homini cõueniunt:Sitq; tua iſta propria,& peculiaris laus,non Philoſophię,quam ſummus ille vir tuus nouus hoſpes & amicus P.Bembus,cuius tanta fertur apud omnes virtutis & literarum gloria,iure ſane in te contuliſſe mihi viſus eſt,cum ita diceret,vrbem hãc tot antiquorum monumentis,tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam:ſibi tamen maiorem atq; ornatiorem fuiſſe viſam, quod te in ea ciuem eſſe contigiſſet. Hoc de te ille ita vt ſentiret,nõ tu,opinor,promiſſa barba es aſſecutus,nec tunica pulla,nec trito pallio,nec inepta, & intempeſtiua loquacitate,ſermonibus per omnes circulos conſerendis:longe,enim hęc aliena graui viro, Philoſophis vero quotidiana ſunt:ſed liberalitate,& prudentia, & quod cũ te multi fortuna & copiis in hac vrbe antecedant,nemo eſt tamen,qui ad bene de probis & doctis hominibus merendũ te vno ſit propenſior:Nam quod ad Sadoletum attinet,quẽ ego & amo medius fidius, & florentem eſſe cupio, non poſſum non moleſtia affici,cum illum video ſubducentem ſe amicorum & familiarium cœtibus,in hac ſqualente & ſordida Philoſophia tabernaculũ pene vitę ſuę collocaſſe, doleoq; meam tam parui apud eum fuiſſe autoritatem, vt ipſum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad conſilia grauiora retrahere. Atq; ad me conuerſus,In mentem venit mihi, inquit,ea proferre aduerſus te,quę in Euripide Zethus ad Amphionem fratrem protulit,quorum equidem ſententiam, non numerum recordor:Negligis o frater, inquit,ea quę te oporetet diligere,naturamq; animi tui ſuapte ſponte nobilem,puerili quadam concinnas forma:& neq; in iudiciis commode

loqui ſtudium tibi eſt,inq; iis cernere quod æquum idoneum que ſit:neq; alios iuuare conſilio potes tuo. Ac de tuo quidẽ inquit,ingenio quid ſentiam,mihi ipſe conſcius ſum:quãtum autem te diligam,tu optimus es teſtis.ſed quod tibi ſoli ſeorſum ſæpe dixi, in quo fruſtra à me conſumpta opera eſt, idem nunc his audientibus vt dicam,moneamq; te aliquot an nis minorẽ natu audacter,idem amor me cogit. Vereor enim vel potius formido certo,ne iſtam tuam ingenii animiq; indolem,qua te ad grauiores res tractandas idoneum ſemper iudicaui,hoc Philoſophiæ ſtudio penitus corrumpas:in quo ſi eſſet ipſo aliqua fortaſſe liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta vanitate illius ſcientię eſſe qui poteſt?tibi tamen vi dendum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & pręmia non otioſis,ſed induſtriis hominibus proponuntur,qui factum tuum probari illi ſpoſſet,qui ſcirent de vita cuiusq; & inſtitutis iudicare. Inquiritur enim in vitã tuam,mihi crede,curioſius quam tu fortaſſe exiſtimes: Nã cum a primo commoſſes animos multorũ expectatione quadam,nunc te velut inertia deſediſſe,non poſſunt non mirari homines,idq; non reprehendere,cum in popularibus ſtudiis, & his quę frequentię ac celebritatis ſunt,ſiue in foro malis, ſiue ad principes viros,vindicare te in aliquam laudem poſſis:illa tamen,quę ſilentii,& ſolitudinis ſunt,malle perſequi. Quorum profecto opinioni & iudiciis inſeruias oportet ſi aliquo numero eſſe optas,aut ſi eam uerè aſſequi uis, quã tibi falſo promittit Philoſophia,ſapientiam,ne ve te in tene bris abdas,cum facilè in hominum oculis queas, & in luce conſiſtere. Quę cum ille dixiſſet aliquanto commotius,quod eum ad hanc rationem conciationemq; dicendi & uoce, & motu corporis,& animo flagrante ac ſubito natura forma-

uerat, ſummumq́ illi preterea ingenium, ſummum in pronũciando leporẽ addiderat. CITRARIVS. *O amœnum diẽ hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo deſideratam opportunitatem, aliquando te Phędre in vniuerſam inuehentem Philoſophiam audiendi: Equidem interfui ſępe, idq́ locis pluribus cum carperes Philoſophiam, in quo ego potiſſimum attendere ſolitus ſum acumen ingenii tuii, & facetiſſimis dictis delectari. ſed de ea tota quid haberes, dicere, percontandi ex te, cum id maxime auerem, auerem, ante hunc diem facultas non eſt data: quam nunc oblatam libentiſſimis nobis, noſtra fuerit culpa, ſi amiſerimus: aut ſi non ex te omnia, quę volumus de tuo in Philoſophiam animo ac iudicio, audiendo fuerimus conſecuti. Imo, inquit* GALLVS, *& hic locus maxime aptus eſt, & tempus idoneum: nec eſt quicquam, in quo iucundius hunc conſumamus diem, quam ob rem da hoc nobis Phędre, vt te de uniuerſa Philoſophia quid ſentias audiamus.* AVDIETIS, *inquit: ſed hac conditione, ſi omnibus ſum facturus gratum.* HIC EGO *arridens, Mihi ne, inquam, eſſe gratum poteſt, in tantum diſcrimen uenire Philoſophiam? Quid ita, inquit* CITRARIVS *non tu eam dicere es ſolitus ueritatis patrocinio ſat tutam eſſe?* SI QVIDEM, *inquam, ueritate, non eloquentia cauſa pendetur. Pendetur, inquit* GALLVS, *& bono es animo: non enim hic imperitę multitudinis concio, ad quam in inuidiam facilę, & in ſuſpitionem Philoſophia adducitur: ſed auium concentus, & florum tanta hęc uarietas ac copia, huius orationi coronam factura eſt.* ATQVI, *inquam, Galle, huius orationi (ſiquidem ea in uituperanda Philoſophia futura eſt) auium iſte concentus obſtrepat ſanè*

velim. An nō tu hoſce flores, qui tantam nunc odorum amœnitatem naribus noſtris aſpirant, & mox auritos, & poſtea etiam vocaliores fore putas, quam eſſe poſſet ipſa illa, de qua nunc dicebas imperitę multitudinis concio? SANE, inquit, hoc eſt quod ego gaudeo: intelligo enim prêter voluptatem, quam audiendo percepturus ſum, huius mei prętерea ſuburbani pretio premultùm acceſſurum eſſe, quod quidem diſputatione veſtra hac celebratius multo futurum eſt, quam aut peregrinis arboribus, quę in hunc ipſum locum vndique accerſitę ſunt: aut nobilitate eius picturę, qua eſt ſuperior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phędrus me intuens, veritatem ſinito venire in certamen, tu met ſilentium teneto. AGE AGE, inquam, phędre (video enim te in procinctu eſſe, pugnę auidum) illud moneo, parciùs: ne ſi uno hoc prœlio penitus philoſophiam obtriueris, non habeas deinde quicquā, in quod ita ſtudioſe, & libenter inuehàre. NVLLVM eſt periculum defore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cum dixiſſet, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi, inquit, priſci illi ueteres, qui primi ſemetipſos ſapientes, & artem eam, quam profitebantur, ſapientiam appellauerunt, aut callido conſilio quęſiſſe in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuiſſe. Etenim ſi um ſcirent: & intelligerent ipſi, inanem eam eſſe, quam habebant in manibus, ſcientiam: appellatione tamen pręclara illā adducere in honorem ſtuduerūt, cęteriſq; pſuadere, id quod ipſis neutiquam de ea erat perſuaſum. Aſtuta illorum ratio, & callidum in primis conſilium fuit: ſed ita, ut ſeculi illius ingeniis nihil iudicarent eſſe rudius. Sin autem & eandem ipſi fidem habuerunt de ſapientię diſciplina, & cęteris facere conati

recenati ſint puerorum mihi morem videtur fuiſſe imitat ut enim pueri imagunculas ſæpe nacti ligneolas: aut è cera eas'q; charius amplexi, veſte atque auro exornant, Deorumq; quorum libitum fuerit, imponunt eis nomina: demumq; longius prouecti credulitate puerili, quaſi rem ſeriam agentes, rei ludicrę diuinos honores tribuunt: Sic Philoſophi iſti veſtri (me autem intuebatur loquens) quos ſolos penes eſt ſapientia, quiq; eam ipſam ab ſeſe vnis peti atque addiſci volunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ętas ludum ſuum concedit, his alienum ſtultitia: inane diſciplinæ ſimulachrū ſplendidiſſimi nominis appellatione honeſtauerunt: Quo non poſſunt quidem non allici aliquando & inuitari nonnulli, vt inſiſtant aliquantum, cupiantq; interiora cognoſcere. Quod enim ſapientia nec in cœlo, nec in terra quicquam eſt præſtantius, iccirco ipſo nomine commoti, acceduntur ad cupiditatem aliquam cognoſcendi. Sed ſi qui lautiore paulò ingenio ingreſſi fuerint, maturę vt abalienētur. Ex quo illud Neoptolemi apud Ennium, Philoſophandum ſibi eſſe, ſed paucis: nam omnino, haud placere. Credo homini militari ex bellica virtute veriorem meditanti gloriam, conueniens fuiſſe viſum, quid iſti profiterentur: agnoſcere: quæ vero minutius ſuperſtitioſiusq; tractarent, & in quibus fruſtra contererēt ætatem, ea ceu verę ſapientiæ repugnantia penitus deſpicere atq; contemnere. Et nimirum magna, eximiaq; profeſſi, in minimis ferè verſantur. Quod ſi ſplendore nominis rem otioſo, rem ipſam introrſum magis aſpexeris: totamq; iſtam artem, quæ ſe magiſtram tradendę ſapientię profitetur, in manos nſumptam diligenter expenderis: non tu in ea quidem ſapientiam vllam, quæ ſit vere & ſolide ſapientia, ſed imaginem potius inanem quandam deprehenderis ſapientię: ſine

corpore, ſine mente, ipſius illius ſapientię operibus atque muneribus ſola voce reſonantem. Nam cum rerum gerendarū ſit ſapientia, imperii gubernandi, dignitatis ac potentiæ ſibi comparandę, Philoſophia pro his maximis, maximeq; expetendis rebus, tanquam immunitatem laborum in beneficii loco illi tribuens, eam in verbis penſitandis, & argumentorū concluſiunculis arte aſtringendis, rebusq; iis, quę nihil pertineant ad nos, accuratius indagandis, feſtiuo opere occupat; vt ſuarum virium & grauitatis oblita, à cœtu hominum, atq; ab regendis ciuitatibus, ad ſolitudinem, inertiamq; trahatur. Atq; huic arti tamen ſapientię nomen eſt datum: in quo primum iſtorum eſt arrogātia reprehēdenda. Quis enim illis hoc conceſſit? aut quo nam iure fuit ab ipſis vſurpatum, vt artem ſuam, cuiuſmodi ea cunq; ſit (nōdum enim de hoc diſputatio poſt videro) in ipſo ſtatim ortu atq; initio, inſcriberent Sapientiam? cumq; necdum plane perſpectū cognitumq; eſſet, hominum ne vitæ vtilis futura eſſet, illa, nec ne eſſet, tamen tanquam ratio abſq; ea recte, ordineq; viuendi conſtorum iam confeſſione conſtare non poſſet, ita ſummum rerum humanarum titulum illi pręſcriberent? Verū fuerit hoc vitium ſuperiorum illorum, & qui ſeptem dicti ſeptem dicti ſunt, quos tradunt cunctos in Gręcia Delphis primum conueniſſe, Athenis prætore Damaſo: iterum deinde Corinthi, cum eos Periander Corinthiorum tyrannus hoſpitio accepiſſet, circiter quadrageſimamquintam olympiadem, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priſcus regnum obtinebat. Atqui hi iſti ipſi, ſi ſua ſententia ſe appellauerunt ſapientes, indulſerunt ſibi profecto, quam par erat, vehementius. Sin autem populorum ſuffragio vocati ſunt: habēt egregiam ſui cognominis, & quo iure glorientur, autoritatem:

Siquidem ad imperios & ſtultos delatum fuit de ſapientibus iudicium, etſi video non iſtos ſolum, ſed alios complureis, ſi fama & opinione vulgi ſapientia cenſeatur, nulla illuſtri de cauſa paſſim habitos ſapienteis: ſimul vt quis enim in illa rude indoctaq; uetuſtate vel dixerat aliquid, vel egerat concinnius, ita aſcribebatur ad numerum & nomen ſapientis. Quo ex genere maternus auus Theſei Pittheus, cũ verſibus pangendis ſententiolas quaſdam complecteretur, in primis iudicatus eſt ſapiens. Lycurgus vero eundem nominis honorem iuſtius eſt aſſecutus: quod enim confuſam & ꝑtubatã, ac (vt Herodoti utamur verbo) κακονομωτάτην Lacedęmoniorum Remp. legibus latis conſtituerat; ferẽdisq; laboribus, & periculis alacriter adeundis: ciues ad fortitudinem, & ad omnia belli munia apprime erudierat; comparata ſibi autoritate & gloria, ſapiẽs merito exiſtimatus eſt. Sed vt ab hoc magno ſane viro abeamus, quid cuiquam eſſe tunc potuit in ſapientię nomine glorioſum, cum Homerus, cuius dicta pro decretis habẽda ſunt, etiam fabris attribuat ſapientiam? Ac, ne quis illorum ſeptem, quos & nos nimium iam ſępe in mediũ adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philoſophos, nec ſapiẽtes fuiſſe, vllã alio ex genere putet fuiſſe ſapiẽtiã: quã eã, quę dicta in Pittheo: Primum poetę plerique, iiq; adeo ꝑfrigidi: deinde argutulis quibuſdã, vt ſibi videbãtur, ſentẽtiis, multitudinis plauſum captãtes. Quid enim Chiloni Lacedæmenio (vt de eo potiſſimũ loquar) tria ne dicta ſapiẽtię laudẽ afferre debuerũt? At ea in foribus templi Delphici ſunt inſcripta quid tum? non enim qui inſcripſit, aut qui inſculpſit (opinor) faber ſapientior fuit? NE QVID NIMIS: recte hoc quidem, & ſibi iſte admodum cõſtitit: pauciſſima enim

ocutus, multam ſibi parauit ſapientię famam. Sed quid illis ſapientibus fiet, qui ſuis libris, atq; ſcriptis omnia referſe runt? NOSSE uero SE QVENQVE, quam uim habeat, ſi ab hoc communi atq; vſitato ſenſu abieris, ipſo illo interprete qui edidit, cenſeo eſſe quęrendum. Nam illud quidē inopinatum ac nouum, & neſcio unde erutum: nemini enim unquam in mentem venire potuiſſet: COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: Quid? hiccine ſolus vadimoniū deſerere coactus fuerat, eius que bona proſcripta fuerant? ſed quoniam in ſingulis non eſt immorandum, & vnius tamen exemplo cęteri noti eſſe poſſunt, ratio concludenda eſt, ſapientium nomen, ab ipſis uſurpatum, plenum arrogantię eſſe: à populo delatum, inanitatis. Correxit errorē hunc veterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quod primus Philoſophiam pro ſapientia inſtituit appellari Is in illa ſua perigrinatione, in qua, ut de Vlyſſe ſcribit Homerus, moltarum gentium mores et inſtituta perſpeculatus fuerat, cum peragraret in reditu veterem Gręciam, atq; illo itinere veniſſet ſicyonem, ibiq; cum Leonte ſicioniorum tyranno congreſſus, interrogatus ab eo eſſet, quem nam ipſum ſe profiteretur, num ſapientem? reſpondit ſoli Deo congruere nomen ſapiētis: ſe vero Philoſophum eſſe: hoc eſt, ſtudioſum & cupidum ſapientię. Graue reſponſum & dignum modeſtiſſimo viro, nihil ſibi arrogauit, nihil ſublatius de ſe locutus eſt, tantum eam cupiditatem, quę cuncto generi humano è natura inſita eſt, ſapientię adipiſcendę, in ſe aliquanto fortaſſis acriorem ineſſe ſignificauit. Plena igitur grauitatis oratio: neque ipſe non idoneus, cuius autoritatem cętere ſequerentur, ſi in eadem porro ſententia conſtitiſſet, neq; diſſenſiſſet poſtea à ſeſe, cęteriſq; rebus non iam ſe moderatū & gra

uem, ſed flagrantem ambitione importuna prębuiſſet. Nam quid illa iactatio popularis, & Gręcię omnibus in locis, vbi cœtus celebrari erant ſoliti, ſui oſtentatio? Quid nudatio femoris aurei Olympię, cum ad ludos ſolenneis cuncta adeſſet Græcia? aliud in eo indicant, quam ſpecioſum illud ſapientis nomen, quod ipſe paulo ante ab hominibus conctis audiđ carat, & Deo vni tribuendum cenſuerat, cum conaretur apparere ipſe Deus, vſurpare illum confeſſione reliquorum, & ad ſemetipſum vertere, tanquam pręſtigiis quibuſdam, uoluiſſe? Quanquam femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forſitam vulgus commouere: iis, qui hominem nouerant meminerantꝗ ex aurificina paulo ante ad Philoſophiã egreſſum, miraculo eſſe non potuit. Quid quod ad Italiam ſe contulit, & Metaponti ſedem, ac domicilium ſtatuit fortunarũ ſuarum? qui conueniebat homini ſamio, pręſertim cum plus honoris, quam ſatis opus eſſet, in germana Gręcia paribus illius haberetur? Sed, opinor, occupatis ibidem populorum animis opinione, & fama ſuperiorum ſapientium, cũ eum, quantum aſſequi poſſet, celebritatis pœniteret: nouas illum ſedes, vberiorem ſegetem ſuę propagandę laudis, vacuis etiã tum à Philoſophia harum gentium animis, in Italia quęſiuiſſe. Quibus in locis diſciplinæ ſectam eam condidit, quę Pythagorica eſt appellata, magiſtra illa taciturnitatis. Hoc confiterer commode, ſi ut in addiſcendo, ſic etiam ad docẽdum adhibitum ſilentiũ fuiſſet: huius enim moleſtię parte iam carere mus. Porro apud eum mos iſte tenebatur, vt qui ſe huic diſſent diſciplinę, obmuteſcerent integrum quinquennium, docerenturꝗ primo communia quędam, velut elementa artis: deinde ſecretiora & quaſi myſtica: neꝗ id à magiſtro: ille enim abditus et ſemotus ab oculis, nemini ſe communicabat;

& ſemotus ab oculis, nemini ſe communibabat: ſed reſponſis: & tanquam oraculis erudiebat iuuentutem, donec tandē perſpecto ingenio, moribusq; probatis, qui iudicati fuerant digni, admittebantur ad conſpectum magiſtri, cōmerciumque ſermonis. Quod qui aſſequebantur, confeſtim domum ad neceſſarios ſuos literas, nuntiosq; gratulandi cauſa mittebant, tanquam eximium quiddam & optan ũ adepti. Hāc vitę morisq; eius inſolentiam ſecuta illa arrogantia eſt: quod vnus fere philoſophorum omnium dictum & autoritatem ſuam ſanctam haberi inſtituit pro ratione. Vnde enim ce ebre illud αὐτὸς ἔφα, quod vſurpare ſoliti erāt, qui tuebātur pythagoream ſententiam, ſi quando (vt fit) in diſputando premerentur, vt deliteſcerent in ſapientis magiſtri autoritate & nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppreſſis ciuitatibus facere ſoliti ſunt, cūm ſunt, cum quid de priſtino ſtatu volunt dimouere, vt non aliquam proponant cauſam & rationem voluntatis ſuę, ſed de egregiis autoribus tanti nominis, artisq; huius appellatione ac titulo, dicta hęc ſint. Quę vna ſi diſciplinam profitetur ſapientię: ridicule arrogās eſt ſin ſtudium duntaxat, & cupiditatem, ſicut ipſa vis vocabuli declarat, nihil habet eximium prę cęteris, nec quo tantopere glorietur ptæter cæteras. Quis enim eſt quocūque ex ſtudio, quacunq; ex diſciplina, qui non max me cupiat ſapientem eſſe ſe: aut cui quicquam omnium rerum uideatur ſapientia eſſe diuinius Illud nunc videamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritq; iam inde ab initio accipientibus commendata: eſt enim profecto aliqua ex origine etiam & generis ſtirpe cenſenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorū, niſi parentum diſtinguant nomina, & gentes, pares principio cenſeantur eſſe clari obſcuris, in-

genui ſeruis propterea quod nihil non demum oriens, habere poteſt ex ſeſe in populum nobilitatem, Ita philoſophię prima commendatio à ſuis inuentoribus, & tanquam parentibus, repetēda eſt. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni aſſignatis? Gręcis, an ne Barbaris? Video magnum eſſe certamen, habetq́ par vtraque fortes aduocatos, ueruntamē ipſorum etiam confeſſione Gręcorum ſuperiores Barbari. Itaq́ & Aegyptii ſuum Oſirin iactam: Vulcanumq́ Nili filium aperuiſſe philoſophię principia annis prope innumerabilibus, antequam in Gręcia de his ipſis rebus mētio ulla haberetur, & Gymnoſophiſtas apud indos, Druidas, apud Gallos, vel ipſa teſte Gręcia, magnam ſapientię famam video cōſecutos. Druidum quidem nomen in ſumma vt tum habebatur diuini humaniq́ iuris notitia, non ſolam Gręcis literis celebratum: ſed & ipſi Gręco vocabulo Semnothei ſunt appellati, propter ſcientiam colendorum Deorum videlicet, & celebritatem religionis: atque iidem de rebus occultiſſimis primi non pauca ad cognitionem hominum attuliſſe exiſtimati ſunt: magno ſane munere inſigniq́ beneficio, tanquā parum multa eſſent in oculis omnium poſita & in conſpectu, quę ingenium, diligentiamq́ requirerent. Predicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito ſpecu reſponſa ſapientiæ percontantibus edentem, nuncque uelut euaneſcentem ab hominum oculis, rurſum autem ſeſe in conſpectum dedentem, induſti, deceptique preſtigiis, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & ſacrificia illi ſolennia habita, & epulę inſtitutę ſunt. Athlantem laudibus Lybes ferunt: ob imitationem enim cœleſtium circulorum in ſphęra lignea relatam, quodam QVASI *ſapientię prēmio, ipſius humeris cœlum ſuſtineri nimium*

ſimplex illa memorauit antiquitas: vt illum ſuę artis, ſi modo ſapit quicquam, neceſſe ſit pœnitere, ſiquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuo addictus eſt. Ochum habent Phœnices autorem ſapientię ſuę: at Phœnicas Gręci, neque hi ſolum ſed gentes fere omnes: literarum enim vſum, ſine quibus nimirum ſapientia non conſtat, omnium conſenſu Phœnicibus acceptum latum fuiſſe legimus: iidem iſti, quod quidē ſapientię partem aliquam attingit propius, ad maritimos curſus dirigendos, atq; vt non iam fortis eſſet, ſed conſilii nauigatio, minorem Vrſam notauerunt, eandem Cynoſuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quę hoc etiam certior dux eſt nauigantibus, quod gyro interiore breui conuertitur orbe. quid dicam de Chaldæis, Magisq; quorum alteri ſpectandis ſyderibus, & cœli conuerſione intuēda cum ſtatos illic, ſolenneisq; motus deprehendiſſent, ſolisq; & lunę, cęterorumq; errantium ordines, concurſiones, momenta ꝑpēdiſſent, quæq; quo ue die in cœlo euenire neceſſe eſſet, aliquanto ante prædicerent, ſcitum quiddam in vita comperiſſe viſi ſunt, idq; populare, atq; plauſibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipſis illis fructuoſum, quod ꝑ vaniſſimas prędictiones fatalium euentorum, animis imperitorum ſuperſtitione implicatis, uiam ſibi ad quęſtum inuenerunt & ad dignitatem. Magi poro iam inde à principe illo Zoroaſtre eadem pene uia ad ſimilem honorem in Perſis ſunt euecti: ſacris enim & cerimoniis Deorum procurandis, cum de naturalibus quoq; principiis nonnullo diſſererent, adiungerēt pręterea diuinationem ex alio certo genere, ac Chaldęi, animos & regum & gētium illarum, captos admiratione ſui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, aliisq; pręterea quā multis, quos noſtra nunc prudēs pręteamittit oratio, antiqui

tus proditum eſt, fuiſſe orta Philoſophię principia: barbariq; omnes fere, qui in huius laudis contentionem uocati ſunt: quorum ſi inuentum ſapientia iſta ueſtra eſt, atq; ab eis, tanquã à principibus, autoritas eſt huic arti tribuenda: Primũ quoniam abierit Gręcię infinita illa & intollerabilis gloriatio, omnia ſibi vindicantis, & quę omnium artium laudatarum initia, progreſſus, fines cum ab ſeſe ortos, tum apud ſe perfectos vult: Deinde (faueo enim ego quoq; hoc loco quidẽ Gręcis) eſto, ſit tanti, quanti eſſe uos vultis Philoſophia? Quid aut elegans ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut deniq; eximium & nobile à barbaris potuit proficiſci? Si vero Gręcię aſcribẽdus eſt iſte honos id quod mehercule malim, ſi per ipſos liceat, ac niſi domeſticis teſtibus, iiſq; admodum probatis lis ſecundum aduerſarium detur: erit aliqua fortaſſis in origine Philoſophię commendatio propter ingenium famamq; Graecorum: ſed tamen perexigue, atq; infirme à paucis poſitum eſt, primis harum rerũ inuentoribus Lino memoratas eſſe Thebas, Muſæo Athenas, qui ètiam primus Deorum generationes fertur tradidiſſe: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris inſtitutum Athenis fuerint myſteria. Attamen ſiue his, ſiue illis hoc tantum humano generi munus ferẽdum acceptum eſt, cum illud dicitur, quod tamen etiam ante dictum eſt, congruẽdam eſſe eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitam in lucem modo prodeuntem rei eiuſce titulo noncupauerunt, in qua perueſtiganda, atq; in cõſtituendo ecquidnam ſapientia ſit, ecquid in ſe contineat, tot poſtea eſt ſeculis, tantis & ingeniis, & ſtudiis elaboratum: tum idem hoc iſtis ipſis, qui huic arti tantum tribuunt, teſtibus confirmabitur, quod in progreſſu reprehenderunt ipſi ſeſe, tumoremq; &

elationem nominis aliquanto verecundius vſu ipſo & tracta tione admoniti, in Philoſophię appellationem ſubſidere voluerunt. Quod ſi illi hoc fecerunt medio in curſu, cum rem eam quam aſſidue tractabãt, habere iam notiorem cœpiſſent, & imminuerent aliquid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipſa pene calce conſiſtentibus, & iam plane edoctis, quam puerilis ars tota iſta Philoſophia ſit, diripere illi quod reliquum eſt autoritatis: eamque haud quaquam ſibi debiti honoris inſignibus nudatam, e ſuggeſtu ſedeque principum, in ſcholarum angulos, & homunculorum inerticulorum, diſceptationes eiicere? quæ præſertim tam ſit auida, & helluatrix, vt nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Pręclarum quibuſdam videtur eſſe cœleſtia contemplari, arrogat hoc SIBI *in primis Philoſophia.* Moderari *politias, ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum, Scire agere vitam prudenter, & nauiter, & nauitęr: hoc vero pręcipuum ait eſſe munus, inſtructi ab ſeſe ſapientis:* Apte, *& congruenter temporibus loqui, vnumque facundia excellere inter multos: huius quoque ſiue artis ſiue peritię, viam à ſe pędicat, & rationem eſſe petendam. Sunt etiam ſubtiliores, & minime populares artes, ſciẽtięque mathematicum, in quas temere irrumpat. quę (malum) iſta tanta cupiditas, quę impudentia eſt? Quoquo modo certe ea non ferenda: ſuique tandem aliquando huic procaci Philoſophię ſunt conſtituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depaſcaturque omnia omnium, ne ve ex alienis opibus intumeſcat: in quo tamen quantus (o Dii) error eſt eorum: qui illi omnia in ſinum ſtudent congerere: dum enim eam in omneis regiones, oraſque diſciplinarum deductam eſſe cum imperio*

volunt, ſtabilē et nullam relinquunt ſedem, vbi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: ſed ſemper illi cū hoſpite litigandum ſit: quam nos litem ſic dirimemus, ſi placet: Si vna quęque ars ſuum & certum habet nomen, quo appelletur, ſeparatimque & ſeiunctè denotetur à cęteris, neque poteſt vnius certę artis duplex ęque eſſe nūcupatio: non erit Aſtrologia Philoſophia, non Geometria, non Muſica, non Arithmetica: habēt enim ſingulę hę ſciētię appellationes ſuas, in queis & ſua cuiusque artis vis, facultasque comprehenditur, & a cęteris ea ſeiungitur. Itaque ſi Eraſiſtratum ſuę artis & profeſſionis nota iudicare voluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum aſtrologum, & Ariſtoxenum fortaſſe muſicum, Philoſophi autem nomen ab vnoquoque horum ſegregabimus. Si vero ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen acceſſerit Philoſophia, iam non magis fuerit in Aſtrologia ſapiens Eudoxus, quam in ſtatuaria arte Phidias: nec minus ſapiens pictor Apelles, quam philoſophus plato: Quod idem in reliquas etiam vulgares, & mechanicas artes, vel Homero teſte, deductum, efficit id, quod antea dixeramus, ridiculam eſſe horum profeſſionē, qui ſibi ſoli doctrinam arrogant ſapientię. Quare ſi ſententiam tueri & exiſtimationem volunt ſuam, tanquam eximium quiddam minimeque vulgare adepti contrahant philoſophiam neceſſe eſt intra fines ſuos, neque eam liberè ità depopulari ſinant aliena: ne ſi aditum ad prętorem ſit improbitatis damnetur, alienoque cum ignominia reddondo, ſuas ipſa etiam fortunas, ſi quas modo habet: mulctæ nomine abiiciat Subiicere igitur philoſophiæ, ſiue mauultis SAPIENTIÆ, *certam rem & propriam, quaſi materiam, quandam oportet, in qua ſola*

ipſa dominetur, neq; in ea admittat conſortium reliquarum. Quæro ergo, quam? Hic tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere poſſe poſtulans, Philoſophia eſt, inquit, rerum diuinarum humanarumq; ſcientia. Agnoſco ſonitum, pompamq; verborum: certi in re nihil video. Quis hunc nõ irrideat tanto cum ſtrepito tam tumide ſe inſerentem? Ecce alter de transuerſo feſtiuam affert collectionem: Si vt quis in quaq; arte excellit, inquit, in ea ipſa arte ſapiens perhibetur: verbi cauſa Phidias ſi in ſuo opificio ſummus eſt, in eo etiam eſt ſapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære Lyſippus, ſapientium nomen propter egregiam in arte ſua cuiusq; preſtãtiam ſunt meriti: quod idem valet in reliquis: erit ipſa per ſeſe ſimplex & abſoluta ſapientia, rerum in mũdo preſtantiſſimarum ſcientia. Huic cyathus mulſi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; eſſet ſapientia, haberemus exploratum. Num non videtis ex his quidẽ definitionibus nihil afferentem quod clare & dilucide de ſe polliceatur, falſę modo in populum opinionis aucupatricem eſſe Philoſophiam? Verum his omiſſis, requiramus potius terminos, quos peregere ii, qui in ea autoritatem ſunt cõſecuti Platonem dico, & Ariſtotelem: hos enim uideo à vobis in toto genere hoc conſtitui principes. Hi ergo partitionem Philoſophię trimembrem eſſe voluerunt, vt triplex eius munus eſſet, trina functio: vna pars in rerum cœleſtium contemplatione, cauſis, effectibusq; naturę indagandis uerſaretur: Altera mores, leges, inſtituta, virtutes, vitiaq; hominũ conſtitueret: Tertia diſſerendi rationem, diiudicãdiq; quid verum eſſet in diſputando: quid falſum, quid cõſentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuiſa Philoſophia eſt, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quã ean

dem, ſi Latinis malumus vti, quam Græcis (etſi Græca quoque ipſa nomina iam in cõſuetudinem noſtram adſciuimus) rationalem forſitan recte poſſumus appellare, quod idem eſt & Logicam. Hac diuiſione conſtituta cõgrediamur propius, atq; ita vt ne vibrare arma tantummodo & quoſdam edere motus, ſed vt manum etiam conſerere, & prælium uideamur inire uoluiſſet: ſingulasq; haſce partes, quid vnaquæq; earum ad ſapientiam valeat, conſyderemus: vt ſi vniuerſæ artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (ſic enim dicendum eſt) potuerimus demonſtrare multorum animos hoc errore liberalitos à ſuperſtitioſis & inanibus curis, ad illuſtres & ſerias occupationes transferamus: niſi quid ad hæc vos. QVID nam: CITRARIVS inquit, niſi nos in magna audiendi expectatione eſſe: vt experiamur. Phædre, tua iſta ſingularis eloquentia num nam queat in maxima cauſa ſtabilem & fixam multorum de Philoſophiæ virtute labeſactare opinionem. Nec tamen ego is ſum, qui bellum illi habeã indictum: nec tam reprehendendã & abiiciendam Philoſophiam, quam modum in ea quærendum puto: in quo ſentio, Phædre, aliqua ex parte tecum, probocq; Neoptolomii ſententiam, quæ mihi cum Sadoleto meo vna eſt diſſenſio. Ille enim (vt vides ipſe) operã omnem in ea locari, & nihil agi aliud in uita rectum putat. Sed tu perge quæſo, & in hanc partẽ potius incumbe tamen: nam qui amplius æquo collaudent Philoſophiam, nimium ſæpe multi, & mihi moleſti ſunt. AT QVI, inquit GALLVS, mihi contra modo mirari ueniebat in mentem, cum philoſophiam venerer etiam ſummopere, non ſolum diligam, qui poſſem non æquis auribus modo, verumetiam ſtudioſe audire eam vituperantem phædrum. Sed profecto ſic eſt, vt dicitur: Nil tam iniquum, quod non

dicendo ęquum videri queat. Cum enim tantus in hoc homine lepos ſit, vt me illius quidē ſemper, ſed & alios omneis ſępe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenii tanta, vt in quam ſe cunq; incitet partem, aliorum ſecum ſtudia pertrahat, & vim quodammodo afferat ſenſibus audientium: itaq; vereri iam ipſe cœpiſſem, ne quid de mea priſtina uoluntate erga Philoſophiam dimitterem, niſi me confirmaret expectatio defenſionis, quam Sadoletus noſter eſt habiturus: quod ipſum imi quidē non difficulius futurum eſt, quod tecum nūc non adeſt is, qui eſſi ſemper vna ſolat, nec a te unquam, Phędre, diſcedere, alterum lumen vrbanę huius facundiæ Camillus Porcius. HIC EGO, *Hoc, Galle, inquā, quod mea fiduducia teipſum confirmes, vide ne in fraudem potius te deducat: namq; ego quis ſum? aut quid poſſum per me deniq;? Sed ſi quid fuerit, quod vtinam aliquid ſit, bonitas cauſę ſuppeditarit mihi facultatem aliquam reſpondēdi: & tamē Phędrum noſtrum paratiorem eſſe video, quam expectaremus: quam enim ſibi accuſandam & refellendam aſſumpſit Philoſophiam, ab ea ipſe arma videtur mutuatus, quę in illā ipſem demum eratoriis viribus, & neruis intorqueat.* E quidem vellem *Marius Volaterranus adeſſet, amiciſſimus omnium noſtrūm, homo cum acerrimi ingenii, tum omni quidē illi liberali doctrina, ſed in his Philoſophię ſtudiis in primis exercitatiſſimus, quem nos omnes audiuimus ſæpe quacunq; eſſet de quęſtione propoſitum, in vtramuis partem diſſerētem ita copioſe atq; ample vt quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quod non poſſet eo dicente diſcerni quid verum eſſet, & quid falſum: quod incredibili quadam ingenii & orationis copia audientium mentes obruebat. Sic biuus ſit & ſublimibus ſententiis, & acutiſſimis argumen*

tis referta diſputatio: in extenuando vero, & amplificando,tanta uis,vt nihil illo laudante humile, nihil vituperante videatur excelſum:haud ſane ille nunc pateretur deſertã, & oppugnatam iacere Philoſophiam:præſertim in eam impetum faciente Phędro,quo cum ille ſemper fuit cunctorum opinione quaſi comparatus:ſummum in vtroq; ingenium, ſumma eruditio,ſalis,& facetiarum vbertas par: verum ille Philoſophię aliquantum & ſtudio, & amore coniunctior: phędrus hanc popularem orationis laudem magis eſt ſecutus,qua nunc fretus,ſi ipſo iudice populo vti poſſet, nę ille cauſam (vt ego arbitror) parum ęquam,haud difficiliter obtineret.sed bene agitur cum philoſophia, quod a populari diſceptatione remota eſt. Quamobrem ede nobis phędre ea, quę aduerſus eam nunc primum tu quidem,neque leuiter, ſed & diu antea,& perquam accurate es meditatus. TVM ILLE, Faciam equidem,inquit, atq; hoc tibi ſtudioſius nunc morem geram,quo ſis in me tu poſtea aduerſarius lenior:nec tamẽ mihi interdictum putabo,quin ſi ad paucos iudices me perculeris,ad populum mihi parata ſit prouocatio. HIC cum arriſiſſemus, VIDETVR, inquit,ordo rerum & natura poſtulare, vt prius deſcribamus ſapientiæ formam:que, mea quidem ſententia, cum aptior ex ſeipſa ſit,tum ad vitam ſplendide, & cum laude degendam accommodatior:qua poſita,facilimum poſtea fuerit,qui ab hoc ſigno,tanquam nauigantis ab Arctico polo,aberrauerint,eorum errorem inſipientiamque coarguere. Quoniam igitur ſapientem eum eſſe volumus, non qui in ſolitudinę, neque cum paucis ineptis, ſed qui in cœtu, conciliiſque hominum vitam agat: communeſque cæte-

rorum uoluntates & ſtudia ſecutus, referat ad ſeſe omniaq; quę quidem ſint expetenda, ſiue adeo quę expetantur: expetitur enim idem, & expetendum eſt, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, vt in eo adipiſcendo omnis cura induſtriaq; ponatur: erit ſapientia, earum rerum comparandarum ſcientia, quę ab eo genere hominum, quo cum verſaris, & ęſtimentur plurimi, & maxime expetantur: hoc definitione breuis comprehenſum, oratione eſt dilatandum. Tria ſunt (vt mihi quidem videtur) in quibus omnis humani conſilii reſideriiq;, & ratio vertitur, & appetitio: eaq; veteri etiam prouerbio notata, quo ſic diſtinguitur: Optimum eſſe bene valere, honorari pulcherrimum, iucūdiſſimum frui eo, quod quis maxime cupiat: ita ſalutis, glorię, iucunditatis pręclara eſſe videtur & expetenda adeptio: nec vero quenquam eſſi omnino omnium mortalium reor, qui non hęc ſibi cuncta adeſſi maxime velit. Sed voluntas nullam habet laudem: libera enim eſt omnibus, & tardis iuxta, ſolertibusq; communis: ſcire autem inuenire ſibi ad potiunda hęc aditus: & cum vniuerſa in hoc certamen tanquam in curſum, aut luctam deſcendat multitudo, pręripere vnum cęteris palmam adipiſcendi, aut certe inter paucos ſuum locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius ſapientię eſt, cuius nos iudicationem non vni, aut alteri, ſed frequentiſſimo conſilio permittendam ſtatuimus. Nam ſi quis ſingulari quadam opinione pręditus, diuerſus longe a populi iudicio, aliam ſibi neſcio quam nocturnis lucubrationibus in ſilētio & cubiculo effingit ſapientiam (vt nunc taceamus alienam eum quādam & deuiam, longeq; aberrantem à communi prudentia, ac plenā vanitatis ſequi rationem) quid, quęſo, aliquid is vt efficiat, quam erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille

omnino

omnino æmulum, nullum riuelem eſt habiturus? An ignoramus cōtentione certantium, ac veluti licitatione quadam, augeri rerum precia, atq́ ęſtimetiones? certoq́ indicio eſſe iacere eas res, & penitus abiectas eſſe, in queis nulla inter ſe contra licentium ſtudia conſiſtantur? At hoc minime vult ſariens: uerum quod maximi & eſt, & habetur, in eo maxime conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudiciū acta ſua prçcipue conſiliaq́ accommodat. Vt enim habitum corporis, atq́ veſtitum: vt ędificationis formam, domiciliorumq́: vt lauandi, cœnandi, loquendi morem: ſic actiones, & conſilia totius uitę ad populi iudicia flectere, dirigereq́ debemus: porro illa temporibus reguntur. Eſt ergo primum ſapientis munus ſeruire tempori, & ſemper in eo, quodcunq́ plurimi fuerit prçcipuas ſuas partes, & principem autoritatem eſſe, poſtulare. Iam ne cernitis totius ſapientię intelligentiam, quam Philoſophi ſuam eſſe uolunt, populum ſibi potiore iure vendicare? Et ſane ęquius multo eſt, vnum concedere ſententiis plurimorum, quam vnius plurimos. Deſciſcere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantię eſt non ferendę, aut leuitatis irridendę. At populus nunquam diu in eadem ſententia permanet. Quid tum? Turpe eſt ſapientię variare decreta. Quid tu poſtulas ſempiterna ęſſe hęc, quæ generata ſunt mortalia? vt enim Valetudo non ex eiſdem ſemper, ſed ax aliis, & aliis retinetur cibis: ſic ſapientię conſilia non perpetuo vna ſunt, ſed ad tempus ſe accommodant, & ad fortunam, cuius prçcipuum eſt, in humanis rebus poſſi dominari. Nec tamen etiam ſi non ſemper ſibi multitudo in eadem opinione conſtans eſt, ſed alio alias, & tanquam fluctu quodam fertur ad iudicandum, iccirco de honore detrahitur ſapientię. ſed haud ſcio, an vegetior

hac re quidem, & ſemetipſa ſolertior quodammodo ſapientia ipſa fiat, ac vti ſtecem motus, ſic illam mutatio, & variatio accendat. Vt enim ſi idem mos perpetuo tenendus eſſet, & conſuetudo eadem, facile eſſet vnicuique inueteratã vſu, & per munus traditam, uitæ ſapienter degendę retinere diſciplinam: Sic quoniam mutandę ſępe opiniones, ferendę uiciſſitudines, ſtudia in diuerſam partem conuertenda, prioris uitę ratio omnis atque deſcriptio ſępe etiam repentenus diſficile, quam præclarum, in uarias ſeſe formas crebro commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesque temporũ promptam ſolertiam afferat. Floruit in gubernatione Reip. P. Scipio Naſica Pont. Maximus: neque in ea ſolum ſapientis uiri laudem, ſed optimi etiam cognomen ſenatus iudicio, matre Idęa Peſſinante hoſpitio accipienda, meruit. Atque is ipſe cum ſubitis ſeditionibus turbata eſſet Reſpub. lenitatem illam ſuam priſtinam, odio inimicorum incrudeſcere paſſus eſt: nec minus diſſidentibus factionibus uictores ſuos eſſe uoluit quam antea tranquillo Reip. ſtatu, ornatos florentesque uoluerat. Lęlius ueto eodem illo tempore etiam proprio cognomine dictus eſt Sapiens: quia cum agrariis prius legibus fautorem ſe præbuiſſet, ſimul ac pręſenſit multorum ſe odia in caput ſuum concitaturum, deſtitit ab incepto, tranſiitque ad eam partem, vt locupletes cenſeret in agrorum poſſeſſione eſſe retinendos. Flexit horum uterque conſilia et actiones ſuas ad id, quod expediebat, quodque tempus ferebat: egere ſapienter. Quod ſi lenitatem Scipio, conſtantiam Lęlius tenuiſſent, preceptis forſitan huius ueſtrę paruiſſent Philoſophię: ſapiẽtium quidem nomine, & laude caruiſſent Vnus eſt ex omni antiquitate, quem maxime admirer, C. Iulius Cęſar, cuius tanta animi uirtus, tantum ingenium fuit;

vt anguſtius thearum gloriæ ſuæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quam ipſe meritus, ſit habuiſſe videatur. Hic non ad vnam, alteram ve laudem, ſed ad omnia ſumma natus: cum etiam tum adoleſcens probari in foro eloquentiam videret, adhibuit ſtudium, in ea nemini vt eſſet ſecundus: ex bellica porro virtute gloriam ſibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & induſtria, vt non ſolum gentium omnium victor, ſed naturę etiam eſſet, Oceano domito, atq; eo toto ſummotis nationibus non ſolum inueſtigatis, verum etiam bello armiſque ſubactis: fluminibus, quæ neutiquam permeabilia viderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis ſpatiis terrarum celerius curſu, quam fama peragratis. Atque hic idem, domi & in patria, vbi intellexit priuatim quęri opes, Remp. in medio prędę omnibus eſſe: operam dedit, vt conſciorum exiſteret princeps, IMPERIVMQVE ſibi acquireret: ad ſalutem illud quidem, non ad perniciem ciuitatis, ſi per homines impios ea quę conſtituerat efficere ſitus eſſit. In hoc ego homine maximam vim ſapientię fuiſſe duco: & certe talem ſtatuo eſſe debere, quem iandudum effingere conor ſapientem, alto animo, acutum, ſagacem, induſtrium, LONGE prouidentem in poſterum, ſuam virtutem impartientem omnibus, ſibi pręcipua & maxima appetentem, opes, IMPERIVM, autoritatem, gloriam: non enim obliuiſcitur ſui ſapientia, nec ſuorum penitus commodorum curam abiicit, ſed refert ad ſe omnia ſapiens, conſulitque SIBI potiſſimum: nec putat, digniorem eſſe quenquam, qui commodis vitę honoribusque fruatur: habetque illud in ore, opinor, Pacuuii, Sapientem qui ſibi prodeſſe nequeat, nequicquam SAPERE. Hanc ego artem, & diſcipli

nam agendę vitę:ſapientiam voco, ciuilem quandam popu-
laremq; Philoſophiam,erigentem homines ad facta tũ ſplē
dida,tum in multitudinem glorioſa:eosq; magnos, potētes,
nobiles,atq;,vt vno verbo complectar omnia,principes deni
quę efficientem.Conferte nunc iſtam veſtrã,ſi placet, quam
in ſcholis quotidie declamitatis philoſophiam,vt hęc ab illa
quid interſit,diiudicare poſſimus.Ac primum,tanquã veſti
bulo amplo,atque excelſo ornare illam cupientes, pręponitis
rerum cœleſtium contemplationem & occultarum rerum,
cauſarumq; indagationem:ea enim eſt phyſice, quæ primũ
tota incerta eſt,minimeq; comprehendibilis:deinde etiam ſi
comprehendatur,prorſus hominum vitę inutilis & ſuper-
uacanea.Quid enim poterit gloriari ſe adeptum eſſe,qui il
la cognouerit,cum non ſua,ſed aliena cognouerit? verum co
gnoſci non poſſunt.An ille mundi effector,& fabricator tan
ti operis Deus,tantis locorum interuallis a ſemetipſo nos di
ſiunxiſſet,ſi ſuas ſedes,arcanaq; conſilia nobis nota eſſe vo-
luiſſet.Quid eſt aliud bellum indicere Diis, more gygan-
tum,quam illuc niti aſcendere,quo nobis aditus omnis peni-
tus eſt intercluſus.Atqui mihi videntur veteres illi haud il-
lepide de gygantibus fabulati,quo horum inſolentiam,teme
ritatemq; arguerent:quod ea re firmius adducor,vt credã,
quod vt illi montibus tribus,tanquam gradibus,ſic philoſo
phię partibus,in altiſſima loca moliuntur aſcēſum:Ter ſunt
conati imponere pelio Oſſan,Scilicet atq; Oſſę frōdoſum in
uoluere Olympũ:Ter pater extructos diſiecit fulmine mon
tes.ſcripſit diuinę,vt omnia,poeta omnium maximus:nec tã
ille ut gygantum,qui certe nulli id egerunt,quam ut homi-
num ſuis ingeniis nimium confidentium arrogantiam refelle
ret.Quanquam non ingenii eſt,ſed dementię,quę nullo intel

liq: pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam *iſti quidem ingenium ſi habuiſſent, primum quidem ſciri iſta non poſſe vel ipſi cognouiſſent, vel doctiſſimis hominibus, ac principibus diſciplinarũ ſuarum affirmãtibus credidiſſent.* Deinde *ea omnino nihil ad ſe pertinere.* Poſtremo *quas ad res ingenium adhiberi, & prudentiam oporteret, ad eas res adhibuiſſent, in cœtibus hominum videlicet, & cõciliabulis ciuitatem: vbi nõ in vmbra, & cubiculo, ſed in ſole, atq; campo: non in argutiis, & concluſiunculis, ſed in agendo & regendo ſapientia ipſa cernitur. Verum ad hoc genus vitę prę ſtabile atq; eximium, tã quam abortu naturę quodam cũ minime idonei nati eſſent, confugientes in ocium ſolitudinem, ignauię culpam & tarditatis, ad cœleſtis ſcientię laudem transferre tentauerunt: cœliq; res, rationes, cauſas, freti ocii abundãtia, formam, motum materiam ex qua conſtet, opificem a quo ſit factus, fine quo intendat, inquirere: tum terrena, & quę in manibus, quęq; ante oculos erant, percipere non potuiſſent. Quod eſt ante pedas nemo ſpectat: cœli ſcrutantur plagas.* Antiquus *verſus in hoſce factus: ſicut Thaletem vnum e ſeptem illis argute luſum ab anicula legimus: qui cum domo ſemel antelucanus egrediens, vt ſiderum quorundam annotaret curſum in ſubiectam pedibus foueam, quam non animaduerterat, cecidiſſet: Quid, inquit anus ancilla acute procax, a te expectandũ Thales eſt, vt nobis de remotiſſimis rebus perceptũ tradas: cum ante pedes quę ſunt, ea minime intueare? Acris in illum obiurgatio: ſed valet in reliquos. Omnes enim qui huic arti ſe, & ſtudio dediderunt, aut deſperatione ducti, poſſe ſe inter cæteros ſuum locum, & ſtatum obtinere, huc ſunt compulſi: aut vanitate quadam ingenii, leuitateq; natu*

rę friuolam oblectationem hanc, & arridentem ocio, deſidięque diſciplinam, ſeriis occupationibus antetulerunt. Huiusmodi homo Anaxagoras fuit, qui percontanti cuidam, Quonam eſſet natus: Ad cœleſtium contemplationem, inquit. Si oculis intuendam, nihil ille habebat quam cęteri homines plus: Si mente & ſcientia comprehendendam, næ Anaxagoras ad rem nullam natus, ſi quidem ea ſequebatur, quę non poterat aſſequi: haud ſecus multo, ac mens ipſa illa cuius idem ipſe repertor fuit, quam infinito antea tempore ceſſantem, tandem admouiſſe manus tradidit, ad minutiſſimas particulas corporum naturaliu min unum confuſas ſecernendas: quę infinita & interminabilis ſecretio, non tam Anaxagoream mentem arguit fruſtra ſuſcepti laboris, quam Anaxagoram dementię, atque hic ipſe, quo liberius hiſce commentitiis rebus vacaret, ne ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuoſiſſimos habebat, incultus dicitur reliquiſſe, nequaquam laborioſam mentem illam, quam tantopere adſciſcebat, imitatus: cum non laborem ipſe modo, ſed cogitationem quoque effugeret laboris. An hoc conuenire ſapientię exiſtimauit, cum laborem mẽtis tantis pręconiis efferret, ſe nihil laborare? & cum mens alieni tantam curam gereret, ſua ipſum negligere? Quanto ſapientior eius auditor pericles, hac mature dimiſſe diſciplina, ad Regẽdam Remp. ſe contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis ſolum, ſed in tota Gręcia fere princeps. Atq; hęc ſententia, nullam ſublimium rerum atq; occultarum nec ſciri poſſe a nobis nec percipi, ſi autoribus nobis nunc demum prodiiſſet in lucem, non dubitaremus eam ſane cum aſſeuerarre conſtanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortitęr. Verum ſi qua eius tamen inuidia apud aliquos eſt, nil probi

bet,opinor,quin eã a nobis depellamus,& ad eos ipſos,quos contra dicimur,reiiciamus.Etenim,quod ſacrę teſtantur literę,a Rege ſuperbiſſimo extructam turrim,cuius apex,& excelſitas in cœlum finienda eſſet:tum Deum ad diſturbandũ opus uarietates linguarum,& uerſiuocalęs ſonos,diſcrepantiasque verborum immiſiſſe,vt aliud petentibus,aliud accipientibus iis qui fabricæ inſtabãt,ab opere deſiſteretur:idẽ mihi optime quadrare in philoſophos videtur,Deũ cum miſereret potius,quam his iratus eſſet(neſcit enim diuina bonitas iraſci)de ſummis rebus acerrimis illos diſcenſionibus inter ſe cõcitauiſſe;vt alius alium redarguendo,omnes ineptã curam deponerent.Enimuero quem primum teſtem ab iſtorum parte,contra iſtos eos ipſos excitabimus? Opinor illum quem vos principem,quem autorem,quem parentem philoſophię dicitis,Socratem.Quid ergo is,quid affert? Se ſcire hoc unum,quod nihil ſciret:atque hanc vnam ſibi adeſſe ſapientiam,quod incerta pro certis non duceret.Nec vero ſenſit hoc ſolum,ſed palam quoque omni tempore prædicauit: nec prędicauit modo, VERVM *etiam re ipſa ſecutus eſt.* CVM *enim Archelai in phyſicis diſcipulus fuiſſet eius,qui Anaxagoram audierat,* TOTAM *eam penitus abiecit, contempſit que ſcientiam: tum quod certi in ea nihil ineſſet,tum* QVOD *minimum conduceret(vt ipſe dicebat)ad beatam vitam, in qua una conquirenda potiſſimum homini eſſet elaborandum.* Neque *adeo leuius ille Anaxagoram accuſabat,* QVAM *nos eundem paulo ante reprehenderimus:* QVOD *(ſic enim eum loquentem inducit Xenophon)* ALTVM QVIDDAM, *& ſupra ſe ſapiẽs: Deorũ opera patefacere tẽtaſſet:q̃ illi operta eſſe voluiſſent.* Empedocles

vero, cuius elegans de rebus naturalibus poema, plus ingenii & venuſtatis, quam ſapientię profecto contine. Interdum quaſi furore incitatur, nihil poſſe percipi, ne ſenſibus quidẽ exclamat: nihil nos cernere, omnia in abſtenſo penitus abdita eſſe. Idemq́ ait, ad rem prę ſentem quidem, & quæ occurrerit, cõſiliũ homini adeſſe: mutatis autem iis rebus, in quas ante intuebatur, mutari & hominis ſenſum ac cõſilium: vt videatur Protagoream rationem, quę poſt exorta, & copioſius defenſa eſt, his paucis verbis innuere: cum quo ſentiens Parmenidas vetuſtus autor & nobilis, quo quisque membrorum temperamento prę ditus eſt, inquit, ſic habet mentem temperamentum illud ſequentem. Extat etiã reſponſum Anaxagorę, Talia eſſe cuique quę occurrant, qualia ab eo cõcipiãtur. Tanta enim mobilitas, & quaſi fuga rerum cunctarum a veteribus illis animaduertebatur, vt negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem eſt ac negare, bis eadem nus vere vti poſſe ratione. In quo facetum illud Cratyli, qui cum Heraclitum reprehendens, ne ſemel quidẽ id fieri poſſe cenſeret, iam oratione in rebus enarrandis nihil vtebatur, quod negaret rem expectare moram dictionis poſ ſe: ſed tãtummodo ſublato digito, capiteq́ reiecto actum nõ eſſe agendum indicabat. Democritus vero naturæ veluti ſuę cẽſens, obuoluta dicit eſſe omnia, & in profundo penitus à noſtris aſpectibus retruſa. Quanquam hic quidem, quo melius, credo, illa cerneret, oculis ſe dedita opera dicitur priuaviſſe: cum iam Empedoclem idẽ furor, ne diutius is fruſtra in quęrendo operam ſumeret, in crateras Aetnę prę cipitem iecisſet. Vtor ſingulis teſtibus, iisq́ ſpectatis: quorum ſi autoritati fides adiungenda eſt, nihil eſt cur inanem hunc laborem in Phyſicis, illis ipſis deſperantibus, nos ſubeamus:

Neque enim aliud eſt veritatem inquirere, vt ait Ariſtoteles, quam volantia ſectari: hoc eſt, ea quæ comprehendi non poſſunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his præclaris autoribus in primis nixa in lucẽ prodiit Philoſophia. Quid ſecta vna Philoſophorum, & quidẽ ea nobilis Academia, ſiue ea vetus, ſiue noua ſit, non ne hoc dogmate vniuerſa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certo poſſe, nec rei cuiquam aſſentiendum eſſe: Cum enim viſa (ea Græci phantasmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorſus à falſo eſſe poſſint, qualia ſunt à vero, non eſſe regulã, qua liquido demonſtretur, altera ab alteris quicquam intereſſe. Huius ſententiæ princeps fuit, vt mihi quidem videtur, Plato, atq; ab ipſo illo Socrate: ſed hic primus rationem hanc dubitandi in ſcriptis prodidit, effinxitq; Socraticum morem, cuius admirabilis eloquentia mihi omni Philoſophia videtur præſtantior. Sane ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illã, nos ſuſtinentiam, ſi placet, appellemus, nihil pro certo affirmandi: literis perſecutus eſſet, ſi non eãdem ipſe ſententiam tenuiſſet. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis poſt Polemonis auditor renouauit Arceſilas: quintus deinceps ab eo Carneades etiã acrius defenſitauit. Hæc me labore hoc leuat, vel inuidia potius. Quod enim eſt à me poſitum, cauſas rerum occultas, & ſcientiam cæleſtium non poſſe percipi, hæc nõ modo ſuſcipit defendẽdum, ſed dilatat etiam: & quidem amplius aliquanto quam velim. Tollit enim præterea etiam iudicia ſenſuum, neq; relinquit omnino quicquã, in quo poſſit aſſenſio noſtra conſiſtere. Quamobrẽ relinquamus hanc, qua ex parte fundit ſe latius, & ſuam litem facit, eam ipſam quoque manifeſto inſanientem: quod enim percipi non poſſe ſentit, id ipſum illa vehementer, vt

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

percipiat, elaborat. Quatenus vero nobiſcum facit, cum præſidio quidem vtamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atq; ſcientiam: quos inter ſi iam ſeculis conuenire potuiſſet, vt de omnibus, aut ſaltem de primis atque præcipuis ſentirent eadem, eſſet aliquid fortaſſe, in quo nobis quoque acquieſcendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obſcuris dicam, cum in clariſſimis tanta ſit diſſenſio? ſole hoc quid lucidius eſſe poteſt? vnde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra eſt radiatio: atqui hunc ipſum, cuius aſpectus maxime implet oculos noſtros, non modo quid ſit, ſed ne quantus quidem ſit, horum adhuc concordi ſententia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum eſſe, aut non molto plus, vel minus: ſcilicet hic omnia ſuis oculis indulgens: quorum vt ſaluum teneat, incolumeq; iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, ſibi vnquam cum torſiſſet aciem, duas è lychno flammulas vibrare viſas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quam terram: Num hæc axigua differētia eſt? Creuit impudentia, centum enim & ſexaginta partibus ſunt, qui velint terram à ſole ſuperari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum ſeptempeda controuerſius coerceat: verum non metiendo, opinor, ſed cędendo. Nā qua ex materia, quo ue ex corpore factus ſit, auſus ſolus eſt Anaxagoras dicere: ferrum eſſe illum igne penitus candens, veritus credo ne ſi ad ſecernendum hunc quoque mens illa ſua manus admouiſſet, ſolem in mundo nō haberemus. Hoc fortaſſis Democritus neglexiſſet: Anaxagoras pertimuit: itaque muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forſitan profeciſſe hac ſententia exiſtimetis, hoc nomine ab Athenienſibus impietatis eſt damnatus.

Quid nobis omnibus magis eſſe poteſt perſuaſum (nam perceptum non audeo dicere) quam cœlum circuncirca nos torqueri; terram in infimo mundi iacere immobilem? Extitit tamen philoſophus Syracuſanus Niceas, qui ſtare cętera cũcta cenſeret, ſolamque rerum omnium terram circum axem moueri, ex eoque fieri, vt eadem apparerent omnia, quæ circunuerſo cœlo eueniunt: Huic vt defuerit ſua ratio, temeritas certe pro ratione affuit: adeo nihil tam abſurde dicitur, quod non aliquo autore defendatur philoſopho. Iam cœleſtium orbium numeros num adhuc ſatis peruestigatus eſt? finem equidem video nullum fore, ſi quod vsque adhuc factum eſt, ſingulis prope ſeculis nouus aliquis orbis pręterea adiiciatur. Nam de epicyclis aſtra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipſi vocant, ſint ne, nec ne ſint, digladientur per me licet cum philoſophis Aſtrologi: quorum alteri ſtatos fieri motus ſine his, alteri cum his naturam ſtare poſſe negant. Atque hęc tam perſpicua in mundo & manifeſta quę palam feriunt oculos: auerſoque etiam in aliam partem, rerum pulcherrimarum ſpectaculo ad contemplationem ſui trahunt, ſi IGNORATA *ſunt, & impercepta, quid erit de obſcuriſſimis rebus, & a ſenſu noſtro abſconditis dicendum? Omittamos de Diis loqui, quo in genere nos Deum vnum agnoſcimus, tribus perſonis, eadem mente, eodem numine, eadem natura, eadem poteſtate in abſolutam & ſimplicem vnitatem redeuntem, nõ enim hoc o* PHILOSOPHIA, *ſed ab ipſomet Deo, & Dei filio accepimus, irrideamusque in hac re tãta philoſophorum ineptias, delitias videlicet Epicuri monogrammos Deus conſtituentis, ſine corpore, ſine ſucto, ſola circumcirca lineata deſcriptione; humanę figurę ſimiles:*

Stoicorum quoque anum illam fatidicam contemnamus: Illud ſtrictim attingamus, quod ſane non conceſſerit: nemo: principio incognito, quę ex eo principio gignantur nequaquam poſſe cognoſci. Quod ergo nam eſt rerum naturalium principium? num aque, quod Thales poſuit? quanquam ille veluti diuinans, quod ſiti atque ęſtu eſſet moriturus, conciliare ſibi tanto honore curauit aquam: An aer, vt placuit Anaximeni vel ignis, quod Heraclyto: item finitum principium ne, an infinitum: mobile, an ne immotum. Video maximas diſſenſiones. Nam atomi Democritice innumerabiles quotidie mundos fortuitis concurſibus efficientes, conſumunt cogitationes noſtras immenſitate regionum, quas peruagantur: & turba corpuſculorum. Materiam porro ſuam Ariſtoteles, quam ſine forma vlla, & ſine ratione eſſe voluit, vnde cognoſci poſſet: quomodo ipſe cognouit. Longum eſt enumerare ſingula: & patere tamen arbitror, ignorari Phyſico illis autoribus, quibus tractata ſunt: quorum ſimul vt quis ſententiam ſuã dixerit, non mecum illi quidem, ſed cum cęteris Philoſophis futurum ſit negocium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientię quidem in hac parte Philoſophię tãtum abeſt, vt aliquid inſit, vt cõtra ſapienter deliberet, quę hęc tanquam ingeniis noſtris longe exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profecto tantis ſeſe à nobis ſpatiis Deus abiunxiſſit, neque tot aliud ſupra aliud circunduxiſſet, tam vaſta & diffuſa elementorum corpora, igne quoque poſtremo commutabilem mundum hunc vallaſſet. ſuperinduxiſſet irrequietos ambitus cœleſtium orbium tot, atque tantorum, curſuque eos immęnſo, ac inenarrabili in gyrum concitaſſet, ſolidiſſima & firmiſſima compactos materia, ſi a nobis homunculis humi ſtratis, & in infimum locum deiectis per

capi hęc omnia, & compręhendi voluiſſet. Sed fac cognoſci:
quid tandem quaſi noſtra intereſt: Chreme, tantum ne ab re
tua eſt ocii tibi, aliena vt cures, ea ad te quę nihil attinent.
Iure igitur Socrates ſcientiam hanc reiecit, vel vt obſcuram
vel tanquam non neceſſariam: Philoſophiamq; peregrinan-
tem procul à nobis, & in cœlo errabundam, credo hoſpitium
quærentem, deduxit quaſi manu in ciuitatem: verſariq; in-
ter homines aſſuefecit: eiq; prefecit muneri, vt de bonis re-
bus & malis ad vitam potius pertinentibus, inquireret. At
enim ingenua eſt, & homine libero digna hę ſpeculatio: cur
non curioſa potius, & ei ipſi moleſta, cui te nimium ſtudeas
inſinuare. An ego ſi quę domi ago: & in cubiculo, ea curio-
ſius quis perſcutetur feram moleſte: neq; verum arbitrer pa
ti, vt mei intimis rebus ſpeculator immineat: & Deum per
ſuaſum nobis habebimus hac inani noſtra curioſitate delecta
ri. Nam de principibus quid narrem: quorum ad Deum pro
pius accedit imitatio: Regis perſarum ferunt ſpeciẽ & ma-
ieſtatem eiuſmodi eſſe, nihil vt illa auguſtius, nihil ſpectabi
lius nec cogitari quidem poſſit. Ipſum quidem Suſis, aut Ec-
batanis ſe continentem, abditum a multitudinis oculis, habi
tare regalem domum admirabili opere perfectam, cuius pa-
rietes ex omni parte auro, ebore, electroq; perfulgeant: veſti-
bula porro domus multa extare, amplaq;, ſeptis, diſtincta
pluribus, aliquot inter ſe ſtudiorum interuallo, muris preal-
tis, & ęneis foribus munita, quorum cuſtodes ſint eximiæ
dignitatis viri: è quibus principes & ſummates qui ſunt, du
ces, dynaſtæ, ſatrapes in primo proxime regiam aſſident ve
ſtibulo, cęteri deinceps ordine ſuo ſuccedunt, omnes magni-
fico cultu pro bonorum ſcilicet & dignitatis ratione. Ianito
r es deinde cum his, & qui oculi auresq; regis appellentur

Greco vocabulo apta coagmentatione ὠτακουσταί, quorum vſu ac miniſterio & videat rex cuncta, & audiat. Tum autem diſpoſiti ſuis locis, queſtores, ſcribę, familiarum, & venationum duces, quique adauntium dona recipiant; quorum quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem cõfluat multitudo. Denique operum, negociorumque cunctorum quæ ad gubernationem regni neceſſaria ſint, ſui cuiuſque muneris curatores, etque prefecti: ipſam autem vniuerſæ Aſię dominationem terminatam ab Occidente Helleſponto, ad Orientem Indis per regna & nationes & ſatrapias tributam, preſidibus eſſe ornatam ſuis, qui ſe ſeruos magni regis cuncta confiteantur: tum infinitam multitudinem exiſtere curſorum, tabellionum, ſpeculatorum, uuntiorum: ac montanorum precipue ignium, quibus rerum nouarum ſigna, ſi quę de improuiſa res accidant, & procul & propere dari poſſint: Quorum quidem omnium tantus ſit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, vt quod in vltimis tris imperii nouatũ ſit, id eodem ipſomet die, ſuccedẽtibus ſibi inuicem nunciis, ignibusque, Suſis, aut Ecbatanis o Rege intelligatur. Ad hũc talem tantumque regem, inque eius aulam, ſecretumque cubiculum ſi quis aſpirare conetur, rimando & ſpeculando ſingula curioſius, vtrum ab eo initurus gratiam, an offenſionẽ contracturus eſſe videatur: quę ergo audacia eſt, nihil vereri Deum in eadem cauſa, in qua pertimeſcimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quę ne ſi oculis quidẽ intueamur, quæ & quanta ſint, capere animo poſſimus? An non diuino oraculo eſt proditum, Cœlum cœli domino, terram uero homini eſſe datam? vt cum eos fines, quibus circũſcripti ſumus, agnoſceremus: extra hos egredi, & ad ſublimiora euolare velle non contenderemus. Sed de huius ſcientię

inutilitate, necnon vanitate, impudentiaque eorum, qui tantũ ſibi ex ea arrogant, etſi plura poterant dici: tamen quoniam ſatis multa diximus, tranſeundum ad mores eſt: in qua parte maxime philoſophorũ ſe iactas oratio: audent enim (quid eſt autem quod non audeant?) palam de ſe prędicare, idque cum ſermonibus, tum in ſcribendo aſſerere, ciuitates ab ſeſe conſtitutas, leges humano generi datas, artemque totam recte & ordine viuendi a philoſophia & inuentam, & perfectam fuiſſe. Habeo *hiſce gratiam, magno enim errore ſum liberatus: quod enim antea ignorabam philoſophum fuiſſe* Romulum, *qui hanc vrbem, quam incolimus, omnium ſine controuerſia maximam, & multo pręſtantiſſimam, condiderit: id nunc horum beneficio ſcio.* Velim *tamen audire, ſi cõmodum eſt, quam in philoſophia ſectam fuerit profeſſus* Romulus. Atqui *huius ętati longe diſparer ſeptem illi, quorum nomen in Gręcia floruiſſe diximus: necdum philoſophię* vox vsquam *gentim fuerat audita, cum* Romulus *ſingulari quadam, & pene diuina ſapientia prędítus, ex eo uidelicet ſapientię genere, non* QVOD *iſti, ſed quod nos ſupra deſcripſimus, anno, vt eſt lireris traditum* SEPTIME Olympiadis *primo,* Charopo Archonte Athenis, *nõ ſolum condidit hanc ciuitatem, ſed etiam optimis exornuait & legibus, & inſtitutis, taleque ſtudium virtutis iniecit, vt ab eo primo inductu, ceu aquę percuſſę in circulos ſolent, vsque ad vltimos orbis terrarum terminos* IMPERIVM *populi* Romani *fuerit propagatum.* Et *quoniam argutule verba iſti captant, in quo vno ſtudie* ILLORVM *omnis opera conſumitur: teneamus ſtabilem diſtinctionem* ILLAM, *rationemque verę ſapientiæ, quam nos antea edidimus, diſiunctam ab horum*

inani, futiliq; ſapientia: ne ſimilitudine verbi aberremus ne ue cum quid ſapienter factum dicimus, id intelligamus phi loſophe (vt ſic loquar) eſſe factum: ſed prudēter, ſed ſtrenue ſed nauiter, ad laudem honorifice, ipſi, illi qui fecerit, commode & vtiliter. Conantur iſti quidem vno ſapientię verbo in voluere omnia, ſed reſiſtendum impudentię eſt, atque è duabus diuerſiſſimis vnius vocabuli ſententiis, ſapientia nobis ipſa prehendenda eſt, illis ſapientię vox quędam relinquenda: qui primum cum de moribus ordiuntur diſſertationem, hoc veluti fundamentum ſcientię ſuę ſubiiciunt, virtutem in actione eſſe: neque intelligunt homines ſtultiſſimi damnari ab ſeſe primo ſtatim inceptu artem ſuā. Si enim uirtus in agendo conſiſtit, quid attinuit tot voluminibus editis, cum de eisdem pręſertim rebus plures ſcribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipſa uirtute, picturam quodammodo uirtutis amplexari. Scribis de uirtute, diuidis in partes, ſpecies ſingulas definis: diſputas in utranq; partem, remq; poſitam in factis & in vigore quodam animi naturali, ad concluſiunculas, & ſyllogiſmos traducere vis: atq; idē dicas virtutem non in ratiocinando cerni, ſed in agendo: qui potes magis tecum ipſe pugnare. Tibi itaque ergo credamur affirmanti, virtutem abs te petendam eſſe, qui non uirtutem teſte ipſo te, ſed ſimulachrum quoddam in tabulis deſcriptum obtines virtutis. An Vlyſſes cui tantopere laudi datur ab Homero, quod mores hominum multorum vidit et vrbes, ſi nationes eaſdem, quas peragrando obiuit, eadē maria, in quibus toties naui fracta periclitatus eſt, ex deſcriptione orbis terri in tabula depicta contemplatus fuiſſet, moresq; & ritus variarum gentium aliquo narrante didiciſſet, ipſam illam haud iure eſſet laudem à ſummo poeta aſ

ſecutus: &

ſecutus: & nobis perſuadebimus, ex verboſis voluminibus iſtorum, tanquam ex pictura, virtutis officium & laudem nos poſſe conſequi? Atq; hęc ego perinde loquor, vt ſi iſti ta men aut de virtute irecte ſentiant, aut in eo quod ſentiunt in ter ſe ſint concordes: neutrum horum eſt, & vtrunque nobis breuiter perſtringendum. Virtutes volunt eſſe mediocrita tes: Quero ergo, quę ſit iſta mediocritas? huius enim ſtabi lem & certam ſi afferre queunt rationem, afferant aliquan do, figantque terminos, ac locum ipſum ſignent, vt vbi ſit, & in quo conſiſtat uirtus, poſſimus ad punctum conſtituere, ſin autem mediocritatem iſtam ſuam inconſtantem & va gam ceu nauem fluctuante ſalo, anchoris quidem alligatam ne illidi ad liteus poſſit, medio autem in ſpatio huc illuc de curſantem, variari moribus: opinionibus volunt: nec eandē vibq;, neque vnam ſemper eſſe: quid nobis dat explorati atq; percepti, horum uolubilis de virtute definito? Sic enim, ſi re cte recordor, inquiunt: temperatem eſſe, verbi cauſa, qui his oblectetur, quibus oportet & quando opus eſt, & quemad modum decet: atq; hanc virtutem mediocritatem eſſe, intem perantiæ ex vna parte: ea enim eſt, quę ſe in omnes paſſim ingurgitat voluptate: ſtupidatis ex altera, qua ſenſus homi nis ad omnem guſtum voluptatis penitus eſt obtuſus. Qui bus autem oporteat temperantem vti, & quando, & quomo do, nihil certi nouis præſcribunt. At hoc eſt illud, quod ma xime quærebam: quo fine (autore te) nec uſus virtutis vllus, nec ratio conſtare poteſt. Item cum liberalem in medio ſta tuunt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci ſit interiectus, quid me docent de fortitudine, de liberalitate, cæteris partibus, membriſq; vittutis? me dixi? quid alium quenquam, qui quidem ſit illorū ſcriptis & oratione ad vir

autem paratior? Nam ſi rogem eos, amabo hoc mihi expedite, vtrum ne ſentitis virtutem ſine philoſophia obtineri poſſe, nec ne? Quid reſpondebunt? poſſe annuent? confecta res eſt, profligatum negocium, quo enim nobis iam erit philoſophia opus? Negabunt? quid fiet tot clariſſimis ducibus, optimis fortiſſimisque ciuibus, quorum egregiis teſtata operibus, nominis gloriam virtus, cum ipſa pene ęternitate adęquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium ſuorum, quā nuper expulſo Tarquinio Rege comparauerant, vim fieri à Porſena indigne ferret, ingruentem exercitum Hetruſcorum in primo ponte ſublicio ſuſtinuit ſolus, tandiu, quo ad pons reſciſſus à tergo, aditusque hoſti ad vrbis mœnia interclusus foret: quo facto, proiecit ſe in fluuium, & vulnere accepto incolumis tranauit ad ſuos. Quero ergo, num ille hac definitione fortitudinis à philoſophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an inſita magnitudine animi & cōſtātia naturali. Paulo poſt eiuſdē Regis porſenę caſtra ingreſſus eſt Mutius, diſſimulato habitu: vt eū hoſtem, quē Reſp. vniuerſa non poterat, ipſe vnus ferro à ceruicibus patrię depelleret: cuius inuictam mentem cum eluſiſſet fortuna, ſcriba pro Rege obtruncato, quaſi repetens ab ſeſe erroris admiſſi pœnas: dextram foculo iniecit: uriq; e immoto corpore eſt paſſus: hic quoq; in laude, & in uirtute non mediocre profecto aliquid, nec ex iſtorum diſciplina: ſed omnia ſumma ſpe ſtatuit. Quid Marci Curtii illa de memorabili pietate dicā quā compulſus in terrę hiatum ingentem: pręcipitem ſe iecit, vt oraculo obtemperans, labentem patrię ſalutem morte ſua ſiſteret. Eſt ea quidem accurate a te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis verſibus: quorum

lectione ita delector, vt memoriæ pleraq; mandarim: nec ve nio fere ad eum locum, vbi ille conſecrat ſeſe, deuouetque Diis inferis, ſalutem patriæ excipiens, quin miſericordia for tiſſimi iuuenis mihi animus deliqueſcat. Sic enim ſacris rite peractis, inducis ipſum ad illum terrę diſceſſum horribilem tanquam ad aram victimam vltro accedentem:

Ille autem (nam fata premunt, longasque recuſant
Ferre moras) coram uacuum progreſſus in æquor,
Vt ſtetit abruptę titubato in margine ripę
Pallidus, inq; atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rurſum cœlo, ſublataq; tendens
Brachia, in has ſupplex exoluit pectore uoces.

Cernitis conſtantem & certum, ne ea quidem metuen tem, quæ ſupra captum humanę fortitudinis eſſe uideatur. Audiamus quid precetur:

Dii patrii, quorum auſpiciis ſtat maxima Roma,
Et pater omnipotens, & noſtri ſanguinis autor
Bellator Mauors, Vulcane, paterq; Quirine,
Veſtalesq; foci, Ianiq; biuerticis ora,
Audite hęc, ſanctumq; precanti aduertite numen.

Deos teſtes inuocat, ad quos paulo poſt ab hominibus eſt diſceſſurus. At quid nam eſt, quo inuocet:

Si qua (nefas) uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamq; uocat, fraus hinc communis abeſto,
Vnus ego haud ſegnis dextrę, nec frigidus armis.
Hanc animam inferno umbrarum regi, & Stygiis Diis
Deuoueo, lucemq; uolens, aurasq; relinquo.

Quid ita Marce Curti: aut quid tibi hac capitis deuo tione expetẽs: num domeſticũ aliquem utilitatis fructum:

Nequaquam, inquit:

Tantum dura mei fugiant diſcrimina ciues,
Hanc ſpem, quam patriæ incolumis dant fata, ſepulcri
Et mortis comitem poſco, ac mecum ire ſub umbras.

Ergo hęc te ſpes vna conſolatur morientem, quod patriã relinquis incolumem. quid Diis inferis, quam in te eſſe poteſtatem vis? Exequamur deinceps, vt videamus nihil eſſe tam aſperum, quod frangere bene a natura conſtitutam, & maiorum diſciplina, non dictatis Philoſophię, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tum vos infenſi inanes, queis Romula virtus
Diſplicet: inuidiamq́ mouent ingentia facta,
In mę omnes conferte iras, & quicquid acerbum eſt
In caput hoc quodcunque atrox, ſęuumq́ paraſtis,
Vertite ab exidio patriæ exitioq́ meorum,
Ipſe luam.

Dignus cuius Iouem ipſum ſpectantem è Capitolio caperet miſericordia, etſi ei tum iter illud non ad exitium, ſed ad immortalitatem erat: Sequitur enim,

Simul hęc dixit, ſimul aſtitit olli
Conſpicuusq́ auro, & Maſſili pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hoſtem
Primus, & obſtantes incurſus rumpere turmas
Suetus erat, ſubitaq́ acies turbare procella.
Hunc vbi terga premens, dorſoq́ exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animiq́ interritus heros,
Viſa hominis maior facies, procul ęre refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruſcant.

Prouehor longius illecebra carminis: itaq́ redeundum

ad inſtitutum eſt. Hanc præclaram imaginem pietatis & fortitudinis, num è philoſophorum ſcholis putatis eſſe depromptam? Deprompſiſſe te dices, Sadolete: quanquam ego te arbitror ex poetica facultate potius. Verum ille quidem iuuenis fortiſſimus harum rerum tum rudis, patrii moris peritus erat, quo omnis omnium erat ad virtutem & laudem contentio. Non diſputo hoc loco quam ſapienter manifeſtam in mortem ſe obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam ſingularis, cuius fructum nullum viuus erat percepturus: pie quidem & fortiter certe. Quãquam huius ſimiles per multos quõdam tulit hęc ciuitas: quos ſi philoſophorum oratio, ac non habitus naturę pręclarus, atque diuinus, patriis legibus obtemperans, ad virtutem animaſſet, nę haud vnquã hic locus orbis terrę imperio domicilium prębuiſſet. Quo ergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudum loquimur, mediocritas? quę aut inutilis eſt, quod incerta: aut irridenda, quia nulla. Quid? non ne vosmetipſi commemorare ſoletis, stoicos nobilem in primis, veſtra etiam exiſtimatione, veſtroque iudicio, philoſophorum ſectam, ſubtilius certe creditã velut ad examẽ, perpẽdere ſingula: ſuſtuliſſe funditus omnẽ iſtam mediocritatem? magniſque clamoribus à philoſophis reliquis diſſentire? Atqui hi cũ ſtirpitus euellunt ex animis noſtris omnes affectiones, quod iis nulla ex parte volunt perturbari ſapientem: adimunt profecto uirtuti campum hunc à veteri Academia datum, in quo metando, capere medium ſibi ipſa locum, & ita demum profiteri ſe virtutem poſſit. Etenim ſi nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla moleſtia: ſi nullus flagrauerit ardor cupiditatum, inteſtinarumque appetitionum: ſed conſtanter & firmiter ab omni vel tantulo motu partis in animo ratione ca-

rentis,auerſa ſemper erit & aliena ratio:mensq; ſapientis neque ea magis appulſu perturbationum huiusmodi, quam ſaxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate ſpectari debeat: ſed in alia quadam facultate & ratione exiſtet uirtus. Si uero & hos ad animum ſapientis pertinere motus;ac in eis ipſis mediocritate temperandis conſiſtere uirtutem, & Peripateticis, & veteribus Academicis *fidem habendum: alia tamen commodior: alia hoſce certior flagitanda definitio eſt: ut ſi doctrinam ſibi ſumunt uirtutis inſtituendæ, ſumant usquequaque: nosque certis ueſtigiis quaſi manu deducant ad cognitionem perfectam: titubantemq; iſtam mediocritatem ratione aliqua:tanquam vinculo conſtringant:vt mini me illis obſcuris,ſed claris & conſtantibus notis ea comprehendi à nobis poſſit:neque eam reiiciant ad tempora, & ad occaſiones,quarum nunquam eſt ſimilis neque eadem obſeruatio. Sin autem quę ſit in vnaquaq; re tenenda mediocritas, ſuo cuiusq; conſilio ſtatuendum permittunt:uerendum, credo,erit,ne qui naturę bono & ingenii ſui uiribus perſpicere poterit quid ſit in quaq; re tenendum,& quatenus: idem non intelligat fugienda extrema eſſe,difficileque ſtatuat ieiunitatem,vitare & crapulam,cũ(in quo ineſt uirtus) quod medium inter vtrunque eſt,eſcis & potionibus uti ad corporis valetudinem optime ſciat.*Et *tamen ſi tanti iſta eſt mediocritas,eaq; ab his & rite inducta, & optime percepta: cur ab ea tantum ipſi verborum & loquendi profluentia diſceſſerunt? an cęterarum quidem rerum modum,loquendi fines nullos eſſe voluerunt?* At *ego nil video neque ſententiis ſapientium,neque communibus prouerbiis, loquacitate notatum magis eſſe:quorum enim eſt, Multiloquio ineſſe ſtulti-*

tiam: non ne horum iſtorum, qui ſapientia verboſius traden-
da committũt in decretũ ipſi ſuum? Sectemur philoſophos,
virtutis ab his vſum & diſciplinam petamus, inque eorum li
bris euoluendis tempus omne conteramus: ut cum verba pro
factis, virtutem pictam pro vera fuerimus amplexi, tum in
eo ipſo, quod turpiſſimum eſt (quid enim eſt graui & ſa-
pienti uiro garrulitate fœdius?) ne in noſtris quidem defi-
nitionibus inſiſtamus, ſimulque aſſeramus mediocritatem, ſi-
mul ipſi nimii ſimus: ut quod & uerba ſunt; & uerborum
modus nullus eſt: utraque re à uirtutis a pręſtantia, & gra-
uitate deſciſcamus. Atque ac definitione labefacta, quę tan-
quam arx eſt totius horum ſcientię, corruere quidem uirtu
tes cæteras extructas ſuper mediocritate illa pręclara cerni
mus. Sed de ipſa Iuſtitia ſeorſum aliquid eſt dicendum: non
enim hanc fortitudini ſimiliter & temperantię uolunt eſſe
mediocritatem: ſed mediocritatis potius in alio effectricem,
ut ſi quis inſerenda iniuria in ſuperiore loco factus ſit, mul
cta dependenda ad ęquum redigatur. Hic enimuero breui-
ter & expedite quęro, Iuſtum natura ne ſit, an in legibus
hominum duntaxat, & in opinionibus ac diſciplina: ſi enim
à natura eſt: quę fuit multorum in philoſophia principum
ſententia, atque opinio, quodque idem in primis ſenſit pinda-
rus, Legem, inquiens, reginam mortalium omnium, & im-
mortalium agere ius violenter pręppotenti manu: ea re face-
re ſe coniecturam hanc quod Hercu'em legerit, nec emptas,
nec donatas Gerionis boues abegiſſe. Si inquam pręſtantio-
ris è natura eſt in inferiorem dominatio, & ad eius, qui plu
rimum poſſit, arbitrium iuris tota ratio flectenda ac mode-
randa eſt, qui primum erit, quæſo, iniurię locus, aut quę iniu
riarum dabitur actio, quęue recuſatio, ui enim dominante,

mato, atque per ſtricto fides habenda eſt, tanquam nullam in natura, quam proferre poſſet, iuſtitię ſpeciem, intueri. At eiuſdem Socratis diſcipulus Ariſtippus: ut eandem de iuſto, iniuſtoque ſententiam vtrisque interiectum tenuiſſe Socratem poſſimus ſuſpicari: cum quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptum. Quanquam ſi philoſophię cum legibus, quod quidem communis vtilitatis interſit, facienda eſt cōtentio, quid ſimile: vt fortem virum exempli cauſa conſtituamus, definire fortitudinem eſſe habitum animi ferentem aſpera, & difficilia conſtanter, quatenus decet, & quando, aliaque ſimilia multa, & legis iuſſa attendere. Miles qui ſacramentum iuſtum dixerit, ad ſigna frequens eſto, imperia ſeruato, acie ne excedito iniuſſu imperatoris: ne ve locum ab eo aſſignatum deſerito, niſi teli petendi, aut hoſtis feriundi cauſſa: qui harum rerum migraſſit, mors pœna eſto. Non ne à lege hac vobis fortitudo, à philoſophia oratio fortitudinis videtur tradi. Eodem modo in cęteris. Eſt enim grauitas legis, & autoritas in iubendo, atque vetando: philoſophię vaniloquentia in hiſce rebus omnibus ad diſceptationes & verba reuocandis, quo eſſe nil poteſt à vera virtute alienius. M. Cato ille ſapiēs qui etiam ex ſapientia hoc cognomen inuenit, antequam in hanc eſſet urbem philoſophia perlata; cum Carneadem, & Diogenē philoſophos legatos ab Atheniēſibus in cauſa Oropi miſſos ad ſenatum, rem ſuę ciuitatis audiſſet orantes, perturbatus eorum oratione, quam primum cenſuit dimittēdos iuuentutem enim à ſtudiis militię ad eos audiendos conuerſam eſſe, ſimulque intonuit, velut oraculo quodam, Tunc orbis terrę imperio ciuitatem hanc ſpoliatum iri, cum in ea eſſe honos philoſophię cœpiſſet. Neque ille opinione falſus eſt: omnes enim poſtea huius præſtigiatricis, & tamquam ueneficę in

troitu in vrbem, induſtriæ nerui, & diſciplinę ſoluti ſunt: nec ante deſiit è virtute agere quiſquam, quam de ea loqui didiciſſet. Sed quoniam nos quidem præclariſſimum nomē hoc virtutis à cognitione hominum & diſciplina non remouemus, quod eo è communi vita, tanquam ſole è mundo ſublato, nedum agendi ſplendide, ſed ne loquēdi quidem, uia & ratio vlla patere poſſit, quod ante fecimus de ſapientia, vt exponeremus, quidnam ea eſſet, ſententiam noſtram, idem nunc conabimur de virtute: nec tanquam è philoſophorum ſchola, quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artem, ab ipſoq́ primo limine tum nouis atq́ abſurdis ſententiis eorum: tum iurgantium inter ſe, rixantiumq́ clamoribus ſui repulſus, ſed tanquam homo in hac vrbe diu multūq́ uerſatus, in qua quod omnibus aſſentientibus vere dixerim, tota mihi & agendi rite, & iudicandi ratio cum inuenta fuiſſe videtur: tum tractata ſemper atq́ perfecta. Hanc igitur vrbem ſi vere, ſi iure: ſi merito laudibus efferentes pręſtitiſſe eam cunctis nationibus, cum conſilii & ſapientię gloria, tū virtute atq́ factis exiſtimamus: recte omnis fuerit ab illa in noſtram diſputationem & ſapientiæ & virtutis ſpecies deſcribenda. Vt enim ſi quis fingendi artem: aut cælandi cō pirare eſſet meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidię Olympio menſiones, conuenientias, lineamentaq́ deduceret, quam ex vllius ſtatuarii, ſi opus ab illo nullum proferretur, poſſet oratione: Sic nobis ad indagandam, vel intuendā potius virtutem ac ſapientiam, non philoſophorum inanis ſermo, ſed ſimulachrum nobile pręſtātiſſimę ciuitatis debet eſſe propoſitum. Quod igitur vrbs Roma, vel ciuitas potius, quę hunc murorum cinctum, quam vrbem dicimus incol bat, de principio ſibi orbis terrę imperium deſignauit,

quarumq́ rerum, atq́ artium vſu, atq́ exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis arteſq́ adhibuit in diſciplinam, legibus conſeuit, honore aluit: pręmiis corroborauit icciro nos ſapientiſſemę ciuitatis exemplum imitati, ſapientiam eam deſcripſimus: quę eſſet earum rerum ſcientia comparandarum quę communi ęſtimatione hominum maximi penderentur, eas porro res diximus opes, potentiam, imperium, gloriam: quanquam in vno fortaſſe, imperio ꝟ ſunt omnia. Sed quia non ſemper peruenitur ad ſummum, in quoto quoq́ virtutis & ſapiētię gradu inſiſtere exoptandum eſt. Quoniam vero non in vna ſapientia opis tantum eſt, vt à ſemetipſa efficere omnia ea poſſit, cumulateq́ explere: & conſequi beatiſſimam vitam, niſi ad eius opus, munusq́ quod in proſpiciendo eſt ac prꝗſpeculando, tum finem quo intendit, tum uias atq́ itinera, qua ad enm finem peruenitur, natura acris & uegeta adiungatur effectrix conſultorū, quæ fuerint deliberata ratione: icciro ad ſuis omnibus & partibus eam, & numeris inſtruendam, quemadmodum in corpore oculis manus, ſic virtus in animo ſapientię neceſſario comes & adminiſtra data eſt, vis & efficientia quędā in animo cuiusq́, qui quidem ſit ad res gerendas natus, uigorq́ et diligentia naturalis, hāc Græci δεινότητα, nos Latine, & quidem aliquanto ſignificantius: nauitatem poſſumus appellare, inſitam illam induſtria peragentem impigre prudentiæ decreta: cuius cum ingenii, conſiliique lumine ſocietas & conſpiratio, nimirum illa chorum illum explicat, conſenſumque virtutum, quarum philoſophi duntaxat nomina, viri fortes rem effectusque nouere. Nam vi ſeſe prudentia nauitasque coniunctę vel ad labores, periculaque dedunt, vel ad uoluptatem, uel ad pecunię V S V M, *& tra*

ſtationem: ita ſua in quoque genere exiſtit, elucetq́ virtus, tum liberalitas, tum fortitudo, tum temperantia. Ac ut in eodem exẽplo inſiſtamus: non ſat fuiſſet profecto urbi huic, nec videre, ſumme omnium eſſe expetẽdum cęteris gentibus imperare, nec vero quibus id rebus commodiſſime agi et cõfici poſſet, etiam providere: niſi uirtutem: hoc eſt, natiuitatẽ, & induſtriam ad agẽda quę viderat, adhibuiſſet: quã quod adhibuit, & quidem ciuitatibus cęteris multo magnificentius, iccirco cunctarum ſibi gentium peperit dominatũ: imperioq́ conſtituto, atque opibus omnium ſuæ poteſtatis factis, finem nacta quo intendebat, effudit demum in ipſa ex ſe ſe plurimas, & maximas in omne genus hominũ vtilitates. Siquidem ex loco & ſolo hoc, ex his ipſis mœnibus, non tam ſubſtructione murorum, quam antiquę maieſtatis gloria & religionis honore munitis, omnis humanitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus ſacrorum, cultusq́ vitæ lautior, omnes denique optimę atq́ honeſtiſſimę artes in orbem longe & late terrarum inundauere. Hac deſcriptione à nobis facta: quę iam uera uirtus ſit, quo ue ea ſpectet, tanquam ad finẽ quidem, & quid ſibi porro expetat, arbitror uobis eſſe pate factum. Nam quem iſti finem uirtuti ſtatuunt, ſi modo ſerio in agunt, neque illudunt expectationi noſtrę: eſt ſane cauſa cur dimoueamus: aiunt enim uirtutis finem, ipſam eſſe uirtutem, Quomodo hoc narrant: non enim ſatis quid dicant intelligo: ut uirtus ſibi ipſa finis ſit: hoc eſt, vt quęrat ea, & appetat ſemetipſam. Qui fieri poteſt: aut cur ſe iam nacta, uel agat quicquam, moleatur ob adeptionem ſui: neq́ potius iam contenta: & plena conquieſcat, ut prorſus nulla a uirtute, ſi ita ſe habeat res, proficiſcatur actio: Nam quid ab ſe egrediatur aliquid operę laborisq́ propter ſe ſuſcipiens: aut cur

ſe complexu diuellatur ſuo, quo rurſus deinde redeat ad ſeſe cum iam in ſeipſa poſita & locata ſit. Nam quos nos illi fines propoſuimus, non illi quidem idem ſunt, quod virtus: ſed uota, effectionet, prçmiaq; virtutis, ad quç duce & comite, virtute, peruenitur. Imperium, & poteſtas, & autoritas & gloria, opesq;, miniſtrç earum cupiditatum, quas inſitas in natura hominis, ad eum modum, gubernat ratio, vt ſine damno, dedecore ve optata nobis ſuppeditantes, vitam iucundam & beatam efficiant. In hęc aciem & lumen mentis omne intendit prudentia. Iuſtitia vero, ſi ſubtiliter tota & penitus introſpiciatur, nihil aliud agit profecto, quam vt comparata ſibi inter homines autoritate atq; fide, honoribus vltro, & prçmiis cumuletur. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum: non odio quidem, aut contemptione voluptatum: ſed vt ſanitatem in corpore, tranquillitatem conſeruet in animo: quorum altero aſſequimur vt de voluptate ipſa liquidius iudicemus, quod ipſum ad guſtum eius & iucunditatem cõducit plurimum, altero, vt diutius illa, & ſuauius perfruamur. Vna eſt uirtus fortitudo, quç declinare aliquantum à lege ſapientię, & laboribus quandoq; tolerãdis periculisq; alacriter ſubeundis, parum commodi ſui rationem ducere uideatur: uerum tanta eſt lux eius illius glorię, quam ſibi habet propoſitam, ut quemadmodum in ſolis lumine colores cęteri diſcerni non facile poſſunt, ſic ſplendor laudis per ſtringat ſępe non ſolum fortunarum, ſed ſalutis etiã & capitis cogitationem. Nec uero Philoſophi non in fine ipſo titubauerunt: iidem enim uirtutis finem, uirtute: iidẽ beatam uitam uirtuti, ut finem, ſtatutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu eſt: aliud enim neceſſe eſt finem, aliud eam eſſe rem, cui is ſit finis. Sed de beata ipſa uita quid ſit,

acies ſuas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: non ut diſceptantium numero cauſa difiniatur, ſed vt clamores & iurgia augeantur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fugitans, & ſe vtriſq; venditare cupiens, voluptatem coniunctam cum honeſtate ſtatuit eſſe finem, uacuitatem cum eadē doloris Diodorus peripateticus: nam Hieronymi Rodii ſententia cauta mihi: magis, quam fortis videri ſolet: ille enim vna indolentia ſummi boni nomine honeſtanda, non tam adipiſci bonum, quam uitare ſtuduit malum. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam vitam, & veteres Academici, & princeps peripateticę ſectę Ariſtoteles voluere: trinaque ab illis genera bonorū inuenta, quę animi eſſent, & quę fortunę. Contra Euclides Megarenſis, ipſe quoq; à Socrate, è quo Megarici Philoſophi: ſummum bonū eſſe quod eſſet vnū & ſimile, & idem ſemper, nec tamen illud quod nam eſſet, ſatis explicauit. Quid aut impatibilitatem Pyrrhonis (eam Gręci ἀπάθειαν) aut ſcientiam Herilli aut indifferentiam Ariſtonis: aut mentem, aciemue mentis, qua verum cerneretur, quam Menedemus intulit, & ab eo qui ſunt Eretriaci appellati: in ponendis finibus commemorem: Qui quidem fines innumerabiles pene philoſophis ſunt: iidemque direpti ſæpe Philoſophorum inter ſe contentionibus, ſępe vltro citroque ſtatuti, rurſusque commutati, neutiquam adhuc finium regundorum ſtabile iudicium, nec certam menſionis notam tenuerunt: quoque magis tantas iſtorum inſanias mirere, poſſeſſione neque uberi, & ea admodum litigioſa: at ita fuſę ſunt EORVM & diſcrepantes, ac ſere ad libidinem, contentionis ſtudio, de his ipſis finibus bonorum effutitę ſententię; VT nemo mehercule ſit, neque ITA orbatus animo: neque oculis usque adeo ca

ptus,atque conniuens,qui in quancunque partem temere ſortui toque ſe mouerit,non incurrat in aliquam earum,quas de ſummo bono tractant philoſophi, opinionem,atque ſententiã.Quæ igitur grauitas,qui ordo,quæ conſtantia? quid in philoſophia iſta ueſtra tale atque eiusmodi,ut in ea accuratius verſati,aut quietiores animo,aut conſultiores iudicio atque ſcientia, moribus ornatiores,ſapientia inſtructiores ſimus:Et hæc ea eſt(ſi Diis placet) quæ nos ſe erroribus omnibus erepturam,in uiã ueritatis inducturam,ad bene beateque uiuendum eruditurã pollicetur.Simile uero eſt eximere erroribus,& his maxime inuoluere:offerre dubitantibus lucem ueritatis: & clariſſimis ultro rebus omnium tenebras dubitationum offundere, tradere uitæ beatæ rationem ac regulam,& in ipſa cõſtituẽda beata uita ſumma cum miſeria & pertinacia, turpiſſimis altercationibus,& maximis contentionibus conflictari. Quæ quoniã me bona ex parte uobis demõſtraſſe arbitror cuiusmodi ſint,& quam inania ab his,qui ſe magiſtros uolunt,& doctores ſapientiæ eſſe:non ſuſcepta ſolum, verum etiam inconſtanter,leuiter,contentioſe,nequiter & diſputata & tradita: deque parte hac,quatenus quidem pertinet ad mores:ſatis eſt dictum:quæ reliqua ſunt breui iam ſermone percurramus.Reſtat enim pulchella & concinna, non iam illa matrona,ſed meretrix Dialectica:De qua quid eſt cur iã multa dicamus,Etenim ea ſi corpus ſuum haberet, & propriam ſubiectam huic arti materiem in rebus & in natura poſitam,in qua ſe uerſaret,formamque ſibi inde alicuius certæ excuderet diſciplinæ,eſſet fortaſſe aliquid,quod contra eam ſerio dicere poſſemus.Nunc autem quid agamus,ſuſcipit illa iudicis,diſceptatricisque perſonam.cuius munere decuriæ. Nullius:neque enim in albo prætoris ulla mentio: & ſuſcipit

tamen,

tamen, verùm impudenter: neq; adeò huius indignitate impudentiæ ſtomachum vt hominibus, ſed vt riſum moueat: veri ſe & falſi ait eſſe diſceptatricem, & de ea re laturam iudicium. Quos inter: num Medicos, ſi quid incidat (vt aſſolet) controuerſiæ de genere morbi, & num mittendus ſanguis, aut aluus ducenda ſit? hic verum illa diiudicabit, aut falſum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medicina loqui? An inter Mathematicos? quid eius vllam in partem intereſt, puncta, numeros, lineas, ſonos, motus, interuallaq; cognoſcere? nam cum duabus cæteris, quas non paulò antè perſtrinximus, Philoſophię partibus, ſi quid haberet cōmunitatis, aut cōmercii, nequaquam eſſet illa ab his partis ſuę propriis inſignibus, & ipſo nomine diſcreta. Quid ergo eſt? nudata rebus omnibus, excluſaq; doctrinis, vt eſt nimiū ambitioſa, & in numerum procedere cupiens, format ſibi ipſa atq; fingit articulam quandam verborum ſcilicet, & eorum nouorum, vt aliquid ſaltem hoc pacto eſſe videatur: terminos, propoſitiones, ſyllogiſmoſq; fabricans, & ſyllogiſmorū figuras, tum ſimplicium, tum (vt vocat ipſa) connexorum: quas etiam memorię videlicet, & docilitatis cauſa carminibus cōpræhendit, ſane quàm lepidis. Atqui videamus quā rem agat: Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal ſit, nec ne? hoc Phyſices eſt, & eius diſciplinę, quę rerum naturaliū profiteatur notionem. Nihil, inquit: ſed exempli cauſa infero, vt argumenti vis intelligatur. Ergo tu ſerias res exempli cauſa affers, vt friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, eſt, a: Pulchrè: Omne, c, eſt, b: Probe: ergo omne, c, eſt, a. Admodum. O libidinem effręnatam garriendi: tanti ne eſt hæc perplexa veſtra cognoſcere? quorum perceptio diffi

cilior eſt propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumentorum, quàm ſit cuiuſlibet alterius ſcientię integra diſciplina. Similia ſunt illa: Si eſt, a, eſt, b: non eſt, b: non eſt ergo, a. Ne ſit ſanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum diſceſſimus, noſtra quaſi refert? Verum tu grauis planè iudex, veri diſceptator & falſi, quid habes dicere, cur tua iſta ars aliquid veri nos doceat, cum ſit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerum conſiſtens, quo tanquam fundamento niti poſſit? falſi verò vitãdi, qui nos efficiat cautos, cum ſi quid tamen agit, illud potiſſimum agat, vt captioſis & fallacibus concluſiunculis, ſi cui quid perceptum eſt, & comprehenſum, id inuito, ingratiſque extorqueatur? Vnde enim Sorites? vnde mentiens? vnde illud Corneum, pręclara ſophiſmatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀεργὸν λόγον vocant Gręci) optimè in hos conuenire non negarim, veluti è qua omnis eorum vita dependeat. Sed quęro, num ſtatutum etiam nunc nauis illa, XXX. remorum in portu Athenis, qua vectum in Cretam Theſeum Minotauro interempto, ſeptem illos nobiles pueros in patriam reduxiſſe incolumes fama narrabat, ſit ne ea ipſa, quę fuerat Theſei? an prorſus alia? cum quod ex ea vetuſtate deperierat, deinceps fuiſſet refectum? Quin & alia hiſce conſentanea: Eſt ne tacẽtem loqui? nequaquam: at cum lapidem loqueris, tacẽtem loqueris: acutè: quid ergo vetat lapidem eſſe te, etſi loquaris tamen, ſed quę lapidibus digna? Item illud: Eſt ne ſanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus ſe peieraturum, vbi peierauit, ſanctè iurauit: igitur tu, qui veri tibi arrogas iudicium horum teſtium, qui vt ſanctè iurent, libenter peierabunt fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercu-

le illud feſtiuum: quo Coriſcum verberari vidiſti, hoc Coriſcus verberabatur: Næ: at vidiſti oculo Coriſcum verberari. Cernitis vt plena omnia ineptiarum ſint, nihilq; ab hac diſciplina ſolidum, nihil ſit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in vſum prudentię aliquem, aut ſcientiam nos inducat, ſed in ea laqueos tantummodo & tendiculas confici captandis ingeniis adoleſcentulorum: quibus ſi quà antea ordine ſtatuta ſint, mox deſtituatur: vt Penelopen telam ſuā ferunt quantum texuiſſet interdiu, tantundē nocturno opere retexentem. Eadem cum eſſent nomina rerum cauſa indicandarum reperta; primū ipſa rebus omnino prętermiſſis, in ipſis nominibus verſandis, ac citro vltroq; torquēdis operam omnem ſumit. Deinde etiam alia ſibi fingit, tanquā ex argilla, & luto, quę non rerum nomina ſint, ſed nominū. Tū autem toto iſto in genere vſq; eò illudit tortuoſe, atq; ambigue, uſq; eo ſibi in eo uehementer placet, ſi quem inexpectato, & pręter conceſſorum ſententiam captionibus includat, inopinantēq; irretiat, ut caſum pro caſu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet ſæpe, & apertiſſime atq; impudentiſſime cauilletur, puerilemq; ſibi ex hac re gloriolam & laudem intempeſtiui acuminis quęrat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philoſophus, attamen ille melius, quā aut Menedemus, aut Stilpho, ipſi queq; probati in Philoſophia & clari, quorum in his ſophiſmatis & argumentorum fallaciis omnis induſtria conſumpta eſt. Etenim Zeno cum dialectico argumento eſſet ab adoleſcente quodam laceſſitus, atque ut i reſponderet efflagitaretur: Amabo noli, inquit, ad ſtudia me puerilia reuocare. Stilpho autem tātum in his nugis poſuit, ut capta per uim patria, cum admoneretur à propinquis, ſi quid de bo

nis ſuis ſeruatum vellet, extra vrbem vt efferret, reſponderit, omnia ſe bona ſua ſecum ferre. Quanto hic arti ſuę plus autoritatis contuliſſet, ſi illaqueaſſet argutiis Demetrium Regem, *ne quod ille inſtituerat*, Megaras *vrbem opulentam militibus diripiendam permitteret.* Nam Menedemi *fertur illud in primis:* Alterum *ab altero alterum eſt: prodeſſe, alterum à bono: igitur prodeſſe non bonum.* Dignus *cui* Rex Macedonum Antigonus, *qui in hunc* Philoſophum *plurima contulit, nunquam quicquam prodeſſet: vt quod non erat bonum, eo illum ne afficeret.* Sed *hęc friuola, eaque innumerabilia, quippe in queis tota iſta ars & ſtudium eſt ſitum, prętermittenda nobis ſunt: finiſque faciendus, tum quòd ſatis iã de tribus partibus* Philoſophię *diſputatum eſt, omniumque inutilitas & vanitas demonſtrata: tum vt ne in idem ipſi vitium garrulitatis incidamus, quod in his repręhẽdimus.* Reliquum *nunc eſt, idque extremum, vt videamus quid afferant, non dico iſti, qui* Philoſophię *palàm omnem honorem tribuunt, qui ſine illa arbitrantur nullius eſſe momenti viuere: nam hi quidem ſua ſtultitia dupliciter mulctati ſunt, & quòd ineptiſſimis in rebus tempus omne ſuum, & ſtudium diſpoſuerunt, & quòd ne hoc ipſum quidem intelligunt, ſe oleum (vt dicitur) & operam perdidiſſe:* Sed *qui cũm tantum* Philoſophię *non deferant, affirment tamen non eſſe illiberale hęc ipſa cognoſcere: ſcientiam enim omnem in partẽ bonorum eſſe: ita* Philoſophię *ſtudium, vt nihil magnopere proſit, tamen nihil obeſſe: qui mihi videntur non ea loqui, quæ ſentiunt: ſed quia ſi plena manu collaudẽt* Philoſophiã, *ſibilum metuunt, cũm cupiant diſſimulare, vereri ne ipſi quoque ad* Philoſophorum *numerum irriſione vulgi aggregẽtur, ſi qui pręſertim prouectiore iam ętate hoc faciunt: nã*

pueris & adoleſcentulis (dicam enim ingenuè quod ſentio) hæc quidem conceſſa ſit poteſtas Philoſophos tantiſper ſe-ſtandi: omnis enim illam ętatem decet ludus, quòd nō grauitas ab ea, non conſilium poſtulatur: quin habet aliquam indolem ingenii, aliquod ſpecimen ingenuitatis iſta ipſa in pueris, vt balbutiendi, ſic etiam Philoſophandi grata intuentibus naturę incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, dieſq; ipſa aliam uitam affert, alios mores poſtulat, perſeuerare in his rebus, & ludicris exercitatiunculis ſerias res poſthabere, ſummæ non ſolùm igneuiæ, uerum etiamamentię eſt. Etenim nobis poſita eſt ante oculos uita communis, quę nos incendere habeat ſtudio, & cupiditate earùm rerum aſſequendarum, in quibus cunctorum ſtudia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui ſpecie ipſa pulchritudinis & dignitatis alliciunt ad ſeſe animos noſtros, & aduocant: Sunt imperia, in quibus conſtituti qui ſunt, cū Deorum quaſi ſimilitudinē uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potentię ſuę: Sunt opes atq; diuitię, ſubſidium uitę, ornamentum ocii, uirtutis atq; prudentię neceſſaria ſupellex, ſolatium in laboribus, auxiliū in periculis, quarum qui potiuntur, ii neq; ullam ipſi fruſtra ſuſcipiunt cupiditatem, & cęterorum quoq; cupiditatibus liberaliter inſeruiendo, ſtudia ſibi hominum, & uoluntates ad quodcunq; libuerit perficiendum, adiungunt: Eſt autoritas, atq; exiſtimatio, quam qui in ciuitate ſua obtinent fide ſibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanquā inobſeruatis veſtigiis, quò intenderint, poſſunt peruenire: eſt deniq; tota illa domi ſplendida, in foro illuſtris, ad populum gratioſa, in ſenatu grauis ratio vitæ, atq; deſcriptio: quæ cùm ſibi in omnes partes congrua & conſentanea fue-

rit, cumq́ ea ſe ingenii, & fortunę munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis metum poſſit afferre: neq́ aut propter debilitatē animi in aduerſis rebus ſuccubuerit, aut propter inſolentiam in ſecundis immoderatius fuerit elata: ſed eum ſemper tenorem eam conſtantiam adhibuerit, ut neque animo unquam labefiat, nec conſilio: admirabilem quandam ſpeciem profert ſummi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum ſapientię laude decoratum eſſe uolumus. Atq́ hæc tot atq́ tanta, quę qui hominis prima & pręcipua eſſe negant, homines mihi non uidentur ipſi, cum optabilia ipſa per ſe, & ſuapte ui expetenda ſunt, tum hoc magis inflammant mentes noſtras ad appetitionem ſui, quod omnium ſtudiis atq́ uotis uehementiſſime conquiruntur: incitamur enim omnes profecto ſimilitudine et ęmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorſus uis naturę eluceat. Quis enim in ſtadio currentibus ſubito cęteris, non continuo ipſe animatur ad curſum, ut etiam ſi ſe tenere uelit, nerui nihilominus uenęq́ turgeſcant, & tanquam ſignum expectantes pulſu uegetiore ad proſiliendum concitentur? quis aut in lachrymis circunſtantium ſiccos, aut in plauſu & lętitia merentes tenuit oculos? cui quamuis timido & inſolenti ſonitus tubarum, & Martius ille clamor prælium poſcentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, vt ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinē, aut fiducia ad ſpem non iniecit? ac vt breui compręhendam, id quod in fidibus lyrę videmus accidere, vt ſi contentę duę eiſdem tonis fuerint, alterno pulſu reſonent inter ſe: ſic cùm in omnibus rebus, quę natura eadem communicant, tum autem in homi-

num genere, in quo præcipue, tanquam in pulcherrimo & nitidiſſimo ſpeculo natura cernitur, magna vis eſt ſimilitudinis, eaq; maxime naturalis: cui qui repugnare conātur, nec eodem curſu ferri, eadem cum populo opinione atq; ſententia ſe permittunt regi: ii Philoſophiam non ſapientiæ, vt veritas ipſa conuincit, ſed amentiæ & peruerſitatis amplectūtur rationem. quòd ſi hæc ipſa, quæ modo numerauimus, eximia atq; ampla, luſu quandoq; & temeritate fortunæ nō ad induſtrios & laborioſos homines, ſed ad deſides inerteſq; deferuntur, non tantam tamen afferunt iucunditatem, vt ſi ſint eadem ſtudio & labore quæſita: mirabile enim eſt quantopere his delectemur, in quibus ipſi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat voluptas, quam aliqua moleſtia anteceſſit, & ſolicitudo: vel quia omnis boni mali'ue, ſuauis ac moleſti iudicatio, in comparatione quadam eſt: vel quòd bona noſtra, quæ ingenio autore nobis ipſi effecimus, chariora multò nobis ſunt, quàm quæ à fortuna accepimus: nihil quidem natura vt ſit fructuoſo labore iucundius: ſed quem in hac tanquam acie populari, in tanta varietate & copia rerum ampliſſimarū, quibus quidem intermixtæ ſint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nouiter verſari oporteat: profectò cernitis cuiuſmodi eum eſſe neceſſe ſit, acrem, firmum animi, conſiliocautum, celeres motus habentem, non ſolùm mentis atq; ingenii, ſed corporis etiam atq; oculorum: vt tectus ipſe & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis cōmoda creare poſſit. Protrahamus nunc medium in forum conſuetudinemq; communem Philoſophos iſtos veſtros, vt quam Philoſophiæ debeant gratiam ab ipſa inſtituti & aliti poſſimus coràm conſtituere. Ac primum hos

non tanquam ex equo Troiano claros duces, ſed vti narrãt eos eſſe, qui ſub terram aliquandiu fodiendis metallorum venis detenti ſunt, ſquallenteis & horridos, ſordida barba capilloq́;, cadauerosa (vt ille inquit) facie eſſe reperietis, qui primo ſui aſpectu moueant admirationem, vt percontentur homines inter ſe, illud'que Plauti habeant in ore, Vnde eſt iſta auis? Et hercule, quoniam quidem auium mentio facta eſt, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concurſus vulgi fiunt. Expectatur itaq; ab his nouum aliquid & inuſitatum ſimile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac ſupercilii. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diẽ & lucem intueri valentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inanimum curarum & cõmentationum ſuarum, effutiunt eueſtigiò aliquid, aut de ſcientiarum varietate inter indoctos, aut de prudentia inter fatuos, aut de iuſtitia inter eos, quorum nunquam futurũ eſt iuris partem vllam adminiſtrare: & hactenus quidẽ feruntur, quod ad vultum quidem attinet, atq; vocem: nam odore corporis non ſunt ferendi: verum vbi ipſis viciſſim aliquid earum rerum tractandum eſt, quas vita poſtulat communis, vſq; eò apparent abſurde in omni genere atq; incompoſiti, tantoſq; riſus concitant, vt conuerſò quodam, & præpoſtero modo, quę paulò antè Philoſophi ſpecies contractionem animi & triſtitiam denunciabat, ea nunc rurſum pro ridiculo & delectamento omnibus fit. Quapropter mirari ſatis nõ queo, quid Platoni in mentem venerit, Socratem doctorem ſuum ſic vituperare: ſiquidẽ in Gorgia quaſi gloriari videtur Socrates, quòd cum tribus ſua prærogatiuam ferret, atq; ipſi ſorte contigiſſet, vt cuſtos eſſet ſuffragiorum, punctorumq́;

numerum ad conſilium deferret, ſe quòd aptè id facere neſciuiſſet, totius populi riſum concitauiſſe. Atqui riſerint ſanè tunc illi haud iniuria inſcitiam ineptiaſque Socratis: egò quòd ipſe de ſe hoc prædicet, & velut gloriandò commemoret, non ſolum riſu, ſed maxima irriſione dignum puto. Quanquam quid in vno inſiſtimus Socrate, cùm turbam legamus Philoſophorum tantum ſibi aſſumpſiſſe licentiæ, vs queadeò à pudore, à modeſtia, à communi vſu hominũ, ab ipſa lege præſcriptioneque naturæ abfuiſſe, vt ſine vllo rubore, velut animo abalienati, ea palàm in foro ipſo, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quę nos in concluſis, & ſemotiſſimis cubiculis vix audeamus: quę ne aperte commemorem (equidem pudore impedior) cum illi homines planè lauti atque mundi ita porrectis digitis ratiocinando concluderent, nihil eſſe re vera turpe, nec cum rubore agendum, quod ne ſtruitatem vel etiam cauſam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipſorum ac noctis conſcientiam formidamus, in iis illi & populum, & lucem volebant habere teſtem. Verum ſit hoc genus quoddã ineptũ & rude Philoſophorum, qui ſine mente, ſine ingenio, lingua tantum volubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris vixerint, nec verò quid, aut etiã apud quos penſi quicquam ducentes, ludos ſe maximos reddunt hominibus: iidem omnium prędę & contumelię expoſiti: quod quidem non iam liberi hominis ſed abiectiſſimi mancipii eſt exiſtimandum. Sunt alii odioſiores, qui dum volunt concinni eſſe, atque vrbani, primum iſti ipſi Philoſophiæ (cuiuſmodi eacunque eſt) non verè, neque ex animo, ſed oſtentationis cauſa dant operam: domi otioſi & deſides, in compitis lectioni dediti, ſemper aliquid librorum in manibus ha-

bentes, commurmurantes ipſi ſecum, & tanquam ad ea quę legunt acrius animum attendant, nunc collum ſubrigentes, frontemq́ & ſupercilia conduplicantes rugis, tanquam ſcopulo in legendo, ſic ambiguitate aliqua offenſi, mox continuò exhilarati, nutu ſignificantes quod obſtructum aliqua diffi cultate fuerat, ingenio eſſe patefactum: interdum conſtrictis & compreſſis buccis admirationem in vultu deformã tes, quaſi pręclarum aliquid inuenerint tum maxime atq; diuinum: ſæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum defixi, ſuffurantes interim oculis, ſi qui fortè pręterentiũ obſeruet ſe, & diligentius intueatur: iidem in circulis & corona, vbi ad diſceptandum aliqua de re eſt ventum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, vt facilè appareat, nihil eſſet tam diuerſum, neq; tam diſcrepans, quàm à vita Philoſophorum orationem: Hi ipſi cùm ſe ad familiaritates hominum, præſertimq́ locupletum, inq́ ad conuiuia ſodalitiorum dediderint, tanta in vtroq; intemperantia ferun tur, vt nec poſcendi vnquam modum, nec ingurgitandi finem ſtatuant: ſæpe etiam madidi vino & ſemiſomnes è conuiuio auferantur: atq; dum ſe vrbanos volunt oſtendere, quòd nul la ſalis neq; facetiarum norunt condimenta, aut apertè & aſperè maledicunt abſentibus, aut in præſenteis turpiter et conuitioſe inuehuntur: nec verò lucello aliquo oblato nõ om nia perpeti animum inducunt, quę fœdis aſſentatoribus, & leuibus paraſitis ſæpe ſunt propoſita: vt non oblitos vultus ſolùm, colaphorumq́ meſſem perferant vberẽ: ſed aulas quo que interdum, quemadmodum poeta ait quidam, in caput ſuum commeare patiantur. Horum nimirũ turba fores Dionyſii tyranni refertę fuerunt, cum ille neſcio quibus propoſitis pecuniolis, Philoſophorum vndique greges atque exa

mina, & in his tanquam Regem Apium Platonem ad ſeſe illexiſſet: vbi tum, quæſo, erat virtus, vbi continentia, vbi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant vltro ipſi profectò, cum ſe ex Sophocleo carmine in domum poteſtatemq́ tyranni, hoc eſt, in ſeruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis ſemper Philoſophorum ſapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in vita gerebant: itaque per abuſum contemptumq́ tyranni, adigebantur ſubire ea, & perpeti, quę ne liberis quidem mulierculis ducerentur tolerabilia: vt & procumbere in faciem adorantium geſtu, & in conuiuiis nudi, vel muliebribus ſtolis induti ſaltare cogerentur: quanquam erant ex eo numero, qui iocis & cauillis eleuare conarentur tantam illam impoſitam Philoſophię contumeliam. Tertium genus eſt eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum ſublatiore à natura inſtructi, cum ſe de principio vel parentum culpa atq́ inſcitia, vel fortuito caſu aliquo ad Philoſophiã contulerint, multumq́ in ea temporis, optimamq́ partem ętatis conſumpſerint, nec ſapientia ſibi ex ea comparata, quòd verbis & ſyllogiſmis ſapientia non traditur: nec vſu, more, ſtudiisq́ hominum ſatis perſpectis, propterea quòd in illo inani ſtudio occupati, ſeriis rebus operam dare nequiuerũt: vbi tanquam è ſomno expergefacti referre inſtituunt ſeſe ad ciuiles occupationes, conſuetudineſq́ communes, profundunt ex ſe ſubitò agmen veluti omnium cupiditatum, furenteſq́ ambitione importuna, ac ſummum in locum quoquomodo aſcendere inſtituentes, non callide neque diſſimulanter (non enim aſtutè apteque conſilia exequendi, aut artem vlla nouerant, aut modum) ſed vaſtè, atque perfractè perrumpũt, omnia cędibus, incendiis, rapinis: nihil'que ſibi faciunt

reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatum duntaxat exatiandarum cauſa appetierint principatum: vt quidem nulla vſquam maior, quàm ab hoc genere hominũ pernicies atque calamitas liberis ciuitatibus & Rebuſpub. inuecta noſcatur. Declarant hoc veteres Græcorum hiſtoriæ, quæ ex eorum numero multos, quos ſapientium nomine inſignes fuiſſe diximus, ciuitatibus ſuis cladem & ſeruitutem prædicant intuliſſe: Quorum in primis vnus è ſeptem Periander Cypſeli nobiliſſimam ferè totius Græciæ altam vrbem Corinthum tam ſæua tyrannide tenuit oppreſſam, vt poſteaquam cædes ciuium maximas feciſſet, matronas palàm die feſto atque ſolẽni omni mundo muliebri perornatas diſpoliaſſet, ſacra profanaque omnia ad ſuum commodum libidinemque conuertiſſet, miſerit ad extremum nauim onuſtã puerorum nobilium, qui execandi donabantur, neſcio ad quem barbarum Regem: quæ poſtrema nimirum ciuitati illi calamitas incidiſſet, niſi eos ipſos pueros in nauiganda Iunonis Samiæ numen, & religionis illius cerimonia liberaſſet. quid illas deplorem omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cùm è ſatis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum eſſent deiectæ, cùm multas domi ſeditiones, multos exterorum hoſtium incurſus, plurimas inimiciſſimorum Regum & finitimorum Philoſophorum iniurias pertuliſſent, nunquam tamen adeò grauiter affectæ, neque tantis ſunt exitiis & calamitatibus afflictæ, & perditæ, quàm cum ab Ariſtone Philoſopho in acerbiſſimam ſeruitutem fuerunt redactæ: qui homo ſceleratus & impius, omnique bellua longè immanior, cum ſtupris, & vi nefaria omneis ferè familias nobiles dehoneſtauiſſet: ciues qui virtute atque ingenio præſtare videbantur, exilio partim, partim cæ

ſibus ſuſtuliſſet, omnium bona atq; fortunas prędam ſuam duxiſſet, permiſiſſet ſeruis Thracibus & barbaris poſſidẽdam vrbem, ad extremum obſeſſus ab exercitu Romano, L. *Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clariſſimam interire ſecum direptione atq; incendio, quàm vnus ipſe cedendo liberam incolumemq; relinquere.* H*ęc ſunt pręclara, atq; eximia Philoſophię iſtius veſtrę documenta: ſic ab ea virtus hominibus & ſapientia traditur: tales ab ipſius cura atq; lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipſi viuendi rationẽ vllam tenent, nec ſi ad poteſtates & ad imperia efferantur, cęteros ſinunt tenere. In hac deniq; ars eſt, & ratio, & conſilium, & autoritas bene, beateq; viuendi: e qua qui progrediuntur, & ſe dant in conſpectum, aut tarditate ignauiaq; perridiculi ſunt, aut ſcelere atq; malitia nobilitantur. Quã quàm quid ego de viuendi ratione Philoſophiam inſector? cum ipſa ſe mortis cõmentationem eſſe dicat? vtinam quidem eſſet, ſicut in* Cleombroto Ambraciota *fuit, quem ferũt lecto* Platonis *libro de immortalitate animi, vale ſoli dicentem (vt in gręco epigrammate eſt) in mare ſeſe ex altis rupibus pręcipitauiſſe: eandem viam tenerent cęteri, ne ue cõmentatione tam diuturna indigerent, diſcederent aliquando è medio nugaces iſti, ſuaq; nos obtundere loquacitate deſinerent. Sed forte expectant illud eis dum obiiciam, in quo maxime gloriari ſunt ſoliti, infeſtam in primis & inimicam religioni eſſe iſtorum artem. Quod medius fidius non faciã: neq; vllam in hos ex aris atq; templis, ſed ſuis ipſorum, & propriis ex criminibus inuidiam colligam: ſimul locũ haud prębebo oſtentandi ingenii, inq; eo gloriandi, quaſi longe & multo plus videant ipſi, quàm nos faciamus, qui maiorum inſtitutis & legibus facile acquieſcimus: idcircoq; ob eam*

rem imperiti ab his, & idiotę appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad ſpes magnas inſtitutus, qui in hac vaniſſima, inertiſſimaqꝫ ſcientia ętatem rectè conteri putet? qui veras arteis, ſtudia grauia, occupationes illuſtres, quibus ad commoda vitę & ad dignitates aditus ſit, poſtferendas eſſe ducat fictis & commentitiis iam non illis rerum, ſed volitantium quarundam opinionum ſimulachris? fora relinquat, vt domi ſit deſes? conſuetudinibus viuentiũ careat, vt cum mortuis fabuletur? ea quę ſunt, & quę extant in promptu, ingenio induſtrięqꝫ parata, contemnat omnia, dum quę vel nuſquam ſunt, vel ſi ſint, vtilitatem tamen aliquam hominibus afferre non poſſunt, inani ſtudio conſectetur? Quę ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidẽda eſſe cenſeo: illudqꝫ maxime videndum, ne in tua iſta Philoſophia, quam ceu ſororem oſculari vnanimem videris, longius progrediare, quàm vt pedem poſtea referre facile queas. Non ornat ea homines, ſed contaminat: nec inſtituit ad virtutes bonum ingenium, ſed corrumpit. Quòd ſi tu neqꝫ amicorum monitis, neqꝫ eis, quas ſuprà aduerſus eã attulimus, rationibus facile cedis: etiam'ne ſpem tuorum, quę in te vno poſita, & opinionẽ principum virorum, quę de teipſo ſuſcepta eſt, falli omnino ſines? Habes optimum & clariſſimum virum patrem tuum Ioannem, qui cum ingenii memorięqꝫ gloria, tum iuris ciuilis ſingulari quadam ſcientia cum pręſtet omnibus, haud profectò tantum in te erudiendo ſtudii & laboris impendiſſet, neqꝫ te à ſe diuelli fuiſſet paſſus, niſi huius vrbis, & curię commercio, honores domum te, & fortunę pręmia referre voluiſſet. Habes patronum, ad quem te applicuiſti, ſumma grauitate, ſumma ſapientia, genere, honore, exiſtimatione, copiis, ſacri ſenatus principem Oliuerium

Carrapham Pontificem Neapolitanum, qui admirabili qua eſt prǽditus prudentia, docere te poſſit, quǽ ſit via ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendum maxime accommodata: vt tibi exemplum degendǽ vitǽ idoneum quǽrenti, grauior non ſit autor requirēdus: quǽ ſi valere cuncta apud animum tuum ſines, neq; ſanis eorum, qui te diligunt, & fidelibus conſiliis obſtrues aureis tuas, & auguror mecum certus, & tibi ſpondere non dubito, magnum in te ornamentum domui & familiǽ tuǽ, magnum amicis commodum, ciuibus tuis præſidium paratum fore. HIC ILLE finē cum feciſſet, noſq; aliquandiu admiratione defixi ſilentium teneremus: GALLVS, Quid eſt, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phǽdrus videtur, non ſubita neq; improuiſa, ſed et accurata & premeditata oratione ad euertendam Philoſophiam acceſſiſſe? Quantum in illo copiǽ, quantum neruorum fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus reſpondendi eſſe impoſitum, neq; adeò, quòd tam difficile ſit pro Philoſophia, quàm contra Phǽdrum dicere: ſed tollendum id tamē, ne & noſtra ſumma, quǽ nunc pendet cum maxime, per te deſtituatur expectatio, & tu eam, cui te totum dicaſti, quā que ego etiam te autore complexus ſum, hoc maxime neceſſario tēpore prodas Philoſophiā ac deſeras. TVM EGO, Id, inquā, Galle, tacitus mecū nunc meditabar: nā ſi aliàs vnquā in dicēdo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi viſus eſt ſe ipſo longe fuiſſe ſuperior: nec verborū ſolum vbertate, & ſententiarū, quibus omnis eius referta & locuples redundauit oratio: ſed quod earū Philoſophiǽ partiū, in quas īuectus eſt omniū mihi viſus ē eſſe pitiſſimus. Itaq; aut deſiſtamus aliquid cōtra, aut lōgius nobis ſpatiū ad cogitandū ſumamus. Minime, iquit Citrarius, neq; egoà te patiar deteriorē ir lo

eum, quàm nunc ſit, Philoſophiam tuam deduci: quę ſi tua hac ſubita dictione defenſa, & aduerſus torrentem orationis, qui modo ab ore Phędri profluxit, ſtabilis & firma retenta fuerit, erit cauſa, cur de illius grauitate & prę ſtantia ample exiſtimemus: ſin aliquid offenderit, aſcribetur tempori & inapparationi culpa, non Philoſophię. Quamobrem aggredere quęſo, & da te in certamen, in quo tibi, vt ego quidem ſentio, nec turpe eſt vinci, & perhoneſtum vincere. CONANDVM nobis eſt, inquam, quandoquidem vos ita vultis. VOLVMVS, inquit Gallus, neque eſt aliud quicquam, quod velimus potius. Sed quoniam ęſtus increbreſcit, nec ſatis iam nobis aduerſus ſolis vim in harum arborum vmbra pręſidii eſt, ad villam cenſeo reuertendum: ibi inferiorem ad partem ſpatium eſt, locuſq; opacior, & exędra, huic diei tempori, & noſtro ualde opportuna ſermoni. HOC ſic omnibus cum placuiſſet, paucis ſane paſſibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM

Volaterranum de Laudibus Philoſophiæ, Liber Secundus.

NON *me præterit, Mari Volaterrane, fore non paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumq́ operæ in optimis artibus & ſtudiis ponendũ putem: pluſq́ ſtatuam multo in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirẽdis opibus eſſe elaborandũ: grauiter hoc meum conſilium inſtitutumq́ reprӕhendant: ad eamq́ me curam atq́ cogitationem potius opinione ſuavecent, vt cum in foro atq́ curia verſari cum aliqua autoritate cœperim, iamq́ à ſummo principe conſiliis fuerim interioribus adhibitus: eam vitę ſectam ſtudioſius perſequar, per quam ad ſpem honoris, ac fortunarum munitur via, aditusq́ facilis ad ampliſſimam dignitatem comparatur. quæ quidem horum reprӕhenſio vehementius me moueret, ſi nõ aut ab leuiſſimo autore proficiſceretur populo: aut ſi viderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hiſce opinionibus obſecuti, per ſummos labores, maximaſq́ contentiones ad concupitos ſibi honores tandem euecti ſunt, cum eodem populo in gratia & in exiſtimatione bona eſſe. Nunc autẽ cùm intelligã id quod omnibus eſt apertum, quid de iſtis ſentiant homines, qui dum ſplendorem honoris duntaxat ſibi ante oculos proponunt, ad eumq́ vnum*

ſtudio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus veri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas ſit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non eſt cauſa, opinor, cur magnopere conturber vulgi ſermonibus, aut cur de ea animi conſtantia firmitateq́ decedam, per quam neq́ pecuniæ augendæ, neq́ honoribus conſectandis volo eſſe addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cęteris, qui accuratè voluerunt attendere, perceptum planè, obſeruatumq́ eſt: eos eſſe plerunq́ horum ambitioſorum exitus, vt neminem vel paulò temperatiorem, mediocris ſtatus ſui, minuſq́ inuidioſæ fortunę pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & ſapientibus viris, qui in quoq́ honoris gradu collocati ſunt, & poſiti, nullam maculam vult afferre oratio mea: ſed tamen illud euenire ferme cernimus, vt nullorū ſit quā iſtorum, qui domeſticę inanes & vacui dignitatis, externā aliam quandam & aduentitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum volubilitate, inconſtantiaq́ opinionum ac voluntatum, vita perturbatior. Mihi verò aliò rationes meas dirigenti, ſemper id veriſſimum eſſe viſum eſt, quod eſt à ſapientiſſimis proditum: re ſcilicet familiari antea commodè conſtituta, eiſq́ paratis fortunę ſubſidiis, quę & ad ſubueniendum neceſſitatibus vitę idonea ſint, & ab inuidia omni infamiaq́ remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem ſequendā eſſe vitę rationem per quam adniteremur, non vt honorum inſignibus è turba emineremus, ſed vt ad Deum proximè adiungere nos poſſemus: quod tamen nobis natura eſt ita inſitū, vt qui in aliam partem ac rationem ſua ſtudia contulerunt, optimum hi ſibi hominis ſtatum inuidiſſe videatur. Etenim

quis eſt (modò idem ſit qui ingenio vegetiore à natura prę ditus, animum quoq; habeat ab his terrenis ſordibus liberum) cui cùm cœlum in conſpectu ſit, & hęc cœleſtia, quæ tanta mente ordineq; geruntur, vt eorum ſolennem, ęquabilemq; in ſumma varietate conſtantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non pręclara ipſe cupiditate accendatur ad cognoſcendum, & conſiderandum? cumq; rurſus aciem animi in hęc humana deflexerit, tumultumq; aſpexerit vagę huius, ac fluctuantis, & cum tempeſtatibus omnium perturbationum ceu conflictantis vitę, non alium ſibi potiorem viuendi ordinem, alia conſilia rerum gerendarũ eſſe ineunda putet? quod quidem iam eſt proprium ſapientię munus, cuius adipiſcendę Philoſophia ſola magiſtra eſt, aut nullo alio pacto ad eam poteſt perueniri. Quanquam de his quidem quę ad Philoſophię officium pertineant, deq; eius artis diuinę ac pręcellentis vtilitate, atque præſtancia, ſatis à me explicatum eſſe arbitror in hoc ſecundo libro, in quo illa à me defenſa eſt, cum eſſet oppugnata, & repręhenſa à T. Phędro. quem quidem ego hominẽ, Mari, ualde dilexi ſemper, idoneumque exiſtimaui, cui hanc potiſſimum perſonam imponerem, atque eas tribuerem in ſermonibus noſtris partes, ut eſſet ille diſciplinę nobiliſſimę accuſator. Erat enim (ut tute noſti ac optime omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio ſolebas eſſe coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenii: quibus rebus fiebat, ut nullum paulò facetius, idemque aſperius & mordacius dictum facile poſſet continere: cęteris quidẽ partibus officii, ſuauitatis, diligen-

tiæ, cum optimo quoq; erat comparandus. quapropter nos, quando ipſe agnoſci ex ſuis ſcriptis haud ita iam poteſt: quę etſi multa, egregiaq; confecit, orationibus maximè pangendis, quas antea pronunciaſſet: illa tamen neſcio quo pacto eſfuſa poſt mortem eius, diſtractaq; euanuerunt: iucundum etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum vindicare ſumus conati. Quod idem, ſi vita ſuperet, de eis omnibus ſtudioſe faciemus, quorum nobis in amicitia ipſorum ac familiaritate & virtus animi cognita, & ſpectata erga nos voluntas fuit. Genus quidem orationis, Phędriq; conſuetudinem dicendi, quantum aſſequi potuimus, in his libris expreſſimus: quos ad te, Mari, potiſſimum vt mitteremus, cùm ingenium tuum, ac virtus, excellensq; ſcientia artium optimarum, tum ſuauiſſimi mores tui, dulciſq; illa coniunctio & ſtudiorum, & animorum, quę ſumma inter nos beneuolentia nos aſtrictos reddit, ſuaſit mihi vehementer atq; hortata eſt: amo enim te in germanum modum, tuoq; in nomine libentiſſimè acquieſco: teq; in primis habere cupio meorum ſtudiorum & cognitorem, & participem. Quare attẽde, quæſo, num tibi in his libris Philoſophię vis ac poteſtas ſatis diligenter à nobis videatur eſſe expoſita. Vt enim ad porticum ſub villa peruenimus, atq; in Xyſto, loco ſanè amœno id temporis & ſalubri, aduerſi conſedimus omnes, cęteris in me vnum intuentibus, ſic ego exorſus ſum:

QVAE fuerit Phędri noſtri in accuſanda Philoſophia dicendi vis, qui orationis curſus, quę copia, nil me referre nec cõmemorare attinet: ipſi vos paulò antè iudicium feciſtis: quippe qui eius orationem nõ voce laudeq; verborum, quod ipſum admodum iam vulgare & vſitatum, ſæpe etiã temporis cauſa ſuſcipitur & ſimulatur: ſed admiratione po

tius tacita fuiſtis proſecuti. Nam, vt laus illorum ſit quę quamuis rectè atq; concinnè, ex communi tamen, & pene quotidiano more fiunt: ſic admiratio eorum, quę hominum vſu, ac facultatibus videntur ſuperiora. Sed quo huius vel oratio plenior, vel ingenii vis acrior, & uehementior uobis uiſa eſt, hoc mihi grauius onus reſpondendi eſt impoſitum. Ad eas enim partes repéte defendendas accedere me ſentio; quas hic ut oppugnare atq; euertere facilius poſſet, aſſidua iandudum cômentatione ſe inſtruxit: in quo neq; ingenium illius apparationi defuit, nec tempus ingenio: cùm ego utroque horum nunc quidem deficiar. Nam & tardior ſum ad excogitandum, quę ſint accommodata cauſæ, & propter ſubitam, improuiſamq; dictionem imparatior. Accedit illud prętereà incômodum, quòd ei ſuccedo ſtatim orationi, quę non pręteruolauit aureis ueſtras, ſed in ueſtris animis & mentibus penitus inſedit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiã poſteaquàm tibię canere deſierint, gerere vſq; tamen illarum in auribus concentum, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quanuis tacente iam Phædro, tamen eius ipſius in intimis mentibus veſtris & vigeat adhuc, & loquatur oratio. Hanc vim dicendi fuiſſe in Pericle, qui princeps Grecię habitus eſt, æquales temporum illorum poëtę deprędicant: vt cùm concionaretur, non ſolum tonare, fulgere, ciere fulmina: ſed poſt dictionem etiã aculeos relinquere in animis auditorum putaretur. Quid ergo eſt? prodam'ne cauſam, & deſeram? Minimè iſthuc quidem: non enim viri foret boni, & eius qui ſe iam diu Philoſophię addixerit, idq; certo iudicio atq; explorato fecerit: ſubitò ab illa diſcedere, atq; eam ſummo illius tempore deſtituere. Sed ſequar officium, opinor, veſtręq; vnà autoritati,

qui hoc me depoſcitis, obtemperabo: cum præſertim ſperem atque confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eoſdem etiam eſſe ſubleuaturos. Nam *ſi in aliqua populi concione, aut corona cuiuſquemodi, dicendum mihi contra Phędrum eſſet, nę ego uerbo hiſcere non auderem: nō quòd diffiderem cauſæ: quid enim uerius, quàm & laudare & defendere Philoſophiam, cuius uſus atque tractatio Deorum uitę eſt ſimilia: ſed quia concitatos iudices extimeſcerem.* Nunc *uobis duobus doctiſſimis, prudentiſſimiſque iudicibus, in pace et ſilentio ſuum obtinebit locum ueritas.* Itaque *Phædro noſtro eloquētię palmam dabimus, ut ſuum ueritati honorem non negemus:* Eſt *enim ueritatis tum noſcendę, tum agendę etiam atque nauandę ſtudium profectò ſapientia.* Vtemur *enim hoc in Philoſophia uerbo, tametſi in eo Phędrus facete nos admodum, & crebro eluſerit.* Sed *qui duas hoſce res arcta naturę cognitione inter ſe coniunctas, eloquentiam dico & ſapientiam, quando utraque res perfectio quędam, & altera mentis virtus eſt, altera orationis, diuellere primus & ſeparare eſt auſus, ſiue* Leontinus *ille fuit* Gorgias *ſiue alius quis: maximam is profectò ſementem malorum omnium in humano genere iecit. primus enim docuit, id quod omnium rerum eſt deterrimum, mentiri virtutem: aut ſi omnino virtus mentiri non poteſt, nec falſam eiuſmodi perſonam ſuſtinere, inſtrumentum certè primarium virtutis, ipſam interpretem animi & mentis orationem, falſos ſuſcipere vultus coegit: vt cùm à vera ſapientia non eſſet profecta, aſſimulatione tamen, imagineq; ſapientię, quàm plurimos in fraudem & in errorem induceret.* Ex *quo linguę cordiſq; diſſidio, ingens hęc, quam cernimus, in omni vita ſecuta eſt perturbatio.* Fraudes *enim & malitię, omneſq; fallendi & emētien*

di artes hinc exortę, hinc ſeſe in hominum ſtudia, moreſq; profuderunt: omnis inquā hinc falſitas, omnis circūſcriptio, & inſidię omnes, ab hoc primo erroris fonte manauere. Nā cùm ex duobus inter ſe quaſi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum conſtituere nos oporteat: ſiue rationem velimus tanquā aliquem Deum, ſiue cupiditatem veluti belluam quandam: non tantum in eo mali eſt (quanquam nec mediocre illud eſt malū) veruntamen non vſq; eò id pollet ad peſtem, perniciemq; cōmunem, oppreſſam plerunq; et perditam meliorem iacere partem, inſolentem autem cupiditatē in animo dominari: quàm illud eſt & horribile, & exitioſum, linguam ſæpe inſtructam cupiditatum fallaciis, perferre foras mandata legationeſq;, perinde vt à ſancto & legitimo intus rege, ac non ab improbiſſimo tyranno, ipſa videlicet cupiditate, miſſa ſit: quę ęquitatis & veritatis fucatis coloribus, callidas ſuas machinationes depingat: quo labefactatis bonorum conſiliis, eorumq; fracta & imminuta autoritate, aditum ſibi ipſa ad omniū fortunas patefacere poſſit. In quo mirari ſatis non queo, non intelligere eiuſmodi homines, cùm tantum virtutis ſimulatione proficere ſe putent, quanto ſe plus arbitrarētur vera virtute eſſe profecturos. Sed vt ad naturā redeamus: nil poteſt eſſe tam copulatū inter ſe omni neceſſitudine, vinculoq; naturę, neq; tam conſentiens, quā aut cum affectionibus animi vultus, aut cū voluntatibus ſermo: vt. n. lętitias mœroreſq; inteſtinos frons atq; oculi, ſic volūtates & cōſilia lingua cōtinuo refert: quę ſi officio fungi ritè atq; legitimè, ſuūq; planè illud munus tueri velit, nō ſolū vere & incorrupte cōſilia mētis, atq; decreta reddat neceſſe eſt, ſed qualia etiā illa intus ſunt, talia ea foris proferat, atq; exponat: quod ī vtro defecerit, dedecus ibi

ſtatim exiſtit, & claudicatio: hoc eſt, non integrum illa, ſed mancum ſui officii munus aſſequitur. Itaq; & ampla magnificè diſſerere illa debet, & copioſa largè, & alta ſublimiter, tenuia ſubtiliter, miſera dolenter: deniq; vt quo habitu intus ornatus animus, & quibus copiis inſtructus fuerit, talē eum extrà efferat, & repræſentet oratio. Hanc ſpeciem eximiam perfectę, abſolutæq; ſapientię, quę in potiſſimis vitę noſtrę ducibus, mente, orationeq; videlicet, & in eorū inter ſe concordia conſpirationeq; conſiſtit, ſi quis facilem eſſe & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur: Omne enim pręclarum rarum: & quę communia cunctis eſſe poſſunt, nunquam in magno honore ſunt habita. Sed eſt tamen in ea conſectanda, & adipiſcenda ordo quidam, ac modus: vt ſi ad ſummum perueniri non poſſit, in eo quod quiſq; adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeq; verſetur: neq; ſe amplius oſtentet, quàm quoad idoneus eſt præſtare. Hoc enim qui ſic egerit, vt totam ſapientiam non poſſideat, non minimam is tamen illius partem fuerit conſecutus: intelliget enim quid ſit illud, quod in quaq; re eſt decere: quod vnum eſt pręcipuè ſapientię omni propoſitum: noſſe enim, & tenere quid in quaq; re deceat, maximè proprium putatur eſſe ſapientis. Qui ergo ad ſummam ſapientiam omni ſtudio contendens, aliquo in inferiore gradu reſtiterit, & mediocritatem in ea fuerit aſſecutus: vel cum in alterutra illius parte ſe exercuerit, alterius factus ſit expers: vt ſi quis in cogitando quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atq; imperitus ſit: aut contrà, cum abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem nō teneat: is ſi finibus ſe ſuis continuerit, nec in ea parte ſtuduerit ſe iactare, cuius ſit imperitior: ſapientis ille laude & ex-

ſtimatione non carebit. Non enim exiguas in ſapientię laude poſſidet partes illa virtus, quę à temperatione, et modo, pręclaro quidem vocabulo, eſt appellato modeſtia. Ac vt in ædibus atque templis, etiamſi magnificentia abſit, ſæpe tamẽ opere in paruo decor nihilominus elegantiaque artis apparet: ſic anguſtioribus interdum hominum ingeniis, exiguiſque fa cultatibus, ſapientię aliquis radius poteſt illuceſcere. Si qui non maximis fuerit ingenii opibus prędit us, is cohibuerit ſe metipſe, nec vltra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verum vt horum numerus exiſtat aliquis, qui mediocriter effecti ſunt ſapientes: ad illam quidem ſummam & abſolutam laudem accedere ſapientię, paucis adhuc eſt datum: quorum nimirum nomen colimus tanquam conſecratum immortalitati. Ac vt omittamus de eis loqui, quos non ex ipſorum ſcriptis, ſed aliorum teſtimonio cognitos, & Gręcę, & Latinę nobis indicant literę: vt de parente totius Philoſophię Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, aliiſque compluribus: iſti ipſi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus ſemper habemus, Platonem dico, Ariſtotelem, Theophraſtum, Ciceronẽ, & reliquos, qui ad horum principum emulationem ſtudia ſua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiuſmodi videntur? non'ne admirabiles, non'ne vndique atque in omni parte ſummi, atque perfecti? An aliquid eſt in illis prętereà quod requiramus? quorum vt tabulę egregiè pictę luce atque die, ſic iſtorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè fit illuſtrior: qui ita implent ſenſus, animoſque legentiũ docendo, & diſputando, vt neque ad intelligentiam rerum quicquam mens noſtra, neque ad iucũditatem animi amplius auris requirat. Sed, vt cœperam dicere, qui ad hoc faſtigium

aſcendere nequiuerunt, ſi iidem, in ſuo genere quiſq; modeſtī prudenteſq; extitere, non caruerūt parte meritę laudis. Qui verò cūm totam ſapiētiā perſequi neglexiſſent, & ad captā das magis opiniones vulgi, quàm ad veritatem doctrinę ſe exercuiſſent, maiores tamen quàm erant, videri ſtuduerunt: hos video ferme in duo genera eſſe diſtractos. Alii enim rerum omiſſa & poſthabita cognitione, in verbis tantū ipſis, & in quodam loquendi artificio elaborauerūt: Alii præſtudio pcipiendę doctrinę, excolenda oratione minus ſunt exercitati. Quorum vtrorunq; non mediocris error, & ad inſpiciundam ſapientię vim, obtuſa atq; hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitię, inſcitię poſteriores magis ſunt arguendi: hi enim non tam aſtuti mediusfidius, neq; tam vafri, qui diuinarū rerum atq; humanarum notitiam profeſſi, à cultu & elegantia ſermonis longiſſimè abſunt, quàm incompte. & ridicule in liberaliores cœtus ſeſe dent, ipſi videtis: in eo quidem admodū nobis odioſi, quòd libris quotidie edendis, & conſcribendis, ſemetipſos nobis, & opinionibus noſtris intrudere conantur, vimq; quodammodo ſenſibus ſtudent afferre, quò de illorum bene ingeniis exiſtimemus: in quo imprudentia labuntur: nō enim vnquā mihi, neq; cuiquam pręterea (vt ego quidem arbitror) ingenue inſtituto perſuadere poterunt, vt cum barbara & lutulenta vtantur lingua genuſq; ſcribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeant Gręca aut Latina eruditione eſſe prędìti: cum neq; id, quod ſapientię proprium eſſe diximus, videre in re quaq; quid deceat, in ipſo primo aditu ſui conatus intelligant. Nam quę horū iſta eſſe ſapientia poteſt, quę prima egreſſione ē penetralibus ſuis, vt primum in conſpectum hominum prodi tura eſt, turpiter ſeſe in

oratione ipſa dare, progredique indecore ne animaduertit quidem? Atque hi tamen, cuiuſcemodi ipſi ſunt, minus mul to ſunt nocẽtes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu ſolo, copiaque verborũ, doctores ſe ſapiẽtię populis ſunt profeſſi: maiore enim ii perfidię inſtrumento ad euertendas hominũ fortunas parati acceſſere. Rurſuſque hi dupliciter: aut enim cum ſe ad Rempublicã gerendam cõtuliſſent, propter vber tatem, elegantiãque ſermonis fide ſibi prudentię atque vir tutis in populo falſo cõparata, ciuitatibus ſuis plerique exi tio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba veris ſa pientię dotibus eloquentia, non illę modo tot praeſtantium ingeniorum eductrices Athenę ſed cuncta olim Gręcia pla ne concidit. Aut qui non tantum habuerũt roboris, vt ſe re gendis & moderãdis hominum coetibus iudicarẽt idoneos, ii ſordidiorem etiã fallendi & decipiendi artem ſecuti ſunt: vt cum per omnem vagarentur Gręciam, adoleſcentes ad ſe vanis pollicitationibus allicerent, quòd his ſe notitiã guber nandarum ciuitatum, & illam pręcipue artem dicerent tra dituros, per quam ſcirent illi & tenerent, quẽadmodum cau ſa inferior (ſic enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſ ſet: hoc eſt, quemadmodum falſitas veritatem, ęquitatem aũ tem atque iuſtitiam iniuria ipſa ſuperaret. Sophiſtę hi nomi nabantur: quorum quondam multitudine & coetibus vetus Gręcia abundauit, nomenque eorum aliquandiu in magno honore eſt habitum. Sed cum iidem illi ciuilium rerum peri tiam, virtutiſque & vitii profiterentur notionem: ipſi verò moribus atque uita à contẽptiſſimo quoque nil differrent, ſpreti poſtremo ab omnibus, atque illuſi, dederunt locũ Phi loſophiã uituperare uolentibus, ut id maxime ſecundo popu lo facere poſſent: in quos extrema in oratione, me quidem

perlubente, inuectus eſt Phędrus: qui ſi has huiuſcemodi Philoſophias falſa appellatione in nomen ſapientię temere inuadentes, ſumpſit ſibi vituperandas, adſcribat licet ad iudicium ſuum opinionem etiam meam: ſin autem id molitur, & agit, vt omnino abiicienda ſit, & repudianda Philoſophia, non eſt nobis committendum, vt deſertam illam et indefenſam relinquamus. NANQVE hercule, inquit ille, hoc etiam reſtat, vt plureis iam prorſus Philoſophias habeamus. NON ITA res ſeſe habet, inquam: nec tu iſtam multitudinem artibus ipſis attribueris, ſed facultatibus potius eorum, qui diſſimiliter illas tractant, atq; ſuſcipiunt: omnis enim ars vna in ſeſe, ſimplexq; ſemper & eiuſdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipſius arte potes, Phędre, perſpicere: cum enim te oratorem nobis prębeas grauem, atq; magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate permulti, quid cauſæ eſt, quòd te dicente concurrimus omnes vndiq;, attendimus, admiramur, tuęq; eloquentię fulmina quaſi extimeſcimus: quod ſentimus idem vſu venire nobis in Camillo Porcio: eſt enim ille ex tua & diſciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colaianum, & hunc ſtultiſſimum omnium hominum Pionem, qui obſoletis, & horridis conſectandis vocabulis, laudem in his dicendi ſe aſſecuturum putat, etiã eludimus, atq; aſpernamur. Num tu hanc varietatem & diſcrepantiam arti, ac non hominibus ipſis? Omnis ars, Phędre, quę quidem digna hoc nomine ſit, vna ipſa in ſeſe, & ſui vndiq; ſimilis, diſſimilitudine illorum qui eam tractant, diſpares aliquando ſuſcipere videtur formas: cum ita, vt ſit, variè ex ea ingenia afficiantur, ab aliiſq; rectè exerceatur illa ars, ab aliis perpe-

ram: & in his munus ipſa egregie tueatur ſuum, in illis minus id poſſit. Quod cum ſimiliter in principe artium Philoſophia eueniat, quid obſtat, quin tollatur omnis controuerſia: & cum ego Philoſophiam veris laudibus extulero, tu malos Philoſophos iure redarguendos ducas? NEQVAQVAM hoc ſic abierit, inquit: ego enim illam ipſam accuſo, quam tu neceſſum eſt confiteare, tot huiuſcemodi nebulonum & nugatorum eſſe veluti matrem. HOSTIS, inquam, Philoſophię es, Phędre, aſpereque nimium exerces inimicitias. Sed quoniam video te nullam omnino vocem ęquis auribus admittere, quę nomē modò Philoſophię cum honore aliquo pronunciet: aggrediar ad defendendum, ſi pauca ante de meo officio fuero prefatus. Etenim ego cum plurimum te amo, idque merito tuo: multa enim ſigna viciſſim tu mihi, neque ea obſcura, amoris tui erga me tribuiſti: et in iis hoc recens, quòd Curtianum meum carmen humaniſſimis verbis proſecutus es: Tum mihi illud in te vſu venire experior, quòd vllius vnquam vix familiaritate ęque ſum delectatus, ac tua: nihil enim fieri te vno aut amabilius poteſt, aut ſalſius: quod ſi ita non eſſet, tuum tamē excellens ingenium, tua egregia virtus, humanitas, literę, non ſolū meā, ſed omnium tibi beneuolentia facile conciliarent. Quòd autem me ſæpe & multum monuiſti, vt demiſſo Philoſophię ſtudio, ad grauiores res tractandas me conuerterem: probaſti mihi in eo tu quidem ſtudium & voluntatem tuam: conſilium uerò & iudicium non ita: non enim ſi tibi omnia amicitię officia præſtare debeo, quod faciam equidem ſemper, & faciam ſedulò, iccirco tuis etiam opinionibus annuere ſum obſtrictus: aſſentatoris eſſet, non amici, ſic agere: tibique ita obſecundare, vt cum meam recte ac commode tutari poſ

ſem, tuam potius ſententiam ſequerer, atque amplexarer. Illud cum dolore aliquo fero, quòd video eſſe in hac cauſa neceſſarium, vt mihi tu oppoſitus ſis, quem refellere coner: in quo tu meliore multo cōditione vſus es, qui tibi Philoſophiā quā oppugnares, non me ipſum propoſuiſti. Quamobrem ſi redarguendi cauſa acrius agere interdum fuero coactus, quęſo vt bona tua cum venia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, ſed eius confutandę rationis gratia, quę ex ore tuo modò Philoſophiam vt euerteret, equis viriſque connixa eſt: vehementius mihi nonnunquā erit agendum: quod tu in bonam partem accipies, mihique pro veritate, tanquā pro patria propugnanti, hanc curā, & hoc ſtudium etiam aſcribes laudi. Illud item peto, ſi contigerit aliquo loco, vt mihi de re quapiam interrogandus ſis, id quod vides in tam graui cauſa fore faciendum, facilem te mihi in reſpōdendo, & clementē prębeas. INTERROGES licebit, inquit, ſed parcius: nam ego audire continētem orationem malo. GERAM tibi morem, quoad potero, inquā. Sed vt nonnunquā opus eſt in ea diſputatione, quę ex contrariis partibus defendatur, inueniundi veri cauſa interrogare, et interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter ſæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci poteſt: Sic illud nō ſolum Philoſophia, verum hominis etiam mediocriter erudi ti prudentia indignum, vtrumuis iſtorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero vnde ego nam potiſſimum ordiar? aut quod initium meę orationi ſumam? an ab eo ſapientię verbo, in quo tu omni cum ſale, cum Priſcos illos ſeptem, tum Philoſophiam omnem eludendo exagitaſti? in quo etſi nos mirabiliter delectaſti, vel varietate rerum earum quę à te ipſo proferebantur, vel lepore ſententiarū: ta-

men, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: curſuſq; magis et copię, quàm aut diſtinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrēs videbatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quę nam fuit iſta fluctuatio? QVIA, in quam, cùm temeritatē illorum, & arrogantiā reprehendebas, qui primi ſapientiū ſibi nomen, & profeſſionē vſurpaſſent ſapientię: nimiumq; ſibi eos, & quod ferri non poſſet, appetiiſſe dicebas: ea re quidem, quòd (vt aiebas ipſe) nihil ſit omnium rerū neq; in terra ſapientia diuinius: mirabilē quandā rem profectò, & cęterarum omniū longè maximā, huic ſapientię verbo conſtituebas ſubiectam. Rurſus vbi eorundem leuitatem et inſcitiā irridebas, qui profeſſionis ſuę titulo inflati, & tumidi, præſtare cęteris ſe arbitrarentur, propter illud vnū ſapientię nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, librorumq; ſapientiam in eo & Homerum teſtem adducebas, nihil huic voci relinquebas ſubiectū, quod æſtimatione vlla videretur dignum. Ita cum duabus diſiunctiſſimis in rebus, vna eximia atq; primaria, altera porro abiecta atq; ignobili, eodem ſapientię nomine vterere: quid mirum ſi fluctuare mihi oratio tua, nihilq; ſtabile & firmum in animis noſtris conſtituere videbatur? Atqui ignoſco equidē: ſunt enim iſta rhetorum: pompā quęrunt & gloriā: nec tam exactā in audientium animis earū rerum ſcientiā, quas tractant, quàm exigui tēporis poſtulant opinionē: non enim docere propoſitum illis eſt, ſed mouere. Itaq; nullis certis in dicēdo finibus cōtinētur: quoq; fuſiores, & abundātiores ſemper ſint, vt litigioſi vicini terminos, ſic iſti vocabula, rerum notas confundunt cumq; vnius verbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum eſt, vſi fuerint partem: tum vbertate & copia,

numeroq́ bene cōpoſitę & iucundę orationis in auditorum animos influentes, vim ſæpenumero afferunt veritati. Contra hęc omnia Philoſophia, rem ipſam aperit, ābigua diſtinguere vult, inuoluta euoluere: hoc ipſo tamen imbecillior, quòd vt ſere acerrimę inter ſanguine coniunctos eueniunt diſſentiones, ſic iſta ab ea, cui germanitatis vinculo coniuncta fuerat eloquentia, deſerta, non modò minus habet ſplendoris ad illuſtrandam, virium ad confirmandam virtutem: ſed eius ipſius eloquentię inimiciſſimos impetus vix ab ſeſe poteſt propulſare. Quo vtiq́ diſſidio (vt ante dixi) magna hęc, quam cernimus, in omni vita exorta eſt perturbatio. Quod ſi mea vox vnquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, vt omnibus ſuis partibus & numeris perfecta, integraq́ ſapientia, ingenuis mentibus reſtituatur. Ergo in nomine ſapientię ambiguus Phędrus: Quid in ipſa re? Deſcripſit enim ipſe ſapientię quoque formam verę illius atque eximię. Audio: Sed tamen eam totam è vulgi iudiciis eſſe aptam uoluit. Vnde tantum repente in uolgo autoritatis? Nam & hoc loco quęro, Dixeras illos ſeptem, ſi populorum ſuffragio dicti eſſent ſapientes, non habere eos cauſam iure gloriandi, propterea quod ſtultorum de ſapientibus iudicium nullum exiſteret. Quo pacto igitur qui de ſapiente nec iudicare quidem poſſunt, horum iudiciis niti & opinionibus, ea ſola iudicabitur rite ſapientia? Sic enim (ſi memini) poſitum abs te eſt: Quicquid in bonis numerarit populus, & quę ſtudia cunque magni fecerit, in his neceſſe eſſe apprime uerſari ſapientem, ſi uelit eſſe ſapiens: nec eum à populi ſtudiis, & uoluntatibus uel tātulum diſcrepare. Quid habet igitur pręclari iſta ſapientia, ſi nil aliud ipſa ſit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidē cum notionē ſapientis, quam

in animis

in animis noſtris natura inſeruit;ipſa nominis voce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longe præſtantius quiddam, quàm quod aſſequi, quo'ue aſpirare vulgus ipſorum facilè queat: ſpeciemq; eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis inſit,nihil feſtinationis,nihil inconſtantię: quę quidem vulgi & populorum vitia ſunt notiſſima. Neq; eſt quiſquam verſatus inter homines, & qui ipſe modo ſibi notus ſit, qui aliam formam ſapientis mente concipiat,quàm hominis grauis,atq; firmi,nequaquam pro temeritatibus vulgi ſua ſtudia regentis,ſed ipſius vltro moderãtis,vltro cohibentis populum ſi populus autore eo vti ad capeſſenda rerum gerendarum conſilia velit,ſin minus, ſententiam tamen ſuam præſtantis,non populi. Quod de Phocione claro Athenis viro memorię proditum eſt:qui cùm reclamãte populo Atheniẽſi,diſſuaſor fuiſſet eius belli,quod poſt Alexandri mortem aduerſus Antipatrum,& Bœotios,duce Leoſthene, geſtum eſt: reſq; initio proſperè Athenas renunciarentur,eſſetq; ob eam rem in lętitia,& gratulatione ciuitas:interrogatus, ecquid illa ſic cecidiſſe moleſtè ferret, quę contra eius ſententiam ſuſcepta eſſent? Nequaquam,inquit: veruntamen ego in ſententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo reſponſo uir prudens,non ex fortuitis euentibus ſapientiam,neq; ex leuitate,iactationeq; populari,ſed ex grauibus,certiſq; conſiliis pendendam eſſe. Et ſanè quidem illius exitus belli Athenienſibus extitit calamitoſus. Atqui talis nobis ob animum uerſatur ſapiens,qui frę nis ſæpe quibuſdam quaſi contineat populum temere ruentem in ea, quę concupiuerit:non qui conuellatur ultro ipſe, & auferatur à populo: qua ſpecie quidem in ſapiente,nihil nec cogitari poteſt indignius. Tu contrà, nouo de ſapiente

indicio vteris, nihilꝗ neque rectum, neꝗ graue exiſtimas, quod non à populo prius probatum, adſcitumꝗ ſit: vt tibi in hoc paulisper aſſentiar (nam quid verius ſit, mox videro) Agè ſanè, Sit munus primarium ſapientię ſtudia vulgi perſequi: Rationem atꝗ tempus huius fungẽdi muneris quęro: non enim ſemper (vt tu ipſe inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cum vulgus ſemper varium incertumꝗ ſit, atque vt in euripis, & fretis vndarum aſſidua eſt conflictatio, fluctuſꝗ fluctum identidem & impellens, & reuocans: ſic temeritas populorum incitata & volubilis, contrariis veluti æſtibus frangat ſæpenumero, impediatꝗ ſemetipſam: quod erit populo tempus iudicii faciendi, ferundęꝗ de ſapiente viro ſapientiaꝗ ſententię? Tumne, cum repentino aliquo ſtudiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid feretur effuſius. An poſt, cum repręhenſo errore, vel etiã ſola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat. In hac inquam varietate, & in his errantibus populi opinionibus & ſtudiis, vtrũ tandẽ quaſi æſtũ ſequens ſapiẽtia, ius ſuũ et nomẽ rite obtinebit: vt de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale geſſit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumures ante ſalutem:
Ergo magis magis atꝗ viri nunc gloria fulget.

At qui gloriam ille iſtam fuerat adeptus, quòd à populi voluntate diſſentiens, fortunam Reipub. in diſcrimen pręlii non adduxerat, ob eamꝗ rem ab eodem poſtea populo ſapiẽs eſt iudicatus. Quęro igitur, quando ſapiens: cum populi et militũ incitatis ad pugnãdum ſtudiis obſiſtebat: et quia minus illorũ cupiditati obſequebatur, ſuę famę & dignitatis detrimentum accipiebat: At non hoc modo pendeat è vul-

gi opinionibus ſapientia: An poſt, cum cunctorũ voce & cõcurſu maxime laudatus eſt, quod leuia vulgi iudicia contẽpſiſſet, ſuumq́ ipſe iudiciũ fortiter retinuiſſet: At hoc poſteriore populi iudicio, id quoque eſt ab eodem populo iudicatum, nequaquã eſſe ſapientis imperitę multitudinis ſtudiis obſequi, nec cõſilia ſua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnẽ partẽ ſapiẽtię iudex eſt populus: minimeq́ idoneus, cui hoc tantũ munus cõmittatur: atq́ id decretis non ſolum grauiũ atq́ prudentiũ, verum etiã ſuis. Verũ hoc fortaſſe haud ita vult Phędrus, neq́ omnibus ipſe populi ſcitis ſapientiã adiungit: ſed ea ſola in hanc laudẽ recipit, quę non mobilia & vaga, ſed firma cõſtantiaq́ ſunt, nec vlla vnquã viciſſitudine permutãtur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat ſtabilia atq́ rata, quę ſemper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, voluptates: huc enim cõuerſam omnẽ vult eſſe ſapientiã, ac in his potiſſimũ appetendis, cum populo eã ait cõſentire oportere: munuſq́ ſapientis pręcipuũ eſſe, vt referat is ad ſeſe omnia quę cõcupiſcat populus, parteſq́ ſuas in iis longè principes eſſe ſtudeat, neq́ aliũ eſſe arbitretur, qui illis potiatur, ſe ipſo digniorem. quod ſi ita ſit primũ, qui cõuenit, eundẽ populũ, quem temeritatis & incõſtantię plurimarũ rerũ arguas, atq́ condemnes, repentè vna certa in re, & ea quidẽ maxima, idoneum ſtatuere ſapientię autorẽ? Quis hoc ſic diiudicauit? Quis diſtinxit? Quis has veluti prouincias ſic partitus eſt: vt ex eodẽ autore quę prodeunt, horũ partim ſapienter decreta exiſtimari debeãt, partim ſtultè. Deinde, ſi hęc ſemper fixa de diuitiis & voluptatibus populi eſt opinio: quomodo tu nõ fruſtra illã nobis imaginẽ ãte oculos effinxiſti, qua paratũ ad ſubitos excurſus ſapientẽ cõſtituebas: cũ qui-

dem eum ueluti Scytham aliquē, aut Nomadam, cui nullum uſquam certum domicilium eſſet, tanquam in rheda colloca ſti, ad proſiliendum attentum: ut ſimul atq; populus nouo æſtu aliquo cupiditatis efferueſcens, delabi quopiā, corfluere q; cœpiſſet, eodem ipſe precurrere et aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandiq; negotio? & cur non protinus ſapientē in ipſo opum & uoluptatum regno conſtituiſti, fruentem paca to animo eis rebus, in quibus fructus ſapientię pręcipuè cer nitur, nulla eiuſmodi ancipiti cura diſtractum, tanquam reſciſſurus aliquando populus decretum ſuum, & de huiuſce modi bonis ſententiam mutaturus ſit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quęrendum in pri mis mihi ſtatuo, Vnde tanta ſit æſtimatio hiſce bonis: Ex ipſis ne? hoc eſt, ab ipſorum conditione atq; natura, ut ſint ipſa per ſe & ſua ui æſtimanda? An à populo? eo quod populus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipſis, quo nam ſapienti opinione populi multitudinisq; iudicio fuerit opus? An dubium id eſt, quin ipſe melius & conſideratius multò, quàm imperitum vulgus ſoleat, de eo quod bonū eſt, conſtituturus ſit, & iudicaturus? quippe cum ſapientię in primis ſit, non aliena eam ſubſequi, ſed ſua ipſam iudicia pro ferre, quę alii potius ſequantur: aut ne nomen quidem ſuum ipſa retineat, ſi in iudicando aliis conceſſerit. Si verò bona illa magni iccirco facienda ſunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum veritate neq; natura, ſed tantū vulgi opinionibus bonum: ita in bonis exiſtimatis & opina tis, non in iis quę verè bona ſunt, egregia iſta popularis ſapientia enitebit. Quid ergo illa, quę vera bona ſectatur, & in illis appetendis vtitur iudicio non vulgi, neq; imperito-

rum, ſed ſuo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num es quæſo indignior habebitur, quę ſapientię nomen obtineat? & iccirco eam populis ſapientia anteibit, quòd hęc veritatem bonorum amplectitur, illa ipſa duntaxat opinionem? niſi fortè nullum omnino re & veritate eſt bonum, omniſq; boni ratio ex ſola opinione exiſtit. Quod ſi ita eſſe ſuſcipiatur, rurſus Protagorea ratio indicatur neceſſe eſt, nihil re ipſa videlicet, neq; natura verum, neq; bonorum eſſe: ſed quale cuiq; quid videatur, id illi tale exiſtere. quę poſitio Sophiſtę in primis (vt tum habebatur) nobilis, diu & multũ in Grȩcia iactata, ad extremum doctiſſimorum diſputationibus fracta, atq; conuicta eſt. Etenim tum perſpicuè eſt demonſtratum, ſi ita ſe res haberet, primùm, contraria in eodem & repugnantia ſimul conuentura eſſe, quod nullo modo fieri poteſt: quippe cum contrariè diuerſis de quaq; re videatur: deinde artem omnino nullam neq; ſcientiam habere locum poſſe: nihilq; interfuturum eſſe inter doctiſſimos & imperitiſſimos, neq; inter eos qui omni rerum prudentia vſuq; ſe excoluiſſent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut conſiderandũ appuliſſent: Ita omni omnium rerum penitus ſublato delectu, omnibus conſiliis iudiciiſq; peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis diſceptationibus omiſſis, quę latiores ſunt, quã vt anguſta & breui oratione concludi poſſint: ad ea quę nobis ſunt propria redeamus: idq; dicamus, quod reticentibus etiã nobis neceſſe eſt intelligi: ſi boni veriq; ratio opinionibus duntaxat pendenda ſit, populum ipſum iure vnum appellari cõuenire ſapientem: Quippe cùm plurium concors conſentienſq; opinio, ſingulorum ſententiis ſit anteponenda: Populus itaq; ſolus ſapiens.

atq; operam valde probet populo? Quod ſi populum quoq; velim in hac ratione defendere, non'ne id dicã, quod ab omnibus concedi neceſſe ſit? nõ hoſce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris poſitum bonum eſt: qui'que quò plurimum in ſua ciuitate poſſint, anxii ſemper, atq; ſolliciti, omnes intendunt machinas, omni via moliuntur: ſed abſtinentes ſed moderatos, ſed graues, eos eſſe, qui à populis precipuè & probentur, & diligantur, quorum ſe fidei libens multitudo ipſa committat. Videtis cãpum, in quo exultare poſſit oratio mea. Sed mittamus: ſitq; ſanè & Phedro, & populo teſte, opum & iucunditatum conſectatrix ſapientia: Illud quęro: in quo vim & facultatem iſtius ſapiẽtię ponitis? Vtrum ſi adipiſcatur commoda fortunę hęc, quę vos tãtopere extollitis: an ſi viã, rationemq; commonſtret adipiſcendorum? Hoc eſt, Vtrum in euentu adipiſcendi, an in conſilio duntaxat inſit ſapiẽtia: Si in euentu, atq; vt adipiſcatur, qui iam diſtinguemus fortunatum à ſapiente: aut cur non idem atq; vnum fortuna ac ſapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in ſcena & à Comœdia cernimus Fortunę datum, Centum doctum hominum conſilia hęc vna deuincit Dea Fortuna: atq; hoc verum eſt, perinde vt quiſque ea vtitur, ita pręcellet, atq; exinde ſapere eum omnes dicimus. Bene vbi cui diſcimus conſilium accidiſſe, hominem cautum eum eſſe declaramus: ſtultũ autem illum, cui vertit malè. Noſtis carmen profectò quo, ſcene vulgiq; iudicio, in ſede ſapientię fortuna conſtituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna ſecus ſentit: Fortunam inſanam & cęcam, & brutam perhibent Philoſophi ſaxiq; inſtar globoſi prędicant volubilem, qui enim ea poterit volubilis atq; inſana eſſe, ſi cũ ſapientia ſemper coniuncta ſit?

Quanquàm Pacuuius (quod ita Phędro videatur neceſſe eſt) nequaquam ſatis idoneis teſtibus Philoſophis, fortunã in crimen & in vituperationem videtur accerſere. Sed perſequamur, vt cœpimus, hocq; vrgeamus: ſi in adipiſcendo et potiūdo vitę commoda ſapientia tantummodo ſit, nihil inter eam, interq; fortunam interfuturum eſſe, caſuq; & fortuito quenq; effici poſſe ſapiētem: vt enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita ſapientiam eueſtigio fuerit conſecutus. Vbi circunſpectio igitur, vbi conſilium, vbi illa accurata & diligens conſideratio, quę habita eſt ſemper propria ſapiētis? qui ſe nunquam in pręcipitem locum committit, certáque ratione dirigens appetitiones ſuas, diuitias & poteſtates ſæpenumero pretermittit, quò ſe bona exiſtimatione in populo communiēs, veras vitę voluptates, quę ab honeſtate & innocētia ſeiunctę eſſe non poſſunt, trãquillo animo conſequatur: nihilq; vnquam molitur, in quo ſubductis calculis non plus conſilii & rationis inſit, quàm fortunę. Quòd ſi non tam in adipiſcēdo, quàm in acutè acriterq; perueſtigando quibus ad fortunę pręmia itineribus veniatur, ſapientia magis eluceſcit: equidem non negarim hoc ſapientię munus magis congruere. Adeſt enim, iam conſiliū & cogitatio, quę ſunt cognata & familiaria ſapientis. Sed quid, ſi, omnia ipſa cum egerit, vehementerq; elaborauerit (quandoquidem euentum atq; fortunam præſtare nemo poteſt) ſpe et conatibus ſuis fuerit decepta: retinebit'ne ſic eluſa atq; irrita ſapientię nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falſum erit in explorando, & indagando ſpectari ſapiētiam: rurſuſq; omnis ſapientis approbatio à caſu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit, poterit iam certè eſſe aliquis ſine fructu vllo & ſine emolumento ſapiens. Quod neq; tu

Phędre ita vis, & ego maxime alienum à ſapientia ſtatuo. quid enim, rem'ne vnam omnium pulcherrimã & maximã, ad quam noſtra vota & deſideria pręcipue contendunt, poſſideri ſine fructu, atq; adeò ſine maximo fructu, in animum inducere poterit quiſpiam? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, noſtręq; id mentes penitus reſpuunt: potius quicquid vitam exornat atque excolit, facitq; vt pacate & ſplendide, & cum voluptate viuamus, totum conſilio & ſapientię refertur acceptum: vt cui ſapientia ipſa adſit, ea illi inutiliter & ſine maximo fructu nequeat adeſſe. Relinquitur igitur, vt iunctum vtrunq; & copulatum ſapientiã conſtituat: hoc eſt, vt vera germanaque ſapientia ſit, cum potiri fortunę bonis, tum ſtudio iis noſtro, induſtriaque potiri. Quod ſic recordor abs te fuiſſe poſitum, iucundiora eſſe munera fortunę, quę aliquis labor anteceſſerit & moleſtia, quã ea quę ſua ſponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipſa moleſtię percipiatur uberior. Si inquam ita ſit, ſuauioraque ſentimus, quę cum labore quodam & ſolicitudine animi, nobis ipſi expugnauimus, quã quę ultro accepimus oblata: optãda eſt mala ualetudo, ut eius proſperę atque bonę lętitia amplior nobis adueniat. Falſo igitur eſt in communibus uotis uſurpatum, rem eſſe optandam nobis, non partam labore, ſed relictam. Quanquã iſta quidẽ leuiora ſunt: illud porrò graue, grauiterque animaduertendum: quòd ſi ab induſtria cõiuncte & à fortuna efficiatur ſapientia, neque alia conditio quępiam moduſque alius apponatur: hoc eſt, quo cuique ordine, qua temperantia, qua etiã à malis facinoribus abſtinentia, ad opes & imperia peruenire ſit licitum: nil cauſæ fuerit, quin quę ad pecuniam appoſitę fuerint artes, eæ potiſſimum nomine ſapientię ornen=

tur. Erunt igitur ſœneratores in hanc laudem uocandi, erũt circũſcriptores, erunt teſtamentarii. Denique quotquot ſibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiá quęrunt, modò aſſequãtur id, quod cõcupierint; prouidi hi, & ſolertes, & ſapiẽtes eſſe iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet cõſtitui ſapientiá, & talem eá in hominũ conuinctus, cõmerciaque produci, quę populatoribus humanę ſocietatis non ſolũ impunitatẽ, ſed gloriá etiá nominis ſui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quiſque ad opes, honoreſque perueniat, & qua ad fortunę bona nitatur uia: Nam qui iuſte & caſte id egerit, idẽque ea fuerit conſtãtia prędi tus, ut maius ſibi bonũ in uirtute atque honeſtate, quam in uoluptatũ, opumque affluentia cõſtituat, eũ ſane nos uirum bonum appellabimus, maximáque illi fidem rerũ omniũ habebimus: ſapientẽ uero etiam, ſi cum integritate unà et cum iuſtitia, mẽtis pręterea ingeniique acumẽ habuerit coniunctum: quod oĩno ſapientiã in actione mẽtis, & quaſi ingenii uigilia quadã cõſtituimus: quę ſi à uirtute & innocẽtia diſiuncta ſit, ſuiſq; proprie cõſiliis abſq; iuſtitia ueritateq; nitatur, non iã ſapiẽtia, ſed malitia ſit nominãda: ut quę celeres quidẽ animi motus, et ad uidendũ quid expediat acutos: ſed eosdẽ prauos & incõſtantes & perfidioſos habeat. quapropter decuit abs te, Phędre, ſapientẽ tuũ ex hoc genere cõſtitui, qui polleret quidẽ mentis intelligentiaq; cõſiliis, uerum idem omnia tamẽ ad uirtutẽ ęquitatẽq; referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæſo, & quo ex genere nobis effinxiſti? occultũ quendã & cautũ deſignaſti artificẽ ſimulãdi, diſſimulãdiq;, qui cũ ſpecie quadã ſplẽdida & liberali oculos noſtros quaſi pſtrinxiſſet: intus aũt copi pectore (vt ille ĩquit) arcana continuiſſet ſtudia malitię ſuę: tũ vt ſeſe ulla aperi-

ret occaſio, reiectis inuolucris diſſimulationis, ad illa ſirtu-
tiſq; bona prorumperet, quorum adipiſcendorũ gratia, nec vio-
lare ius faſq;, nec cęteros ſupplantare indignum arbitrare-
tur: qui ſi non vaſtè ac pręruptè, vt de Philoſophis ipſe cę-
cebas, at elegantiore quadam improbitate magiſq; conci-
na, pręriperet cęteris adipiſcēdi palmam. Vafrum inquam
nobis hominem, & aſtutum, plenumq; doli ac perfidię de-
ſcripſiſti: atq; eum qui cũm nullam veram ſpeciem ſapien-
tię noſſet, virtutéque ac dignitatem vtilitate ſola metiretur,
præſtare ſemper arbitraretur pudere magis, quàm pigere:
multoque plus doleret non adeptus, quod concupiuiſſet, quã
in impuritate aliqua facinoreque deprehenſus verecundare-
tur. Detorquebas interdum tu quidem, & ſplendidis ac ſo-
nantibus verbis vmbram illi appignere virtutis contende-
bas. Sed facile patebat, totamque ſe indicabat oratio tua:
Dum enim inobſeruatis veſtigiis aiebas curaturum eſſe ſa-
pientem, vt quò intendiſſet expeditius perueniret: non me-
diusfidius lucem neque diem, ſed noctem & tenebras quęre-
bas ſapientię. Quòd ſi huiuſcemodi ſapientiam eſſe placet,
quę eos quibus ęmulatur, tyrannos imitetur: vt quemadmo-
dum illi ſegregatos ab ſeſe habent omneis bonos, ſeruorum au-
tem & facinoroſorum & barbarorum circum ſe comparãt
manum: ſic ipſa veris virtutibus eiectis, fraudum inſidia-
rumque comitatu, ad opes ſibi acquirendas ſtipata incedat:
nimirum nobis prętereà nihil eſt dicendum: quãdoquidem
non parte aliqua, ſed tota ſapientię ratione diſſentimus: nã
ego illam ex alieno longe genere, prorſuſque contrario eſſe
ſtatuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc vereare,
Sadolete, inquit, vt quiſquam noſtrum (nam pro Citrario
tibi etiam ſpondeo) ſapientiam cum ſcelere, & cum perfidia

putet iungi: neque verò Phędrus hoc perſpicue poſuit: vi-
debatur quidem interdum oratio eius abundans & conci-
tata, labi huc, atque effluere. Sed noſti Rhetorũ morem, mi-
hi quidem ratio illa vehementer probatur, nec ſine veris ger
maniſque virtutibus ſapientiam, nec ſine ſapientia virtutes
ipſas exiſtere: ſapientiamque ingenii & mentis actionem,
non fortunę euentum eſſe dicendum. Sed quid ſi iccirco plu-
rimi ſapientia ſit, quòd ea nobis bonę fortunę effectrix, at-
que adminiſtra eſt: nõ malis inſidioſiſque artibus, vt tu mo
do improbabas, in quo tibi plane aſſentior: ſed virtutũ cho
ro nixa comite, ſidemque & veritatem ad omnia adhibens:
vt ſapientis ſit honeſtis rationibus vitę copias conſequi: ſa-
pientięque effectus fortunata vita ſit: num hoc quoque fue-
rit eiuſmodi, vt alienum grauitate ſapientię eſſe videatur?
Mihi quidem notio illa, quam in animo inſculptam de ſapien
tia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorque oc
currit, ſi ſapientem omnibus ſubſidiis fortunę florentem at-
que ornatum eſſe videamus: addet enim hic externus copia
rum apparatus, illius profecto decori dignitatique permul-
tum. DICVNTVR iſta, Galle, ſpecioſe, inquam, &
aliqua ex parte etiam probabiliter: ſed videndum tamẽ eſt,
ne conturbemus. Etenim ſi hoc ita intelligatur, vt ſapientię
fructus omnis in fortuna ſit, & cum fortunam adepta erit
ſapientia, tum demum nomine illo digna cenſeatur: aut ni-
hil ipſa omnino per ſeſe fuerit: aut, quoniam fortunam præ-
ſtare nemo ne ſapiens quidem poteſt, ſine vllo commodo &
emolumento adeſſe nobis ſapientia poterit: hoccine igitur tu
ita uis? MINIME, inquit: Sed ego cũ maximas per
ſe utilitates in ipſa ſapientia ineſſe ſtatuo, tum arbitror ube
rius illam fore ornatã, ſi fortunę quoque benignitas acceſſe-

rit. FACILE *hoc tibi conceſſerim, inquam: dum ne*
illud ita ſentias, omnem vim ſapientię huc intentam eſſe, vt
fortunę ea nobis conciliatrix ſit. Sequitur quidē ferme for-
tuna ſapientiā: rarumꝗ admodum, & difficile factu eſt, vt
ſapiēs idē & infortunatus ſit. Ex quo dictum ab antiquis,
Suę quenꝗ fortunę ſibi fabrū eſſe. Sed tamen fortunarū con
ſecutio appendix quędam bonorum conſiliorū eſt: modicaꝗ
ſemper eſt, ritè ęſtimantibus ad ſapientiā fortunę acceſſio.
Namꝗ ipſa ſapientia maiores ſibi multo opes, & præſtātio
re ex genere in ſe paratas habet: neꝗ ex alienis generibus
bonorum, ſed ex ſe, & ſua vi cōmendat nobilitatem ſuā: quę
ſi domeſticis fructibus non contenta, alienis opibus perfice-
re ſe cogatur, non iam neꝗ libera ipſa iuris'ue ſui, nec vllius
compos dignitatis fuerit: ſeruiet enim neceſſario fortunę,
totamꝗ ſeſe ad illius nutum finget, atꝗ conuertet, vt ſuum
bonum, quod habet in illa repoſitum, illius ipſius beneficio
poſſit conſequi. Quare ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea
quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis pote
rit eſſe prædita? Nam *vt ſeruire hominē homini dicimus,*
non eum ſolum qui emptus pecunia & mancipio acceptus
ſit: verumetiā illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem co
gitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortu-
nam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerū, ſed
pediſequa fortunę exiſtimanda eſt. Etenim quicquid ama-
tur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per
ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tan-
quam intermedio itur atꝗ contenditur: vt poſteà finem, at
que extremum quod optabamus conſecuti, horum quę adhi
buimus tanquā adminiculorū ad potiundum & conſequen
dum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim conſumpta

opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tĕdebamus: ſic vt portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & victoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę opibus cōparatis, inanis de cętero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquā curriculo quodam interuenientium rerum ad aliosq; fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliata ſolum ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunę neceſſe eſt: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neq; æſtimationis obtineat. Q uod eſt rurſus illa ſapientię notitia indignum, quam in animis noſtris natura ipſa deſcripſit. A G E A G E, *Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione aſſentiri, fortunā non eſſe ſapientię dominam: quę videretur fore, ſi ad eam vnam ſapientia tota pertenderet: Sed quin ſit ſapientia ex comitatu bonę fortunę ſplendidior, hoc ne inficiari quiſquam, & deterere dicendo ex animis noſtris poterit?* Q V I D *poſſit, inquam, alio loco videro:* Nunc hoc ſic habeto: *Si acri acie mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduerſurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque induſtria quotidie efficit: nihil in eis rebus ineſſe dignitatis, quę ad propulſandū incommodum duntaxat, & ad neceſſarios vitę vſus repertę ſint: quòd huiuſcemodi quę ſunt, ſeruiunt omnia neceſſitati: neq; habent in ſe quicquam ſoluti, & liberi: ſed alienis aſtricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incōmodū atq; malum à natura ipſa cogimur, iccirco ſunt iſta vi et neceſſitate expreſſa, vt naturę præſto ſint, vitāq; ac ſalutem hominis cuſtodiant. Nihil autem coactum ſuapte natura eſt laudabile.*

ſem, tuam potius ſententiam ſequerer, atq; amplexarer. Illud cum dolore aliquo fero, quòd video eſſe in hac cauſa neceſſarium, vt mihi tu oppoſitus ſis, quem refellere coner: in quo tu meliore multo cõditione vſus es, qui tibi Philoſophiã quã oppugnares, non me ipſum propoſuiſti. Quamobrem ſi redarguendi cauſa acrius agere interdum fuero coactus, quęſo vt bona tua cum venia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, ſed eius confutandę rationis gratia, quę ex ore tuo modò Philoſophiam vt euerteret, equis viriſq; connixa eſt: vehementius mihi nonnunquã erit agendum: quod tu in bonam partem accipies, mihiq; pro veritate, tanquã pro patria propugnanti, hanc curã, & hoc ſtudium etiam aſcribes laudi. Illud item peto, ſi contigerit aliquo loco, vt mihi de re quapiam interrogandus ſis, id quod vides in tam graui cauſa fore faciendum, facilem te mihi in reſpõdendo, & clementẽ prębeas. INTERROGES licebit, inquit, ſed parcius: nam ego audire continẽtem orationem malo. GERAM tibi morem, quoad potero, inquã. Sed vt nonnunquã opus eſt in ea diſputatione, quę ex contrariis partibus defendatur, inueniundi veri cauſa interrogare, et interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter ſæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci poteſt: Sic illud nõ ſolum Philoſophia, verum hominis etiam mediocriter erudi ti prudentia indignum, vtrumuis iſtorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero vnde ego nam potiſſimum ordiar? aut quod initium meę orationi ſumam? an ab eo ſapientię verbo, in quo tu omni cum ſale, cum Priſcos illos ſeptem, tum Philoſophiam omnem eludendo exagitaſti? in quo etſi nos mirabiliter delectaſti, vel varietate rerum earum, quę à te ipſo proferebantur, vel lepore ſententiarũ: ta-

men, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: curſuſque magis et copię, quàm aut diſtinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrēs videbatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quę nam fuit iſta fluctuatio? QVIA, inquam, cùm temeritatē illorum, & arrogantiā reprehendebas, qui primi ſapientiū ſibi nomen, & profeſſionē vſurpaſſent ſapientię: nimiumque ſibi eos, & quod ferri non poſſet, appetiiſſe dicebas: ea re quidem, quòd (vt aiebas ipſe) nihil ſit omnium rerū neque in terra ſapientia diuinius: mirabilē quandā rem profectò, & cęterarum omniū longè maximā, huic ſapientię verbo conſtituebas ſubiectam. Rurſus vbi eorundem leuitatem et inſcitiā irridebas, qui profeſſionis ſuę titulo inflati, & tumidi, præſtare cęteris ſe arbitrarentur, propter illud vnū ſapientię nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, fabrorumque ſapientiam in eo & Homerum teſtem adducebas, nihil huic voci relinquebas ſubiectū, quod æſtimatione vlla videretur dignum. Ita cum duabus diſiunctiſſimis in rebus, vna eximia atque primaria, altera porro abiecta atque ignobili, eodem ſapientię nomine vterere: quid mirum ſi fluctuare mihi oratio tua, nihilque ſtabile & firmum in animis noſtris conſtituere videbatur? Atquī ignoſco equidē: ſunt enim iſta rhetorum: pompā quęrunt & gloriā: nec tam exactā in audiētium animis earū rerum ſcientiā, quas tractant, quàm exigui tēporis poſtulant opinionē: non enim docere propoſitum illis eſt, ſed mouere. Itaque nullis certis in dicēdo finibus cōtinētur: quoque fuſiores, & abundātiores ſemper ſint, vt litigioſi vicini terminos, ſic iſti vocabula, rerum notas confundunt cumque vnius verbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum eſt, vſi fuerint partem: tum vbertate & copia,

numeroꝗ bene cōpoſitę & iucundę orationis in auditorum animos influentes, vim ſæpenumero afferunt veritati. Contra hęc omnia Philoſophia, rem ipſam aperit, ābigua diſtinguere vult, inuoluta euoluere: hoc ipſo tamen imbecillior, quòd vt fere acerrimę inter ſanguine coniunctos eueniunt diſſentiones, ſic iſta ab ea, cui germanitatis vinculo coniuncta fuerat eloquentia, deſerta, non modò minus habet ſplendoris ad illuſtrandam, virium ad confirmandam virtutem: ſed eius ipſius eloquentię inimiciſſimos impetus vix ab ſeſe poteſt propulſare. Quo vtiꝗ diſſidio (vt ante dixi) magna hęc, quam cernimus, in omni vita exorta eſt perturbatio. Quod ſi mea vox vnquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, vt omnibus ſuis partibus & numeris perfecta, integraꝗ ſapientia, ingenuis mentibus reſtituatur. Ergo in nomine ſapientię ambiguus Phędrus: quid in ipſa re? Deſcripſit enim ipſe ſapientię quoque formam verę illius atque eximię. Audio: Sed tamen eam totam è vulgi iudiciis eſſe aptam uoluit. Vnde tantum repente in uolgo autoritatis? Nam & hoc loco quęro, Dixeras illos ſeptem, ſi populorum ſuffragio dicti eſſent ſapientes, non habere eos cauſam iure gloriandi, propterea quod ſtultorum de ſapientibus iudicium nullum exiſteret. Quo pacto igitur qui de ſapiente nec iudicare quidem poſſunt, horum iudiciis niti & opinionibus, ea ſola iudicabitur rite ſapientia? Sic enim (ſi memini) poſitum abs te eſt: Quicquid in bonis numerarit populus, & quę ſtudia cunque magni fecerit, in his neceſſe eſſe apprime uerſari ſapientem, ſi uelit eſſe ſapiens: nec eum à populi ſtudiis, & uoluntatibus uel tātulum diſcrepare. Quid habet igitur pręclari iſta ſapientia, ſi nil aliud ipſa ſit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidē cum notionē ſapientis, quam

in animis

in animis noſtris natura inſeruit, ipſa nominis voce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longe præſtantius quiddam, quàm quod aſſequi, quoue aſpirare vulgus ipſorum facilè queat: ſpeciemque eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis inſit, nihil feſtinationis, nihil inconſtantiæ: quę quidem vulgi & populorum vitia ſunt notiſſima. Neque eſt quiſquam verſatus inter homines, & qui ipſe modo ſibi notus ſit, qui aliam formam ſapientis mente concipiat, quàm hominis grauis, atque firmi, nequaquam pro temeritatibus vulgi ſua ſtudia regentis, ſed ipſius vltro moderātis, vltro cohibentis populum ſi populus autore eo vti ad capeſſenda rerum gerendarum conſilia velit, ſin minus, ſententiam tamen ſuam præſtantis, non populi. Quod de Photione claro Athenis viro memorię proditum eſt: qui cùm reclamāte populo Atheniēſi, diſſuaſor fuiſſet eius belli, quod poſt Alexandri mortem aduerſus Antipatrum, & Bœotios, duce Leoſthene, geſtum eſt: reſque initio proſperè Athenas renunciarentur, eſſetque ob eam rem in lętitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa ſic cecidiſſe moleſtè ferret, quę contra eius ſententiam ſuſcepta eſſent? Nequaquam, inquit: veruntamen ego in ſententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo reſponſo uir prudens, non ex fortuitis euentibus ſapientiam, neque ex leuitate, iactationeque populari, ſed ex grauibus, certiſque conſiliis pendendam eſſe. Et ſanè quidem illius exitus belli Athenienſibus extitit calamitoſus. Atqui talis nobis ob animum uerſatur ſapiens, qui frænis ſæpe quibuſdam quaſi contineat populum temere ruentem in ea, quę concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipſe, & auferatur à populo: qua ſpecie quidem in ſapiente, nihil nec cogitari poteſt indignius. Tu contrà, nouo de ſapiente

iudicio veteris, nihilq́ neque rectum, neq; graue exiſtimas, quod non à populo prius probatum, adſcitumq́ ſit: vt tibi in hoc paulisper aſſentiar (nam quid verius ſit, mox videro) Agè ſanè, Sit munus primarium ſapientię ſtudia vulgi perſequi: Rationem atq; tempus huius fungẽdi muneris quęro: non enim ſemper (vt tu ipſe inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cum vulgus ſemper varium incertumq́ ſit, atque vt in euripis, & fretis vndarum aſſidua eſt conflictatio, fluctusq́ fluctum identidem & impellens, & reuocans: ſic temeritas populorum incitata & volubilis, contrariis veluti æſtibus frangat ſæpenumero, impediatq́ ſemetipſam: quod erit populo tempus iudicii faciendi, ferendęq́ de ſapiente viro ſapientiaq́ ſententię? Tum ne, cum repentino aliquo ſtudiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid fertur effuſius. An poſt, cum reprehenſo errore, vel etiã ſola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat. In hac inquam varietate, & in his errantibus populi opinionibus & ſtudiis, vtrũ tandẽ quaſi ęſtũ ſequens ſapiẽtia, ius ſuũ et nomẽ rite obtinebit: vt de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale geſſit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cũctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumures ante ſalutem:
Ergo magis magis atq; viri nunc gloria fulget.

At qui gloriam ille iſtam fuerat adeptus, quòd à populi voluntate diſſentiens, fortunam Reipub. in diſcrimen prælii non adduxerat, ob eamq́ rem ab eodem poſtea populo ſapiẽs eſt iudicatus. Quęro igitur, quando ſapiens: cum populi et militũ incitatis ad pugnãdum ſtudiis obſiſtebat: et quia minus illorũ cupiditati obſequebatur, fr. ę fa mę & dignitatis detrimentum accipiebat: At non hoc modo pendeat è vul-

gi opinionibus ſapientia: An poſt, cum cunctorũ voce & cõcurſu maxime laudatus eſt, quod leuia vulgi judicia contẽpſiſſet, ſuumq; ipſe iudiciũ fortiter retinuiſſet: At hoc poſteriore populi iudicio, id quoque eſt ab eodem populo iudicatum, nequaquã eſſe ſapientis imperitę multitudinis ſtudiis obſequi, nec cõſilia ſua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnẽ partẽ ſapiẽtię iudex eſt populus: minimeq; idoneus, cui hoc tantũ munus cõmittatur: atq; id decretis non ſolum grauiũ atq; prudentiũ, verum etiã ſuis. Verũ hoc fortaſſe haud ita vult Phędrus, neq; omnibus ipſe populi ſcitis ſapientiã adiungit: ſed ea ſola in hanc laudẽ recipit, quę non mobilia & vaga, ſed firma cõſtantiaq; ſunt, nec vlla vnquã viciſſitudine permutãtur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat ſtabilia atq; rata, quę ſemper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, voluptates: huc enim cõuerſam omnẽ vult eſſe ſapientiã, ac in his potiſſimũ appetendis, cum populo eã ait cõſentire oportere: munuſq; ſapientis pręcipuũ eſſe, vt referat is ad ſeſe omnia quę cõcupiſcat populus, parteſq; ſuas in iis longè principes eſſe ſtudeat, neq; aliũ eſſe arbitretur, qui illis potiatur, ſe ipſo digniorem. quod ſi ita ſit primũ, qui cõuenit, eundẽ populũ, quem temeritatis & incõſtantię plurimarũ rerũ arguas, atq; condemnes, repentè vna certa in re, & ea quidẽ maxima, idoneum ſtatuere ſapientię autorẽ? Quis hoc ſic diiudicauit? Quis diſtinxit? Quis has veluti prouincias ſic partitus eſt? vt ex eodẽ autore quę prodeunt, horũ partim ſapienter decreta exiſtimari debeãt, partim ſtultè. Deinde, ſi hęc ſemper fixa de diuitiis & voluptatibus populi eſt opinio: quomodo tu nõ fruſtra illã nobis imaginẽ ãte oculos effinxiſti, qua paratũ ad ſubitos excurſus ſapientẽ cõſtituebas: cũ qui-

dem eum ueluti Scytham aliquẽ, aut Nomadam, cui nullum uſquam certum domicilium eſſet, tanquam in rheda colloca ſti, ad proſiliendum attentum: ut ſimul atq; populus nouo æſtu aliquo cupiditatis efferueſcens, delabi quopiã, confluere q; cœpiſſet, eodem ipſe præcurrere et aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandiq; negotio? & cur non protinus ſapientẽ in ipſo opum & uoluptatum regno conſtituiſti, fruentem pacato animo eis rebus, in quibus fructus ſapientiæ præcipuè cernitur, nulla eiuſmodi ancipiti cura diſtractum, tanquam reſciſſurus aliquando populus decretum ſuum, & de huiuſcemodi bonis ſententiam mutaturus ſit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quærendum in primis mihi ſtatuo, Vnde tanta ſit æſtimatio hiſce bonis: Ex ipſis'ne? hoc eſt, ab ipſorum conditione atq; natura, ut ſint ipſa per ſe & ſua ui æſtimanda? An à populo? eo quod populus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipſis, quonam ſapienti opinione populi multitudiniſq; iudicio fuerit opus? An dubium id eſt, quin ipſe melius & conſideratius multò, quàm imperitum vulgus ſoleat, de eo quod bonũ eſt, conſtituturus ſit, & iudicaturus? quippe cum ſapientiæ in primis ſit, non aliena eam ſubſequi, ſed ſua ipſam iudicia proferre, quæ alii potius ſequantur: aut ne nomen quidem ſuum ipſa retineat, ſi in iudicando aliis conceſſerit. Si verò bona illa magni iccirco facienda ſunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum veritate neq; natura, ſed tantũ vulgi opinionibus bonum: ita in bonis exiſtimatis & opinatis, non in iis quæ verè bona ſunt, egregia iſta popularis ſapientia enitebit. Quid ergo illa, quæ vera bona ſectatur, & in illis appetendis vtitur iudicio non vulgi, neq; imperito-

rum,ſed ſuo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num ea quæſo indignior habebitur, quę ſapientię nomen obtineat? & iccirco eam populis ſapientia anteibit, quòd hęc veritatem bonorum amplectitur, illa ipſa duntaxat opinionem? niſi fortè nullum omnino re & veritate eſt bonum, omnisq́ boni ratio ex ſola opinione exiſtit. Quod ſi ita eſſe ſuſcipiatur, rurſus Protagorea ratio indicatur neceſſe eſt, nihil re ipſa videlicet, neq́ natura verum, neq́ bonorum eſſe: ſed quale cuiq́ quid videatur, id illi tale exiſtere. quę poſitio Sophiſtę in primis (vt tum habebatur) nobilis, diu & multũ in Gręcia iactata, ad extremum doctiſſimorum diſputationibus fracta, atq́ conuicta eſt. Etenim tum perſpicuè eſt demonſtratum, ſi ita ſe res haberet, primùm, contraria in eodem & repugnantia ſimul conuentura eſſe, quod nullo modo fieri poteſt: quippe cum contrariè diuerſis de quaq́ re videatur: deinde artem omnino nullam neq́ ſcientiam habere locum poſſe: nihilq́ interfuturum eſſe inter doctiſſimos & imperitiſſimos, neq́ inter eos qui omni rerum prudentia vſuq́ ſe excoluiſſent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut conſiderandũ appuliſſent: Ita omni omnium rerum penitus ſublato delectu, omnibus conſiliis iudiciiſq́ peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis diſceptationibus omiſſis, quę latiores ſunt, quã vt anguſta & breui oratione concludi poſſint: ad ea quę nobis ſunt propria redeamus: idq́ dicamus, quod reticentibus etiã nobis neceſſe eſt intelligi: ſi boni veriq́ ratio opinionibus duntaxat pendenda ſit, populum ipſum iure vnum appellari cõuenire ſapientem: Quippe cùm plurium concors conſentiensq́ opinio, ſingulorum ſententiis ſit anteponenda: Populus itaq́ ſolus ſapiens.

Qui ergo nobis conſtamus ipſi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconſtantiam, vanitatem populis aſcribimus? verbaq́ ſtultitiam & temeritatem ſignificantia, in genere ſapientiſſimo vſurpamus? Num aut maiores fortè noſtri aberrauerunt hi, qui rebus impoſuere nomina? aut nos illa ipſa nomina perperàm prępoſtereq́ accipimus, alienaq́ prorſus loquimur, cum ordinem, grauitatem, conſtantiam, cęteraſq́ huiuſmodi virtutes ab errore leuitateq́ diſiunctiſſimas, vnanimes comites ſapientię attribuimus? At enim ęquius multò eſt vnum concedere ſententiis plurimorũ, quàm vnius plurimos: ſic enim dicebas: Quid cum plurimi ex contrariis partibus diſſentiunt, multitudineſq́ ipſæ inter ſe ſunt diſcordes: numero'ne ſemper, nunquam autem pondere grauitateq́ diſceptantiũ lis diiudicabitur? quid cum nõ hominibus ſolum, ſed populis vniuerſis diuerſę ſunt ſententię? Lacedęmone furari ingenuis adoleſcentibus eſt permiſſum: Athenis nihil minus. Contrà, Athenienſibus lege ocii erat mulcta: at liberale vel maximè id apud Lacedęmonios. Ex quo illud legati Spartani dictum, qui Athenis quendã damnatum ocii duci cùm videret, quæſiſſe fertur perſtudioſe, quis eſſet ille, qui tam liberalem ſubiiſſet mulctam. In diſſimilibus ergo duorum principum populorum opinionibus et ſententiis, vtram tandem veriorem & ſapientię congruentiorem dicemus eſſe? aut ſi non facile id eſt iudicatu, tuam ſcilicet, Phędre, ſapientiam adſciſcentibus: conſtituemus quidẽ hoc certè, quod eſt neceſſe, hominem vnum atq́ eundem Lacedęmone ſapientem, Athenis ſtultum fore: vt cum ſecũ foras extollere domeſticam ſapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hoſpes, ſic etiã inſipiens introiiſſe dicatur. Verùm vt congrediamur propius, ac de eo ipſo

genere bonorum, quò Phędri iſta in primis aſpirat ſapientia, de diuitiis inquã, ac voluptatibus verba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipſe attribuit populo: ſi varia exiſtant hac quoque de re populorum decreta, quid erit tandem ſtatuendum? Lacedęmone duriſſimis Lycurgi legibus, quoad illę viguerunt, neque ad pecuniam, neque ad delitias aſpirauit quiſquam. Nemo igitur illis tot ſęculis in ea ciuitate ſapiens: ne Romę quidem, qua tu è ciuitate exemplum omnis ſapientię & virtutis in noſtros animos trãſeri bebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitię admodũ in vſu, aut in honore vllo fuere: neque publice id adeò, neque priuatim. Ac publicè quidem, Q. Fabio Pictore, L. Quintio Conſ. nummus in hac vrbe primùm argenteus ſignatus eſt, annis quinque ante primum Punicum bellum: cum antea graui ære, inepto ad coaceruandum, ac ſeponendum, omnes vterentur: priuatim verò qui argentum poſſidere comperti eſſent, hi neque legum pœnas, neque cenſorias notationes effugerent. Ita in hanc vrbem aditus omni illo tẽpore ſapientię interclusus fuit: niſi forte tum populi Romani opinione & iudicio, ex alieno quodam genere ſapientia extitit, non voluptatis & copiarum, vt nunc eſt, ſed abſtinẽtię, frugalitatiſque magiſtra: cuius tamen moris ac diſciplinę temporibus optimis Pop. Rom. non pœnitebat, tum cum ab aratris acerſebantur homines, quibus magiſtratus, curationes, imperiaque mandarentur, totaque Reſpublica committeretur regenda: quorum quidem conſiliis, fortitudine, iuſtitia potiſſimum effectum eſt, vt hęc ciuitas ex minima, ad ſummum rerum humanarum faſtigium perueniret: nam ab hac quidem populari ſapientia quotus quiſque eſt, qui ad gubernacula Reipublicæ translatus, officium ſuum,

atq; operam valde probet populo? Quòd ſi populum quoq; velim in hac ratione defendere, non'ne id dicã, quod ab omnibus concedi neceſſe ſit? nõ hoſce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris poſitum bonum eſt: quíque quò plurimum in ſua ciuitate poſſint, anxii ſemper, atq; ſolliciti, omnes intendunt machinas, omni via moliuntur: ſed abſtinentes ſed moderatos, ſed graues, eos eſſe, qui à populis pręcipuè & probentur, & diligantur, quorum ſe fidei libens multitudo ipſa committat. Videtis cãpum, in quo exultare poſſit oratio mea. Sed mittamus: ſitq; ſanè & Phędro, & populo teſte, opum & iucunditatum conſectatrix ſapientia: Illud quęro: in quo vim & facultatem iſtius ſapiẽtię ponitis? Vtrum ſi adipiſcatur commoda fortunę hęc, quę vos tãtopere extollitis: an ſi viã, rationemq; commonſtret adipiſcendorum? Hoc eſt, Vtrum in euentu adipiſcendi, an in conſilio duntaxat inſit ſapiẽtia: Si in euentu, atq; vt adipiſcatur, qui iam diſtinguemus fortunatum à ſapiente: aut cur non idem atq; vnum fortuna ac ſapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in ſcena & à Comœdia cernimus Fortunę datum, Centum doctum hominum conſilia hęc vna deuincit Dea Fortuna: atq; hoc verum eſt, perinde vt quiſque ea vtitur, ita pręcellet, atq; exinde ſapere eum omnes dicimus. Bene vbi cui diſcimus conſilium accidiſſe, hominem cautum eum eſſe declaramus: ſtultũ autem illum, cui vertit malè. Noſtis carmen profectò quo, ſcenę vulgiq; iudicio, in ſede ſapientię fortuna conſtituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna ſecus ſentit: Fortunam inſanam & cęcam, & brutam perhibent Philoſophi ſaxiq; inſtar globoſi prędicant volubilem, qui enim ea poterit volubilis atq; inſana eſſe, ſi cũ ſapientia ſemper coniuncta ſit?

Quanquàm Pacuuius (quod ita Phędro videatur neceſſe eſt) nequaquam ſatis idoneis teſtibus Philoſophis, fortunã in crimen & in vituperationem videtur accerſere. Sed per ſequamur, vt cœpimus, hocq́ vrgeamus: ſi in adipiſcendo et potiudo vitę commoda ſapientia tantummodo ſit, nihil inter eam, interq́ fortunam interfuturum eſſe, caſuq́ & fortuito quenq́ effici poſſe ſapiẽtem: vt enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita ſapientiam eueſtigio fuerit conſecutus. Vbi circunſpectio igitur, vbi conſilium, vbi illa accurata & diligens conſideratio, quę habita eſt ſemper propria ſapiẽtis? qui ſe nunquam in pręcipitem locum committit, certáque ratione dirigens appetitiones ſuas, diuitias & poteſtates ſæpenumero pretermittit, quò ſe bona exiſtimatione in populo communiẽs, veras vitę voluptates, quę ab honeſtate & innocẽtia ſeiunctę eſſe non poſſunt, trãquillo animo conſequatur: nihilq́ vnquam molitur, in quo ſubductis calculis non plus conſilii & rationis inſit, quàm fortunę. Quòd ſi non tam in adipiſcẽdo, quàm in acutè acriterq́ peruestigando quibus ad fortunę pręmia itineribus veniatur, ſapientia magis eluceſcit: equidem non negarim hoc ſapientię munus magis congruere. Adeſt enim, iam conſiliũ & cogitatio, quę ſunt cognata & familiaria ſapientis. Sed quid, ſi, omnia ipſa cum egerit, vehementerq́ elaborauerit (quandoquidem euentum atq́ fortunam præſtare nemo poteſt) ſpe et conatibus ſuis fuerit decepta: retinebit'ne ſic eluſa atq́ irrita ſapientię nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falſum erit in explorando, & indagando ſpectari ſapiẽtiam: rurſuſq́ omnis ſapientis approbatio à caſu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit poterit iam certè eſſe aliquis ſine fructu vllo & ſine emolumento ſapiens. Quod neq́ tu

Phędre ita vis, & ego maxime alienum à ſapientia ſtatuo. quid enim, rem'ne vnam omnium pulcherrimã & maximã, ad quam noſtra vota & deſideria pręcipue contendunt, poſſideri ſine fructu, atq; adeò ſine maximo fructu, in animum inducere poterit quiſpiam? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, noſtręq; id mentes penitus reſpuunt: potius quicquid vitam exornat atque excolit, facitq; vt pacate & ſplendide, & cum voluptate viuamus, totum cõſilio & ſapientię refertur acceptum: vt cui ſapientia ipſa adſit, ea illi inutiliter & ſine maximo fructu nequeat adeſſe. Relinquitur igitur, *vt iunctum vtrunq; & copulatum ſapientiã conſtituat: hoc eſt, vt vera germanaque ſapientia ſit, cum potiri fortunę bonis, tum ſtudio iis noſtro, induſtriaque potiri.* Quod *ſic recordor abs te fuiſſe poſitum, iucundiora eſſe munera fortunę, quę aliquis labor anteceſſerit & moleſtia, quã ea quę ſua ſponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipſa moleſtię percipiatur uberior.* Si *inquam ita ſit, ſuauioraque ſentimus, quę cum labore quodam & ſolicitudine animi, nobis ipſi expugnauimus, quã quę ultro accepimus oblata: optãda eſt mala ualetudo, ut eius proſperę atque bonę lętitia amplior nobis adueniat.* Falſo *igitur eſt in communibus uotis uſurpatum, rem eſſe optandam nobis, non partam labore, ſed relictam.* Q*uanquã iſta quidẽ leuiora ſunt: illud porrò graue, grauiterque animaduertendum: quòd ſi ab induſtria cõiuncte & à fortuna efficiatur ſapientia, neque alia conditio quępiam moduſque alius apponatur: hoc eſt, quo cuique ordine, qua temperantia, qua etiã à malis facinoribus abſtinentia, ad opes & imperia peruenire ſit licitum: nil cauſæ fuerit, quin quę ad pecuniam appoſitę fuerint artes, eæ potiſſimum nomine ſapientię ornen-*

tur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudem uocandi, erũt circũſcriptores, erunt teſtamentarii. Denique quotquot ſibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiã quęrunt, modò aſſequãtur id, quod cõcupierint; prouidi hi, & ſolertes, & ſapiẽtes eſſe iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet cõſtitui ſapientiã, & talem eã in hominũ conuinctus, cõmerciaque produci, quę populatoribus humanę ſocietatis non ſolũ impunitatẽ, ſed gloriã etiã nominis ſui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quiſque ad opes, honoreſque perueniat, & qua ad fortunę bona nitatur uia: Nam qui iuſte & caſte id egerit, idẽque ea fuerit conſtãtia prędi tus, ut maius ſibi bonũ in uirtute atque honeſtate, quàm in uoluptatũ, opumque affluentia cõſtituat, eũ ſane nos uirum bonum appellabimus, maximãque illi fidem rerũ omniũ habebimus: ſapientẽ uero etiam, ſi cum integritate unà et cum iuſtitia, mẽtis pręterea ingeniique acumẽ habuerit coniunctum: quod oĩno ſapientiã in actione mẽtis, & quaſi ingenii uigilia quadã cõſtituimus: quę ſi à uirtute & innocẽtia diſiuncta ſit, ſuiſq; proprie cõſiliis abſq; iuſtitia ueritateq; nitatur, non iã ſapiẽtia, ſed malitia ſit nominãda: ut quę celeres quidẽ animi motus, et ad uidendũ quid expediat acutos: ſed eoſdẽ prauos & incõſtantes & perfidioſos habeat. quapropter decuit abs te, Phędre, ſapiẽtẽ tuũ ex hoc genere cõſtitui, qui polleret quidẽ mentis intelligentiaq; cõſiliis, uerum idem omnia tamẽ ad uirtutẽ, ęquitatẽq; referret. Quem tu nunc cuiuſmodi, quæſo, & quo ex genere nobis effinxiſti: occultũ quendã & cautũ deſignaſti artificẽ ſimulãdi, diſſimulãdiq;, qui cũ ſpecie quadã ſplẽdida & liberali oculos noſtros quaſi pſtrinxiſſet: intus aũt copi pectore (vt ille inquit) arcana continuiſſet ſtudia malitię ſuę: tũ vt ſeſe ulla aperi-

ret occaſio, reiectis inuolucris diſſimulationis, ad illa fortunę bona prorumperet; quorum adipiſcendorũ gratia, nec violare ius fasq;, nec cęteros ſupplantare indignum arbitraretur: qui ſi non vaſtè ac pręruptè, vt de Philoſophis ipſe dicebas: at elegantiore quadam improbitate magiſq; concinna; pręriperet cęteris adipiſcẽdi palmam. Vafrum inquam nobis hominem, & aſtutum, plenumq; doli ac perfidię deſcripſiſti: atq; eum qui cũm nullam veram ſpeciem ſapientię noſſet, virtutẽque ac dignitatem vtilitate ſola metiretur, præſtare ſemper arbitraretur pudere magis, quàm pigere: multoque plus doleret non adeptus, quod concupiuiſſet, quàm in impuritate aliqua facinoreque depręhenſus verecundaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & ſplendidis ac ſonantibus verbis vmbram illi appingere virtutis contendebas. Sed facile patebat, totamque ſe indicabat oratio tua: Dum enim inobſeruatis veſtigiis aiebas curaturum eſſe ſapientem, vt quò intendiſſet expeditius perueniret: non mediusfidius lucem neque diem, ſed noctem & tenebras quęrebas ſapientię. Quòd ſi huiuſcemodi ſapientiam eſſe placet, quę eos quibus ęmulatur, tyrannos imitetur: vt quemadmodum illi ſegregatos ab ſeſe habent omneis bonos, ſeruorum autem & facinoroſorum & barbarorum circum ſe comparãt manum: ſic ipſa veris virtutibus eiectis, fraudum inſidiarumque comitatu, ad opes ſibi acquirendas ſtipata incedat: nimirum nobis pręterea nihil eſt dicendum: quãdoquidem non parte aliqua, ſed tota ſapientię ratione diſſentimus: nã ego illam ex alieno longe genere, prorſuſque contrario eſſe ſtatuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc vereare, Sadolete, inquit, vt quiſquam noſtrum (nam pro Citrario tibi etiam ſpondeo) ſapientiam cum ſcelere, & cum perfidia

putet iungi: neque vero Phędrus hoc perſpicue poſuit: videbatur quidem interdum oratio eius abundans & concitata, labi huc, atque effluere. Sed noſti Rhetorũ morem, mihi quidem ratio illa vehementer probatur, nec ſine veris germaniſque virtutibus ſapientiam, nec ſine ſapientia virtutes ipſas exiſtere: ſapientiamque ingenii & mentis actionem, non fortunę euentum eſſe dicendum. Sed quid ſi iccirco plurimi ſapientia ſit, quòd ea nobis bonę fortunę effectrix, atque adminiſtra eſt: nõ malis inſidioſisque artibus, vt tu modo improbabas, in quo tibi plane aſſentior: ſed virtutũ choro nixa comite, fidemque & veritatem ad omnia adhibens: vt ſapientis ſit honeſtis rationibus vitę copias conſequi: ſapientięque effectus fortunata vita ſit: num hoc quoque fuerit eiuſmodi, vt alienum grauitate ſapientię eſſe videatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo inſculptam de ſapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorque occurrit, ſi ſapientem omnibus ſubſidiis fortunę florentem atque ornatum eſſe videamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profecto decori dignitatique permultum. DICVNTVR *iſta, Galle, ſpecioſe, inquam, & aliqua ex parte etiam probabiliter: ſed videndum tamẽ eſt, ne conturbemus. Etenim ſi hoc ita intelligatur, vt ſapientię fructus omnis in fortuna ſit, & cum fortunam adepta erit ſapientia, tum demum nomine illo digna cenſeatur: aut nihil ipſa omnino per ſeſe fuerit: aut, quoniam fortunam præſtare nemo ne ſapiens quidem poteſt, ſine vllo commodo & emolumento adeſſe nobis ſapientia poterit: hoccine igitur tu ita uis?* MINIME, *inquit: Sed ego cũ maximas per ſe utilitates in ipſa ſapientia ineſſe ſtatuo, tum arbitror vberius illam fore ornatã, ſi fortunę quoque benignitas acceſſe-*

rit. FACILE *hoc tibi conceſſerim, inquam: dum ne illud ita ſentias, omnem vim ſapientię huc intentam eſſe, vt fortunę ea nobis conciliatrix ſit. Sequitur quidẽ ferme fortuna ſapientiã: rarumq́ admodum, & difficile factu eſt, vt ſapiẽs idẽ & infortunatus ſit.* Ex quo dictum ab antiquis, *Suę quenq́ fortunę ſibi fabrũ eſſe. Sed tamen fortunarũ con ſecutio appendix quędam bonorum conſiliorũ eſt: modicaq́ ſemper eſt, ritè ęſtimantibus ad ſapientiã fortunę acceſſio.* Nanq́ *ipſa ſapientia maiores ſibi multo opes, & præſtãtio re ex genere in ſe paratas habet: neq́ ex alienis generibus bonorum, ſed ex ſe, & ſua vi cõmendat nobilitatem ſuã: quę ſi domeſticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere ſe cogatur, non iam neq́ libera ipſa iuris'ue ſui, nec vllius compos dignitatis fuerit: ſeruiet enim neceſſario fortunę, totamq́ ſeſe ad illius nutum finget, atq́ conuertet, vt ſuum bonum, quod habet in illa repoſitum, illius ipſius beneficio poſſit conſequi. Quare ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit eſſe prædita?* Nam *vt ſeruire hominẽ homini dicimus, non eum ſolum qui emptus pecunia & mancipio acceptus ſit: verumetiã illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortunam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerũ. ſed pediſequa fortunę exiſtimanda eſt.* Etenim *quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur, atq́ contenditur: vt poſteà finem, atque extremum quod optabamus conſecuti, horum quę adhibuimus tanquã adminiculorũ ad potiundum & conſequendum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim conſumpta*

opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tẽdebamus: ſic vt portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & victoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę opibus cõparatis, inanis de cętero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquã curriculo quodam interuenientium rerum ad alioſq; fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliata ſolum ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunę neceſſe eſt: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neq; æſtimationis obtineat. Quod eſt rurſus illa ſapientię notitia indignum, quam in animis noſtris natura ipſa deſcripſit. AGE AGE, *Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione aſſentiri, fortunã non eſſe ſapientię dominam: quę videretur fore, ſi ad eam vnam ſapientia tota pertenderet: Sed quin ſit ſapientia ex comitatu bonę fortunę ſplendidior, hoc ne inficiari quiſquam, & deterere dicendo ex animis noſtris poterit?* QVID *poſſit, inquam, alio loco videro: Nunc hoc ſic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduerſurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque induſtria quotidie efficit: nihil in eis rebus ineſſe dignitatis, quę ad propulſandũ incommodum duntaxat, & ad neceſſarios vitę vſus repertę ſint: quòd huiuſcemodi quę ſunt, ſeruiunt omnia neceſſitati: neq; habent in ſe quicquam ſoluti, & liberi: ſed alienis aſtricta legibus tenentur. quòd enim fugere incõmodũ atq; malum à natura ipſa cogimur, iccirco ſunt iſta vi et neceſſitate expreſſa, vt naturę præſtò ſint, vitãq; ac ſalutem hominis cuſtodiant. Nihil autem coactum ſuapte natura eſt laudabile.*

Vbi ergo exiſtit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quę neceſſitatis ſoluta uinculis; ipſi noſtrę uoluntati ſunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut ſubſidiis fortunę conquirendis fulciamus, & tueamur uitã noſtram, quoniam id non ſponte, ſed naturę lege atq; imperio facimus, hactenus ſumus & laudis, & criminis expertes. quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis eſt, quandoquidem nulla in hoc animi noſtri neq; ex virtute, neq; ex vitio declaratur affectio. At cùm ſupereſſe incipit neceſſitatibus noſtris diuitiarũ copia, & fortunę quaſi quędam vbertas, materiemq; habemus ampliorem, in qua liberè verſari voluntas noſtra, & ſuo ſe arbitratu gerere in ea poſſit: tunc ſi rectam rationem, conſiliumq; bonum adminiſtrandis fortunę facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna ſapientiam: ſed propter eam cauſam ornabit, quia ipſa antè à ſapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaq; diſpoſitio, tractatioq; opum & fortunarum, ſapientię tota eſt: atq; eadem ſapiẽtia ea eſt, quę in poteſtatibus et opibus, omnibuſq; bonis muneribusq; fortunę, lumen illud accẽdit pulchri atq; decori: cuius nõ ſolùm oculi hominum ad aſpectum, ſed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipſa quidem fortunę bona, ſi per ſe illa ſpectes, quid habent in ſe pręclari atq; magni? quę iacerent penitus inanimaduerſa, & mortua, niſi actum tanquã animam à ratione vtentis acciperent: perinde autẽ vt quis vtitur, ita efficiuntur & laudis participia, & vituperationis: ſi enim ordine & ratione diſponuntur, nihil ſpectabilius: ſi per inconſultam, cęcamq; cupiditatem effunduntur, nihil fieri poteſt turpius: vt cùm ad homines indignos delata ſunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem,

quàm

quàm quicquã illis ſplendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna eſt, quod ſuperfluat, vltraꝙ vſus vitę neceſſarios ſit, totum ſupellex eſt, & inſtrumentum liberę voluntatis: particepsꝙ hactenus & virtutis & vitii: ex alio genere vtile, quàm quomodo ea ſunt, per quę neceſſitatibus vitę ſubuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat vtilia ſunt: hęc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præſtantiorisꝙ vtilitatis amore & ſtudio, liberę in primis mẽtes & ingenuę excitãtur: pluſꝙ multò ſibi ſtatuunt in honeſtatis decore, quàm in ſalutis incolumitate eſſe repoſitum. An vos aliã eſſe cauſam, & rationem putatis, quamobrem non ſolum erectioribus animis qui ſunt, verùm ignauiores etiã alii et demiſſiores, niſi illi ſimilia brutis mancipia omnino ſint, flagrent nimis acriter interdum ſtudio rerum gerendarum: ſeſeꝙ adhibendi in aliquod opus illuſtrius, ſuiꝙ ingenii periclitandi cupiditatem habeant inſitam: niſi quòd amplitudinis ſplendore illo ad amandum arrepti, cupiunt ſeſe in illa luce conſtituere, & nobilioris fieri naturę participes? vegetiore verò qui ſunt animo, vt requietem nullam inueniant, vt tãquam œſtro quodam exagitati & perciti, Themiſtocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuꝙ cogitent, quàm quemadmodũ queant maiores atꝙ honoratiores cęteris exiſtere: atꝙ ardorem animi ſui, quem compreſſum, atꝙ retruſum ferre non poſſunt, in illuſtribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magiſtratuũ, hinc omnis opum pecunięꝙ cupido, ſuſcepta quidem illa primò honeſti decoriꝙ cauſa, vt in oculis hominum ſplendidi incedamus, vt aliquid ipſi eſſe videamus: verùm poſt ob inſcitiam veri boni, erroremꝙ ignarę mentis, ad inanem oculorum oſtentatio

[illegible] quaſi atque
[illegible] rationem
[illegible], Phyſo
[illegible] que ex eo gene
[illegible] eſt, verum
[illegible] in
[illegible] ſi ut que vari
[illegible] ipſius infin
[illegible]
[illegible] ſe effectu
[illegible] ſine,
[illegible] hec nobis in
[illegible] cupiditas
[illegible] animi,
[illegible], ſed cer
[illegible] ſola Philoſ
[illegible] perſequi
[illegible] loqueris in
[illegible]
[illegible] iam inde
[illegible] TEMPVS adme
[illegible] adhuc quidē
[illegible], quàm
[illegible] vita ibi
[illegible]
[illegible] oratione eſſe
[illegible]
[illegible] locus)
[illegible] Etenim
[illegible] repertoris

bus facta uocabula, quę ad duas res in tota hominis natura multò præſtantiſſimas, ſignificandas ualeant prudentia uidelicet, & ſapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum uſum ab optimis interdum autoribus promiſcue fuiſſe ſumptum: quod (ut mihi uidetur) & ſæpius, et liberius facere ſolet Plato: Ariſtoteles quidem, & prorſus cęteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, ſic diſtinxerunt: ut prudentiā eis rebus humanis præficerēt ratione cōſilioque gubernādis, quę in motu & in uarietate ſemper eſſent, nullāque certam haberent in ſe, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturū quicquā eſſet, cauſam aut neceſſitatē: quam illi partē rerum opinabilem omnem uocant, habitūque animi illis imperantē & moderantem, prudentiam: Alteram uero partem diuinarum rerum & immutabiliū, quarum perpetuus ſemper & uniusmodi eſſet ſtatus, ſapientię uoluerunt eſſe ſubiectā: ut in iis cernēdis contēplandisque duntaxat, nullo alio munere, diſtricta ſapientia teneretur. Hac diuiſionis & nominū ratione, Gręci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus et cōſiliis floruere: quę in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in cōmunibus moribus minus firmitatis, maior autē uis in ſubitis populorū ſcitis, quę pſophiſmata appellāt Gręci, extitit. Qua de cauſa plures Athenis prudentes fuiſſe memorātur: quàm fuerint Lacedęmone: quod ualidę illic leges Lycurgi, atque firmę, minus ingenio loci & callidis cōſiliis dabant. In rebus autē incertis, & uarie ſe habētibus, maxime exiſtere uideatur prudentia. Quod etiā Phędrum noſtrū ſimilitudine induxit, ut conſiliorū hanc uarietatem, mutationēque actionū ſapientię aſcriberet. Sapientia porro eſt, ut ex communi

hominum ſententia conſtituamus hoc nomen: ſiquidem verborum vſus & ſignificatio à populo, rerum autem intelligentia à ſapientibus eſt petenda: Sapientia inquã eſt, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentię expertes & eſſent, & haberentur, in aſtrorum cœliq; & rerum illarum ſublimium ac mirabilium aſpectu, contemplationeq; verſatos, ſapientes nominandos Gręcia cenſuit: cuiuſmodi ſeptem illos cõſenſu populorum vocatos fuiſſe, literis proditum eſt: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbarię è Gręcia expulit, Athenienſem Themiſtoclem: Quam nos eandem ſermone noſtro patrio rerum nominumq; diſtributionem, acceptam à Gręcis, ſecuti ſumus. Quòd ſi ratio quoq; reddenda huius diſtinctionis ſit, nimirum ea eſſe intelligatur, quę etiam eſt in communibus hominum ſenſibus poſita: decreui enim, quoad quidem potero, nõ difficiles aliquas vobis neq; cõtortas, ſed è medio ſumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquiſita quadam doctrina, ſed parua tantummodo admonitione opus ſit. Eſt hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus inſitum, vt vnus ſeſe quiſq; ad res gerendas autorem eſſe idoneum arbitretur: ſibiq; perſuadeat, ſi ad rectionem Reipubl. ipſe adhibeatur, facilè ſe & magnitudini rerum, & expectationi hominum ſatisfacere poſſe. Itaq; nemo eſt ferme tam imbecillo animo tamq; abiecto, qui non aliquã partem prudentię, ſua ſibi ipſe opinione arroget: vſq; eò quidem, vt in genere illo non facilè alteri cedat: & ſi alium viderit honore atq; autoritate in adminiſtratione rerum publicarum ſibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, ſe ab eo putet vinci & ſuperari: qua rurſus populari confuſaq; exiſtimatione, in idem videtur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia quĩ-

dem, vt videtis ſic ſentiunt omnes: animiq́ habitũ hunc communem & vulgarem eſſe putant: hoc eſt, in communibus quaſi principiis naturę, omnibus hominibus inſinuatum & traditum. Sapientiam verò, cuius eſt nomen poſitũ in altiſſimis rebus, quarum rerum cognitio à vulgo eſt longè ſemota, cuiuſmodi cœli illa, & cœleſtium rerum indagatio eſt: illis attribuerunt, qui in ſola mentis atq; animi exercitatione verſati, res in natura abditas, ad quas populus ne aſpirat quidem, inueſtigare ſunt conati. Itaq; ſapienti vnuſquiſq; de populo, in facultate illa & cognitione rerũ ſublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarũ haud ita cedit. Quoniam autem ars iſta indagandę ſpeculãdęq; naturę in ſuo munere occupata, curam rerum gerendarũ non ſæpe admodum appetit: ſuiſq; oblectationibus cõtenta, quas & plurimas ſemper, & maximas habere ſolet, in hos populares æſtus ambitionum & cupiditatum ſe ne cõmittit quidem: iccirco & totum ſapientię ſtudium tanquam inane, atque iners à Phædro conuitiis agitatum eſt: & priſcis item temporibus, ſapientes in ſocietate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuoſiq; ſint exiſtimati. Ex quo et Thales ab anicula, & Socrates ab Athenienſi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à ſuis ciuibus iure luſi videntur. His ſic demonſtratis, accedamus propius ad declarandam Philoſophię vim: quę cum harum duarum rerum præſtantium & ſingularium, ſapientię, prudentięq; videlicet, ſiue eas facultates quaſdã, ſiue ſcientias ſiue habitus animi prę claros atq; diuinos, velimus intelligere, notitiam & adeptionem, ſi ſe ſequi velimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inſpiciunda ipſa à nobis eſt, & vndiq; excutienda, an quod profitetur, præſtare parata ſit. In quo ſenſim tamen no

bis & conſiderate eſt progrediendum: ut quoniam excelſum faſtigium conſtituere uolumus, habeant fundamenta ſoliditatem ſtabilem. Ac ut quemadmodum cœpimus, ab inſitis in animis noſtris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hęrentes, ſed longa forſitan deſuetudine obſcuratas, aliquantũ opus eſt extergere, & illuſtrare, quo facilius mentibus noſtris illuceſcãt: agnoſcimus ſic natura comparatum eſſe, ut omnium rerum, quę gignuntur, & fiunt, præſtantior ſemper ſit uſus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli cauſa: Fabrica ęraria, quę lebetes, & cacabos, & labra, uaſaque eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deſeruiat, & famuletur, opus eſt, quę uaſis illis utatur: ſiue ea ars coquinaria, ſiue balneatoria ſit: atque usque eo quidem deſeruiat, ut ſuum in excudendis illis iudiciũ ipſa adhibeat nullum: ſed tantummodo eius quę his uſura eſt artis lege ac præſcripto moueatur: formã enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neque hoc ſolũ, uerũ id quoque euenit, ut ſi ęneis uaſis, ars quę utatur nulla exiſtat, ne ęrarię quidem fabricę in natura rerum ſit locus: tanta eſt uis & potentia ipſius uſus, non ſolum ut pręcipiat, et imperet efficienti arti: ſed in numero etiam rerum ut illa ſit, tribuat: quod una in arte demõſtratum, ualet idem in cęteras: Etenim ſi non ſit qui maritimis curſibus utatur, quę ſeſe ars pangẽdis nauigiis addicet? Et ſi equitandi peritia nulla ſit, quis frenorum et ephippiorum fuerit artifex? Deniq; vt in vnum omnia cõprehendamus, perſpicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earũ quę vtantur non ſolum ancillas exiſtere, ſed hoc ipſum omnino, quod ſunt, & in natura locum & partẽ ipſę habent, ab illis totum obtinere. Hoc ſimiliter & eodem modo in natura totũ eſt, in qua nihil eſt non ad aliquẽ actum vſumq; creatum:

ſed eſt fortaſſe conſilium naturę in pleriſq; obſcurius: reuelemus igitur illud quoad poteſt & proferamus: atq; ita, vti planè queat conſpici. Etenim ſi eſſet aliquid in natura rerũ quod nihil ageret, neq; vllum ſui exiberet vſum: cum cauſa fuiſſet nulla cur gigneretur, ne genitũ quidem fuiſſet: Siquidem nil abſq; cauſa aliqua gignitur: quocirca eſſet id omnino nihil. Cur quicq; autem gignatur, cauſa ea eſt, quę in fini extremoq; generationis, vel gignenti arti, vel naturę ipſi eſt propoſita: Vt ſi dicamus, baccas arborũ propter eam cauſam genitas à natura, vel vt ex illis paſtus animãtibus ſit, vel vt arboribus plantiſq; ad perpetuandã ſpeciem ſuę cuiuſq; naturę ſit progreſſus: verè quidem dicamus alterutrum, & vtrunq; etiã ſimul: nam & ad propagandum genus cuiuſq; ſuum, & ad animantiũ vitam ſuſtentãdam, fruges & poma à natura creata ſunt: ſed hic tamen eſt finis naturę aliquãtò remotior: quod ſic intelligi volumus, vt naturę quidem conſilium & procreãdi ratio, ad hęc vlteriora extremaq; perueniat: labor autem & operatio eiuſdem non perueniat: vt enim primum ad ſpeciẽ ſuam quęq; res à natura perducta, & naturalẽ facultatẽ agendi ex ſeſe, & operãdi nacta eſt: tunc conquieſcẽte ibidẽ naturę opere, ſua vi ipſa, & ſua ſpõte deinde cętera molitur: quod in feris manifeſtiſſimè cernimus: hę enim catulos cum genuerũt, eoſq; nutricatu, & multa aſſiduitate cõfouerũt, vſq; ad eũ terminũ, quoad illi p ſe ſe niti, & ſibi cõquirere vitę ſubſidia poſſint: tũ deſerũt ac derelinquũt illos, atq; ad alia ipſę ſibi naturalia munera cõuertũtur. Ex quo patet, naturã, cũ in quaq; re ſpeciẽ illius rei propriã finxerit atq; iſignierit, ad peculiarẽ aliquã agẽdi facultatẽ finxiſſe rẽ illã & genuiſſe: quę ſi nullũ ſui vſũ pręſtaret res aut haberet propriũ, vel nulla ipſa ſpecie iſignita,

nuſquam etiam locorum exiſteret, vel illud fruſtra retineret inſigne. Quid ergo referret, eſſet'ne inſignita, nec'ne eſſet? volo enim per hoc inſigne accipi, illud ſuum cuiuſq; & ſingulare, quo differt à cęteris, vimq; & naturam habet ſibi vni congruentem: quòd ſi nullam ad peculiarem actionē natum ſit, quid, aut quale ſit, ne cogitari quidem poteſt: quēadmodū de materia intelligimus, illa vltima loquor, in quā & intereunt omnia, quę dilapſa occidunt, & ex eadem cuncta rurſus efficiuntur: hęc enim quòd nulla ſpecie propria inſignita eſt, ne ſentitur quidem vſpiam eſſe, nullamq; ſuam habet actionem propriam: ſed tantūmodo efficientibus cauſis parata eſt, vt ex ea concreſcat aliquid, atq; gignatur: vbi verò aliqua iam impreſſa forma, ſuum & certum genus in numero rerum accepit, ſtatim ad actiones cōuertitur ſibi ę naturę proprias: quòd omnis eſt vis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandiq; facultas, ex ſpecie cuiq; rei ſua peculiariter inſita. Quamobrem, hoc quoq; conſtituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum ſit, ad aliquem vſum eſſe genitum, vſumq; rei ſemper effectione potiorem exiſtere, ipſumq; in cauſa eſſe, cur quęq; res & gignatur, & fiat: videamus dehinc, inter ipſos vſus num diſcrimen aliquod ſit, & differentia eiuſmodi, vt alius alio debeat duci pręſtantior: quod quidem dupliciter neceſſe eſt ita eſſe: nam et rebus vti nobilitate imparibus, ad eandem actionem poſſumus: vt ad procurationem rei & priuatę & publicę, vel liberis hominibus, vel ſeruis: ad militiam iis, qui aut ſtipēdia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non vſus, ſed res adhibita ad vſum, diſcrimen habet dignitatis & indignitatis: Et ſæpe in ipſo vſu per ſeſe, cùm res illa, qua vtimur, eadem vnaq; ſit: ea differentia ineſt, quod & bene vti & malè ea-

dem re poſſumus: ſed quoniam nihil eſt neq; ab arte, neq; à natura ad eos fineis effectum, vt peruerſe & præpoſtere in vſum adhibeatur, ſed vt aptè & conuenienter ſit, quod paulo ante dicebamus vſum rei effectione ſemper præſtantiorē eſſe, nunc ſic nobis interpretatum, vt de laudabili & recto vſu dictum intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quo contendit natura, & in eo vim ſuam omnem poſitam agnoſcit: vt quodcunq; gignitur ab ea, atq; fit, id ad exequendū munus ſibi congruens ſit procreatum, atq; factum: Quod ſi & rei, qua vtimur, nobilitas, & vſus illius rectius id efficit, vt quæ illo modo aguntur & geruntur, bene, præclarè, ſapiēter, vtiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neq; ad naturam vitamq; accommodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſſimum genus ſumus, rectè & commodè & conueniēter vti: in quo & naturæ noſtræ perfectio maximè ineſt, & vera vitæ felicitas. Ac nos quidem vocabulis abutimur, ſi quid fortè pronūtiamus in rerum natura ſe ipſo poſſe vti, niſi quod ratione præditum ſit: nā quæ inanimata ſunt, nullo modo ipſa ſe ipſis, ſed illis alia vtuntur: quæ autem vitæ & ſenſus ſunt participia, vt videantur vtentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & ſemetipſis ad conſeruationem ſui uolucres, atq; feræ: itemq; in aquis quæ demerſa animantia ſunt, ſuos rerum ſibi congruentium uſus habent: non tamen uſus illiuſmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à ſoluto, & libero animi iudicio, ſed tantum ex inſtinctu naturæ proficiſcuntur. Qua etiam de cauſa, eodem ſemper propemodum fiunt modo: non enim uiſis & imaginibus rerum, quæ occurrunt, atq; offeruntur, reſiſtere bruta poſſunt: ſed permouen-

rit. FACILE hoc tibi conceſſerim, inquam: dum ne illud ita ſentias, omnem vim ſapientię huc intentam eſſe, vt fortunę ea nobis conciliatrix ſit. Sequitur quidē firme fortuna ſapientiā: rarumq; admodum, & difficile factu eſt, vt ſapiēs idē & infortunatus ſit. Ex quo dictum ab antiquis, Suę quenq; fortunę ſibi fabrū eſſe. Sed tamen fortunatū con ſecutio appendix quędam bonorum conſiliorū eſt: modicaq; ſemper eſt, ritè ęſtimantibus ad ſapientiā fortunę acceſſio. Nanq; ipſa ſapientia maiores ſibi multo opes, & præſtātio re ex genere in ſe paratas habet: neq; ex alienis generibus bonorum, ſed ex ſe, & ſua vi cōmendat nobilitatem ſuā: quę ſi domeſticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere ſe cogatur, non iam neq; libera ipſa iuris'ue ſui, nec vllius compos dignitatis fuerit: ſeruiet enim neceſſario fortunę, totamq; ſeſe ad illius nutum finget, atq; conuertet, vt ſuum bonum, quod habet in illa repoſitum, illius ipſius beneficio poſſit conſequi. Quare ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit eſſe prædita? Nam vt ſeruire hominē homini dicimus, non eum ſolum qui emptus pecunia & mancipio acceptus ſit: verumetiā illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortunam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerū, ſed pediſequa fortunę exiſtimanda eſt. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atq; contenditur: vt poſteà finem, atque extremum quod optabamus conſecuti, horum quę adhibuimus tanquā adminiculorū ad potiundum & conſequendum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim conſumpta

opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tēdebamus: ſic vt portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & victoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę epibus cōparatis, inanis de cętero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquā curriculo quodam interuenientium rerum ad aliosque fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliatur ſolum ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunę neceſſe eſt: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neque æſtimationis obtineat. Quod eſt rurſus illa ſapientię notitia indignum, quam in animis noſtris natura ipſa deſcripſit. A G E A G E, *Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione aſſentiri, fortunā non eſſe ſapientię dominam: quę videretur fore, ſi ad eam vnam ſapientia tota pertenderet: Sed quin ſit ſapientia ex comitatu bonę fortunę ſplendidior, hoc'ne inficiari quiſquam, & deterere dicendo ex animis noſtris poterit?* Q V I D *poſſit, inquam, alio loco videro: Nunc hoc ſic habeto: Si acri aciē mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduerſurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque induſtria quotidie efficit: nihil in eis rebus ineſſe dignitatis, quę ad propulſandū incommodum duntaxat, & ad neceſſarios vitę vſus repertę ſint: quòd huiuſcemodi quę ſunt, ſeruiunt omnia neceſſitati: neque habent in ſe quicquam ſoluti, & liberi: ſed alienis aſtricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incōmodū atque malum à natura ipſa cogimur, icci rco ſunt iſta vi et neceſſitate expreſſa, vt naturę præſto ſint, vitamque ac ſalutem hominis cuſtodiant. Nihil autem coactum ſuapte natura eſt laudabile.*

Vbi ergo exiſtit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quę neceſſitatis ſoluta uinculis, ipſi noſtrę uoluntati ſunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut ſubſidiis fortunę conquirendis fulciamus, & tueamur uitã noſtram, quoniam id non ſponte, ſed naturę lege atq; imperio facimus, hactenus ſumus & laudis, & criminis expertes. quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis eſt, quandoquidem nulla in hoc animi noſtri neq; ex virtute, neq; ex vitio declaratur affectio. At cùm ſuperesse incipit neceſſitatibus noſtris diuitiarũ copia, & fortunę quaſi quędam vbertas, materiemq; habemus ampliorem, in qua liberè verſari voluntas noſtra, & ſuo ſe arbitratu gerere in ea poſſit: tunc ſi rectam rationem, conſiliumq; bonum adminiſtrandis fortunę facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna ſapientiam: ſed propter eam cauſam ornabit, quia ipſa antè à ſapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaq; diſpoſitio, tractatioq; opum & fortunarum, ſapientię tota eſt: atq; eadem ſapiẽtia ea eſt, quę in poteſtatibus et opibus, omnibuſq; bonis muneribusq; fortunę, lumen illud accẽdit pulchri atq; decori: cuius nõ ſolùm oculi hominum ad aſpectum, ſed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipſa quidem fortunę bona, ſi per ſe illa ſpectes, quid habent in ſe pręclari atq; magni? quę iacerent penitus inanimaduerſa, & mortua, niſi actum tanquã animam à ratione vtentis acciperent: perinde autẽ vt quis vtitur, ita efficiuntur & laudis participia, & vituperationis: ſi enim ordine & ratione diſponuntur, nihil ſpectabilius: ſi per inconſultam, cęcamq; cupiditatem effunduntur, nihil fieri poteſt turpius: vt cùm ad homines indignos delata ſunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem,

quàm

quàm quicquã illis ſplendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna eſt, quod ſuperfluat, vltraq; vſus vitę neceſſarios ſit, totum ſupellex eſt, & inſtrumentum liberę voluntatis: particepsq; hactenus & virtutis & vitii: ex alio genere vtile, quàm quomodo ea ſunt, per quę neceſſitatibus vitę ſubuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat vtilia ſunt: hęc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præſtantioriſq; vtilitatis amore & ſtudio, liberę in primis mẽtes & ingenuę excitãtur: pluſq; multò ſibi ſtatuunt in honeſtatis decore, quàm in ſalutis incolumitate eſſe repoſitum. An vos aliã *eſſe cauſam, & rationem putatis, quamobrem non ſolum erectioribus animis qui ſunt, verùm ignauiores etiã alii et demiſſiores, niſi illi ſimilia brutis mancipia omnino ſint, flagrent nimis acriter interdum ſtudio rerum gerendarum: ſeſeq; adhibendi in aliquod opus illuſtrius, ſuiq; ingenii periclitandi cupiditatem habeant inſitam: niſi quòd amplitudinis ſplendore illo ad amandum arrepti, cupiunt ſeſe in illa luce conſtituere, & nobilioris fieri naturę participes: vegetiore verò qui ſunt animo, vt requietem nullam inueniant, vt tãquam œſtro quodam exagitati & perciti,* T*hemiſtocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuq; cogitent, quàm quemadmodũ queant maiores atq; honoratiores cęteris exiſtere: atq; ardorem animi ſui, quem compreſſum, atq; retruſum ferre non poſſunt, in illuſtribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magiſtratuũ, hinc omnis opum pecunięq; cupido, ſuſcepta quidem illa primò honeſti decoriq; cauſa, vt in oculis hominam ſplendidi incedamus, vt aliquid ipſi eſſe videamus: verùm poſt ob inſcitiam veri boni, erroremq; ignarę mentis, ad inanem oculorum oſtentatio*

nem, improbioreſq; exaturandas cupiditates, quæſita atque tranſlata: quam nunc quidem ſectandę ſapientię rationemq; frequentiorem nimirum magiſq; in populo vſitatam, Phędrus omni ſua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum volumus eſſe, quod rarius quidem eſt, uerum multo prę$ſ$tantius: quodq; amore diuinę pulchritudinis incenſum, dignitatem ſibi pręcipue proponit: ferturque omni ſtudio ad illud potiundum bonum, quò naturę ipſius inſtinctu fere omnes, certo iudicio ſane quàm pauci nouerunt niti. Si Philoſophiam nobis ducem adhibemus, quę ſe effecturam ampliter pollicetur, ut ſine errore ullo, ſine offenſione, optatum animi noſtri ualeamus conſequi: quis hoc nobis iure aſcribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid ſtatim nobis expetendum occurrerit, ſed certam conſilii & rationis regulam, cuius quidem ſola Philoſophia magiſtra eſt, in dirigẽdis noſtris opinionibus perſequamur? HIC CITRARIVS, Probe loqueris, inquit, & contineamus ſane nos, ſi modo quod pollicetur, pręſtare idonea Philoſophia eſt: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS admonet, inquam, & res ipſa eò iam me uocat: nam adhuc quidẽ uelitati magis [illegible] nos ſumus ego atque Phædrus, quàm iuſto prę[illegible] Nunc quoniã legibus iam, & ritu [illegible] hi [illegible] mihi eſt, qui captiones uerborum [illegible]rũ neque ambiguũ in oratione eſſe [illegible] primò ſapientię non definiendũ nunc [illegible] magis aptus ad id faciendũ locus) [illegible], peculiariter eſt indicandum. Etenim [illegible] illis uerborũ & linguę repertoris,

bus facta uocabula, quę ad duas res in tota hominis natura multò præſtantiſſimas, ſignificandas ualeant prudentia uidelicet, & ſapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum uſum ab optimis interdum autoribus promiſcue fuiſſe ſumptum: quod (ut mihi uidetur) & ſæpius, et liberius facere ſolet Plato: Ariſtoteles quidem, & prorſus cęteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, ſic diſtinxerunt: ut prudentiā eis rebus humanis præficerēt ratione conſilioque gubernādis, quę in motu & in uarietate ſemper eſſent, nullāque certam habērent in ſe, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturū quicquā eſſet, cauſam aut neceſſitatē: quam illi partē rerum opinabilem omnem uocant, habitūque animi illis imperantē & moderantem, prudentiam: Alteram uero partem diuinarum rerum & immutabiliū, quarum perpetuus ſemper & uniusmodi eſſet ſtatus, ſapientię uoluerunt eſſe ſubiectā: ut in iis cernēdis contēplandisque duntaxat, nullo alio munere, diſtricta ſapientia teneretur. Hac diuiſionis & nominū ratione, Gręci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus et cōſiliis floruere: quę in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in cōmunibus moribus minus firmitatis, maior autē uis in ſubitis populorū ſcitis, quę pſophiſmata appellāt Gręci, extitit. Qua de cauſa plures Athenis prudentes fuiſſe memorātur: quàm fuerint Lacedęmone: quod ualidę illic leges Lycurgi, atque firmę, minus ingenio loci & callidis cōſiliis dabant. In rebus autē incertis, & uarie ſe habētibus, maxime exiſtere uideatur prudentia. Quod etiā Phędrum noſtrū ſimilitudine induxit, ut conſiliorū hanc uarietatem, mutationēque actionū ſapientię aſcriberet. Sapientia porro eſt, ut ex commun,

bis & conſiderate eſt progrediendum:ut quoniam excelſum faſtigium conſtituere uolumus, habeant fundamenta ſoliditatem ſtabilem. Ac ut quemadmodum cœpimus, ab inſitis in animis noſtris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hærentes, ſed longa forſitan diſſuetudine obſcuratas, aliquantũ opus eſt extergere, & illuſtrare, quo facilius mentibus noſtris illuceſcãt: agnoſcimus ſic natura comparatum eſſe, ut omnium rerum, quę gignuntur, & fiunt, præſtantior ſemper ſit uſus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli cauſa: Fabrica ęraria, quę lebetes, & cacabos, & labra, uaſaque eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deſeruiat, & famuletur, opus eſt, quę uaſis illis utatur: ſiue ea ars coquinaria, ſiue balneatoria ſit: atque usque eo quidem deſeruiat, ut ſuum in excudendis illis iudiciũ ipſa adhibeat nullum: ſed tantummodo eius quę his uſura eſt artis lege ac præſcripto moueatur: formã enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neque hoc ſolũ, uerũ id quoque euenit, ut ſi ęneis uaſis, ars quę utatur nulla exiſtat, ne ęrarię quidem fabricę in natura rerum ſit locus: tanta eſt uis & potentia ipſius uſus, non ſolum ut pręcipiat, et imperet efficienti arti: ſed in numero etiam rerum ut illa ſit, tribuat: quod una in arte demõſtratum, ualet idem in cęteras: Etenim ſi non ſit qui maritimis curſibus utatur, quę ſeſe ars pangẽdis nauigiis addicet? Et ſi equitandi peritia nulla ſit, quis frenorum et ephippiorum fuerit artifex? Deniq; vt in vnum omnia cõprehendamus, perſpicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earũ quę vtantur non ſolum ancillas exiſtere, ſed hoc ipſum omnino, quod ſunt, & in natura locum & partẽ ipſę habent, ab illis totum obtinere. Hoc ſimiliter & eodem modo in natura tota eſt, in qua nihil eſt non ad aliquẽ actum vſumq; creatum:

ſed eſt fortaſſe conſilium naturę in pleriſque obſcurius: reuelemus igitur illud quoad poteſt & proferamus: atque ita, vti planè queat conſpici. Etenim ſi eſſet aliquid in natura rerũ quod nihil ageret, neque vllum ſui exiberet vſum: cum cauſa fuiſſet nulla cur gigneretur, ne genitũ quidem fuiſſet: Siquidem nil abſque cauſa aliqua gignitur: quocirca eſſet id omnino nihil. Cur quicque autem gignatur, cauſa ea eſt, quę in fini extremoque generationis, vel gignenti arti, vel naturę ipſi eſt propoſita: Vt ſi dicamus, baccas arborũ propter eam cauſam genitas à natura, vel vt ex illis paſtus animãtibus ſit, vel vt arboribus plantiſque ad perpetuandã ſpeciem ſuę cuiuſque naturę ſit progreſſus: verè quidem dicamus alterutrum, & vtrunque etiã ſimul: nam & ad propagandum genus cuiuſque ſuum, & ad animantiũ vitam ſuſtentãdam, fruges & poma à natura creata ſunt: ſed hic tamen eſt finis naturę aliquãtò remotior: quod ſic intelligi volumus, vt naturę quidem conſilium & procreãdi ratio, ad hęc vlteriora extremaque perueniat: labor autem & operatio eiuſdem non perueniat: vt enim primum ad ſpeciẽ ſuam quęque res à natura perducta, & naturalẽ facultatẽ agendi ex ſeſe, & operãdi nacta eſt: tunc conquieſcẽte ibidẽ naturę opere, ſua vi ipſa, & ſua ſpõte deinde cętera molitur: quod in feris manifeſtiſſimè cernimus: hę enim catulos cum genuerũt, eoſque nutricatu, & multa aſſiduitate cõfouerũt, vſque ad eũ terminũ, quoad illi per ſe ſe niti, & ſibi cõquirere vitę ſubſidia poſſint: tũ deſerũt ac derelinquũt illos, atque ad alia ipſę ſibi naturalia munera cõuertũtur. Ex quo patet, naturã, cũ in quaque re ſpeciẽ illius rei propriã finxerit atque iſignierit, ad peculiarẽ aliquã agẽdi facultatẽ finxiſſe rẽ illã & genuiſſe: quę ſi nullũ ſui vſũ pręſtaret res aut haberet propriũ, vel nulla ipſa ſpecie íſignita,

nuſquam etiam locorum exiſteret, vel illud fruſtra retineret inſigne. Quid ergo referret, eſſet'ne inſignita, nec'ne eſſet? volo enim per hoc inſigne accipi, illud ſuum cuiuſque & ſingulare, quo differt à cęteris, vimque & naturam habet ſibi vni congruentem: quòd ſi nullam ad peculiarem actionē natum ſit, quid, aut quale ſit, ne cogitari quidem poteſt: quē admodū de materia intelligimus, illa vltima loquor, in quā & intereunt omnia, quę dilapſa occidunt, & ex eadem cuncta rurſus efficiuntur: hęc enim quòd nulla ſpecie propria inſignita eſt, ne ſentitur quidem vſpiam eſſe, nullamque ſuam habet actionem propriam: ſed tantūmodo efficientibus cauſis parata eſt, vt ex ea concreſcat aliquid, atque gignatur: vbi verò aliqua iam impreſſa forma, ſuum & certum genus in numero rerum accepit, ſtatim ad actiones cōuertitur ſuę naturę proprias: quòd omnis eſt vis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandique facultas, ex ſpecie cuique rei ſua peculiariter inſita. Quamobrem, hoc quoque conſtituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum ſit, ad aliquem vſum eſſe genitum, vſumque rei ſemper effectione potiorem exiſtere, ipſumque in cauſa eſſe, cur quęque res & gignatur, & fiat: videamus dehinc, inter ipſos vſus num diſcrimen aliquod ſit, & differentia eiuſmodi, vt alius alio debeat duci pręſtantior: quod quidem dupliciter neceſſe eſt ita eſſe: nam et rebus vti nobilitate imparibus, ad eandem actionem poſſumus: vt ad procurationem rei & priuatę & publicę, vel liberis hominibus, vel ſeruis: ad militiam iis, qui aut ſtipēdia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non vſus, ſed res adhibita ad vſum, diſcrimen habet dignitatis & indignitatis: Et ſæpe in ipſo vſu per ſeſe, cùm res illa, qua vtimur, eadem vnaque ſit: ea differentia ineſt, quod & bene vti & malè ea-

dem re poſſumus: ſed quoniam nihil eſt neq; ab arte, neq; à natura ad eos fineis effectum, vt peruerſe & præpoſtere in vſum adhibeatur, ſed vt aptè & conuenienter: ſit, quod paulo ante dicebamus vſum rei effectione ſemper præſtantiorẽ eſſe, nunc ſic nobis interpretatum, vt de laudabili & recto vſu dictum intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quo contendit natura, & in eo vim ſuam omnem poſitam agnoſcit: vt quodcunq; gignitur ab ea, atq; fit, id ad exequendũ munus ſibi congruens ſit procreatum, atq; factum: Quod ſi & rei, qua vtimur, nobilitas, & vſus illius rectius id efficit, vt quę illo modo aguntur & geruntur, bene, pręclarè, ſapiẽter, vtiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neq; ad naturam vitamq; accommodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſſimum genus ſumus, rectè & commodè & conuenieter vti: in quo & naturę noſtrę perfectio maximè ineſt, & vera vitę felicitas. Ac nos quidem vocabulis abutimur, ſi quid fortè pronũtiamus in rerum natura ſe ipſo poſſe vti, niſi quod ratione prędítum ſit: nã quę inanimata ſunt, nullo modo ipſa ſe ipſis, ſed illis alia vtuntur: quę autem vitę & ſenſus ſunt participia, vt videantur vtentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & ſemetipſis ad conſeruationem ſui uolucres, atq; ferę: itemq; in aquis quę demerſa animantia ſunt, ſuos rerum ſibi congruentium uſus habent: non tamen uſus illiuſmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à ſoluto, & libero animi iudicio, ſed tantum ex inſtinctu naturę proficiſcuntur. Qua etiam de cauſa, eodem ſemper propemodum fiunt modo: non enim uiſis & imaginibus rerum, quę occurrunt, atq; offeruntur, reſiſtere bruta poſſunt: ſed permouen-

tur & cedunt, eoq; neceſſariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atq; mirabili, à natura ipſa locupletati ſumus, non in appetitu potiſſimũ ir ſiſtimus, quęrẽtes quid vel delectet duntaxat, vel proſit, quę duo nobis cum brutis cõmunia ſunt: ſed ſequentes noſtrę naturę diuinũ ducem, ad illa expetẽda in primis ferimur, quę ſunt ipſorum vel pręcipua bona Deorũ: vt decus, vt laudem, vt dignitatem, vt amplificationẽ quandã noſtrimet, & quaſi ex hominibus in Deos conuerſionem, potiſſimum perſequamur: quorum quidem bonorum, neq; participes nobiſcũ vllo pacto belluę ſunt, & nos in his verſando ac proficiendo, id certè aſſequimur, vt perficienda ac perpolienda natura noſtra, cognationẽ noſtram cum Diis arctiorem faciamus. Proprium igitur naturę noſtrę munus tum maximè obimus ac fungimur, cum ad ea quę ſunt laudabilia & honeſta, vſum noſtrimet adhibemus. Et eſt hic quidem rectus noſtri vſus, ad quem ſumus facti à natura atq; geniti. Sed quoniam ea ipſa ratio, quę, vt tanti boni conſequendi facultatem habeamus, vim nobis prębet: eadem etiam dat menti noſtrę libertatem, & conſectandi huius boni, & aſpernandi: neq; vlla ad alterutrum neceſſitate nos aſtringit: iccirco ad vtrã partem nos dederimus, iure nos inſequitur laus, aut vituperatio: Quorum neutrum, ſi ad alienum præſcriptũ agere omnia nobis eſſet neceſſe, ad nos ipſos pertineret: ſed eò potius referretur, vnde illa nobis inuecta eſſet neceſſitas. Quamobrem, vt concludamus: cum in ſolis nobis iure poſſit pronunciari & aſſeri, nos eſſe vnos, quibus cõueniat nobis vti, quòd ſoli ex libera voluntate id agamus: ſit autem vna quęq; res nata ad id agendum, quod ipſi eſt rectiſſimum: vel in primis confitendum eſt, nos ad vſum noſtri rectum & lauda-

bilem eſſe natos. Verum iſta laus non ſimplex, neq; vniformis, ſed in duas partes principales diſtincta: ſuos deinde unius cuiuſq; partis & varios habet gradus: non enim in iis quę ratione recta geruntur, pulchrũ & conueniẽs in omnibus idem eſt: ſed plurimũ intereſt, vt ſemper cõſilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finiũ enim diuerſitas, differentiã quoq; actionũ facit: in quo illud accuratè eſt animaduertendũ, omnium rerum quę ſint, fiant, atq; gerantur, bonum in fini atq; in extremo eſſe poſitum: quò cum peruenerit, res quęq; conquieſcit. Porrò bonũ cum dicimus, id volumus intelligi, quod cuiq; naturę poteſt eſſe optimũ: ſiue illud ſplendidis & magnificis verbis expo nendum ſit, vt quod pulchrum, decens, honeſtum: ſiue cõmodis & voluptabilibus, vt ſalutare, iucundũ, vtile: ſunt enim omnia hęc vocabula cum bono ipſo tanta cognatione conſtricta, vt diuelli non poſſint. Sed ad nos vt reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quę recta à nobis ratione geruntur, in fini ſemper ineſt. Intereſt igitur, cuiuſmodi ſit ipſe finis: qui prima, vt dicebamus, diuiſione eſt duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipſis eſt ſitus. Etenim cum quid ſuſcipimus & molimur, ſi alterius cuiuſdam rei extra nos efficiendę cauſa id agimus, non in nobis, ſed illa ipſa in re quam effecerimus, bonum omne hęrebit: ſi verò noſtra actio nihil ſpectabit externũ, ſed in ſe ipſa conuerſa finẽ ſuum et vltimũ intus cõtinebit: tunc erimus nos iiſdẽ qui agimus, totius boni ac decori cõpotes. Sup[er]ioris generis artes ferè ſunt omnes, quę in ſubiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo verſantur: cuiuſmodi ſtatuaria eſt, & ędificatoria: quarũ quidẽ artium & ſimiliũ cęterarũ facultas omnis et apparatio, nõ ſe ipſa finita eſt, ſed ad aliud extra ſe tẽdit, et elabo

rit. FACILE hoc tibi conceſſerim, inquam: dum ne illud ita ſentias, omnem vim ſapientię huc intentam eſſe, vt fortunę ea nobis conciliatrix ſit. Sequitur quidē firme fortuna ſapientiā: rarumq́ admodum, & difficile factu eſt, vt ſapiēs idē & infortunatus ſit. Ex quo dictum ab antiquis, Suę quenq́ fortunę ſibi fabrū eſſe. Sed tamen fortunarū con ſecutio appendix quędam bonorum conſiliorū eſt: modicaq́ ſemper eſt, ritè ęſtimantibus ad ſapientiā fortunę acceſſio. Nanq́ ipſa ſapientia maiores ſibi multo opes, & præſtātio re ex genere in ſe paratas habet: neq́ ex alienis generibus bonorum, ſed ex ſe, & ſua vi cōmendat nobilitatem ſuā: quę ſi domeſticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere ſe cogatur, non iam neq́ libera ipſa iuris'ue ſui, nec vllius compos dignitatis fuerit: ſeruiet enim neceſſario fortunę, totamq́ ſeſe ad illius nutum finget, atq́ conuertet, vt ſuum bonum, quod habet in illa repoſitum, illius ipſius beneficio poſſit conſequi. Quare ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit eſſe prædita? Nam vt ſeruire hominē homini dicimus, non eum ſolum qui emptus pecunia & mancipio acceptus ſit: verumetiā illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortunam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerū ſed pediſequa fortunę exiſtimanda eſt. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur, atq́ contenditur: vt poſteà finem, atque extremum quod optabamus conſecuti, horum quę adhibuimus tanquā adminiculorū ad potiundum & conſequendum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim conſumpta

opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tẽdebamus: ſic vt portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & victoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę opibus cõparatis, inanis de cętero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquã curriculo quodam interuenientium rerum ad alios'q; fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliata ſolum ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunę neceſſe eſt: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neq; æſtimationis obtineat. Quod eſt rurſus illa ſapientię notitia indignum, quam in animis noſtris natura ipſa deſcripſit. AGE AGE, Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione aſſentiri, fortunã non eſſe ſapientię dominam: quę videretur fore, ſi ad eam vnam ſapientia tota pertenderet: Sed quin ſit ſapientia ex comitatu bonę fortunę ſplendidior, hoc'ne inficiari quiſquam, & deterere dicendo ex animis noſtris poterit? QVID poſſit, inquam, alio loco videro: Nunc hoc ſic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduerſurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque induſtria quotidie efficit: nihil in eis rebus ineſſe dignitatis, quę ad propulſandũ incommodum duntaxat, & ad neceſſarios vitę vſus repertę ſint: quòd huiuſcemodi quę ſunt, ſeruiunt omnia neceſſitati: neq; habent in ſe quicquam ſoluti, & liberi: ſed alienis aſtricta legibus tenentur. quòd enim fugere incõmodũ atq; malum à natura ipſa cogimur, iccirco ſunt iſta vi et neceſſitate expreſſa, vt naturę præſtò ſint, vitã'q; ac ſalutem hominis cuſtodiant. Nihil autem coactum ſuapte natura eſt laudabile.

Vbi ergo exiſtit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quę neceſſitatis ſoluta uinculis, ipſi noſtrę uoluntati ſunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut ſubſidiis fortunę conquirendis fulciamus, & tueamur uitã noſtram, quoniam id non ſponte, ſed naturę lege atq; imperio facimus, hactenus ſumus & laudis, & criminis expertes. quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis eſt, quandoquidem nulla in hoc animi noſtri neq; ex virtute, neq; ex vitio declaratur affectio. At cùm ſuperefſe incipit neceſſitatibus noſtris diuitiarũ copia, & fortunę quaſi quędam vbertas, materiemq; habemus ampliorem, in qua liberè verſari voluntas noſtra, & ſuo ſe arbitratu gerere in ea poſſit: tunc ſi rectam rationem, conſiliumq; bonum adminiſtrandis fortunę facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna ſapientiam: ſed propter eam cauſam ornabit, quia ipſa antè à ſapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaq; diſpoſitio, tractatioq; opum & fortunarum, ſapientię tota eſt: atq; eadem ſapiẽtia ea eſt, quę in poteſtatibus et opibus, omnibuſq; bonis muneribuſq; fortunę, lumen illud accẽdit pulchri atq; decori: cuius nõ ſolùm oculi hominum ad aſpectum, ſed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipſa quidem fortunę bona, ſi per ſe illa ſpectes, quid habent in ſe pręclari atq; magni? quę iacerent penitus inanimaduerſa, & mortua, niſi actum tanquã animam à ratione vtentis acciperent: perinde autẽ vt quis vtitur, ita efficiuntur & laudis participia, & vituperationis: ſi enim ordine & ratione diſponuntur, nihil ſpectabilius: ſi per inconſultam, cęcamq; cupiditatem effunduntur, nihil fieri poteſt turpius: vt cùm ad homines indignos delata ſunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem, quàm

quàm quicquã illis ſplendoris aut ornamenti afferant. Igi-*tur quicquid ex fortuna eſt, quod ſuperfluat, vltraꝙ vſus vitę neceſſarios ſit, totum ſupellex eſt, & inſtrumentum liberę voluntatis: particepsꝙ hactenus & virtutis & vitii: ex alio genere vtile, quàm quomodo ea ſunt, per quę neceſſitatibus vitę ſubuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat vtilia ſunt: hęc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præſtantiorisꝙ vtilitatis amore & ſtudio, liberę in primis mẽtes & ingenuę excitãtur: pluſꝙ multò ſibi ſtatuunt in honeſtatis decore, quàm in ſalutis incolumitate eſſe repoſitum.* An *vos aliã eſſe cauſam, & rationem putatis, quamobrem non ſolum erectioribus animis qui ſunt, verùm ignauiores etiã alii et demiſſiores, niſi illi ſimilia brutis mancipia omnino ſint, flagrent nimis acriter interdum ſtudio rerum gerendarum: ſeſeꝙ adhibendi in aliquod opus illuſtrius, ſuiꝙ ingenii periclitandi cupiditatem habeant inſitam: niſi quòd amplitudinis ſplendore illo ad amandum arrepti, cupiunt ſeſe in illa luce conſtituere, & nobilioris fieri naturę participes? vegetiore verò qui ſunt animo, vt requietem nullam inueniant, vt tãquam œſtro quodam exagitati & perciti,* T*hemiſtocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuꝙ cogitent, quàm quemadmodũ queant maiores atꝙ honoratiores cęteris exiſtere: atꝙ ardorem animi ſui, quem compreſſum, atꝙ retruſum ferre non poſſunt, in illuſtribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magiſtratuũ, hinc omnis opum pecunięꝙ cupido, ſuſcepta quidem illa primò honeſti decoriꝙ cauſa, vt in oculis hominum ſplendidi incedamus, vt aliquid ipſi eſſe videamus: verùm poſt ob inſcitiam veri boni, erroremꝙ ignarę mentis, ad inanem oculorum oſtentatio*

nem, improbioreſq; exaturandas cupiditates, quæſita atque tranſlata: quam nunc quidem ſectandę ſapientię rationem; frequentiorem nimirum magiſq; in populo vſitatam, Phędrus omni ſua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum volumus eſſe, quod rarius quidem eſt, verum multo pręſtantius: quodq; amore diuinę pulchritudinis incenſum, dignitatem ſibi pręcipue proponit: ferturque omni ſtudio ad illud potiundum bonum, quò naturę ipſius inſtinctu fere omnes, certo iudicio ſane quàm pauci nouerunt niti. Si Philoſophiam nobis ducem adhibemus, quę ſe effecturam ampliter pollicetur, ut ſine errore ullo, ſine offenſione, optatum animi noſtri ualeamus conſequi: quis hoc nobis iure aſcribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid ſtatim nobis expetendum occurrerit, ſed certam conſilii & rationis regulam, cuius quidem ſola Philoſophia magiſtra eſt, in dirigẽdis noſtris opinionibus perſequamur? HIC CITRARIVS, Probe loqueris, inquit, & contineamus ſane nos, ſi modo quod pollicetur, pręſtare idonea Philoſophia eſt: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS admonet, inquam, & res ipſa eò iam me uocat: nam adhuc quidẽ uelitati magis inter nos ſumus ego atque Phædrus, quàm iuſto pręlio cõgreſſi. Nunc quoniã legibus iam, & ritu Philoſophorum diſſerendum mihi eſt, qui captiones uerborum excutiunt, nihilque obſcurũ neque ambiguũ in oratione eſſe patiuntur: nomẽ mihi primò ſapientię non definiendũ nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendũ locus) ſed in qua ponatur re, peculiariter eſt indicandum. Etenim cum duo ſint à ueteribus illis uerborũ & linguę repertoribus

bus facta uocabula, quę ad duas res in tota hominis natura multò præſtantiſſimas, ſignificandas ualeant prudentia uidelicet, & ſapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum uſum ab optimis interdum autoribus promiſcue fuiſſe ſumptum: quod (ut mihi uidetur) & ſæpius, et liberius facere ſolet Plato: Ariſtoteles *quidem, & prorſus cęteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, ſic diſtinxerunt: ut prudentiā eis rebus humanis præficerēt ratione conſilioque gubernādis, quę in motu & in uarietate ſemper eſſent, nullāque certam habērent in ſe, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturū quicquā eſſet, cauſam aut neceſſitatē: quam illi partē rerum opinabilem omnem uocant, habitūque animi illis imperantē & moderantem, prudentiam:* Alteram *uero partem diuinarum rerum & immutabiliū, quarum perpetuus ſemper & uniusmodi eſſet ſtatus, ſapientię uoluerunt eſſe ſubiectā: ut in iis cernēdis contēplandisque duntaxat, nullo alio munere diſtricta ſapientia teneretur.* Hac *diuiſionis & nominū ratione, Gręci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus et cōſiliis floruere: quę in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in cōmunibus moribus minus firmitatis, maior autē uis in ſubitis populorū ſcitis, quę pſephiſmata appellāt Gręci, extitit. Qua de cauſa plures* Athenis *prudentes fuiſſe memorātur: quàm fuerint* Lacedęmone*: quod ualidę illic leges* Lycurgi*, atque firmę, minus ingenio loci & callidis cōſiliis dabant. In rebus autē incertis, & uarie ſe habētibus, maxime exiſtere uideatur prudentia. Quod etiā* Phędrum *noſtrū ſimilitudine induxit, ut conſiliorū hanc uarietatem, mutationēque actionū ſapientię aſcriberet. Sapientia porro eſt, ut ex commun-*

hominum ſententia conſtituamus hoc nomen: ſiquidem verborum vſus & ſignificatio à populo, rerum autem intelligentia à ſapientibus eſt petenda: Sapientia inquã eſt, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentię expertes & eſſent, & haberentur, in aſtrorum cœliq; & rerum illarum ſublimium ac mirabilium aſpectu, contemplationeq; verſatos, ſapientes nominandos Gręcia cenſuit: cuiuſmodi ſeptem illos cõſenſu populorum vocatos fuiſſe, literis proditum eſt: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbarię è Gręcia expulit, Athenienſem Themiſtoclem: Quam nos eandem ſermone noſtro patrio rerum nominumq; diſtributionem, acceptam à Gręcis, ſecuti ſumus. Quòd ſi ratio quoq; reddenda huius diſtinctionis ſit, nimirum ea eſſe intelligatur, quę etiam eſt in communibus hominum ſenſibus poſita: decreui enim, quoad quidem potero, nõ difficiles aliquas vobis neq; cõtortas, ſed è medio ſumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquiſita quadam doctrina, ſed parua tantummodo admonitione opus ſit. Eſt hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus inſitum, vt vnus ſeſe quiſq; ad res gerendas autorem eſſe idoneum arbitretur: ſibiq; perſuadeat, ſi ad rectionem Reipubl. ipſe adhibeatur, facilè ſe & magnitudini rerum, & expectationi hominum ſatisfacere poſſe. Itaq; nemo eſt ferme tam imbecillo animo tamq; abiecto, qui non aliquã partem prudentię, ſua ſibi ipſe opinione arrogat: vſq; eò quidem, vt in genere illo non facilè alteri cedat: & ſi alium viderit honore atq; autoritate in adminiſtratione rerum publicarum ſibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, ſe ab eo putet vinci & ſuperari: qua rurſus populari confuſaq; exiſtimatione, in idem videtur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia qui=

dem, vt videtis ſic ſentiunt omnes: animiq; habitū hunc communem & vulgarem eſſe putant: hoc eſt, in communibus quaſi principiis naturę, omnibus hominibus inſinuatum & traditum. Sapientiam verò, cuius eſt nomen poſitū in altiſſimis rebus, quarum rerum cognitio à vulgo eſt longè ſemota, cuiuſmodi cœli illa, & cœleſtium rerum indagatio eſt: illis attribuerunt, qui in ſola mentis atq; animi exercitatione verſati, res in natura abditas, ad quas populus ne aſpirat quidem, inueſtigare ſunt conati. Itaq; ſapienti vnuſquiſq; de populo, in facultate illa & cognitione rerum ſublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarū haud ita cedit. Quoniam autem ars iſta indagandę ſpeculādęq; naturę in ſuo munere occupata, curam rerum gerendarū non ſæpe admodum appetit: ſuiſq; oblectationibus cōtenta, quas & plurimas ſemper, & maximas habere ſolet, in hos populares æſtus ambitionum & cupiditatum ſe ne cōmittit quidem: iccirco & totum ſapientię ſtudium tanquam inane, atque iners à Phædro conuitiis agitatum eſt: & priſcis item temporibus, ſapientes in ſocietate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuoſiq; ſunt exiſtimati. Ex quo et Thales ab anicula, & Socrates ab Athenienſi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à ſuis ciuibus iure luſi videntur. His ſic demonſtratis, accedamus propius ad declarandam Philoſophię vim: quę cum harum duarum rerum præſtantium & ſingularium, ſapientię, prudentięq; videlicet, ſiue eas facultates quaſdā, ſiue ſcientias ſiue habitus animi pręclaros atq; diuinos, velimus intelligere, notitiam & adeptionem, ſi ſe ſequi velimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inſpicienda ipſa à nobis eſt, & vndiq; excutienda, an quod profitetur, præſtare parata ſit. In quo ſenſim tamen no

bis & conſiderate eſt progrediendum: ut quoniam excelſum faſtigium conſtituere uolumus, habeant fundamenta ſoliditatem ſtabilem. Ac ut quemadmodum cœpimus, ab inſitis in animis noſtris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hęrentes, ſed longa forſitan diſsuetudine obſcuratas, aliquantũ opus eſt extergere, & illuſtrare, quo facilius mentibus noſtris illuceſcãt: agnoſcimus ſic natura comparatum eſſe, ut omnium rerum, quę gignuntur, & fiunt, præſtantior ſemper ſit uſus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli cauſa: Fabrica ęraria, quę lebetes, & cacabos, & labra, uaſaque eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deſeruiat, & famuletur, opus eſt, quę uaſis illis utatur: ſiue ea ars coquinaria, ſiue balneatoria ſit: atque usque eo quidem deſeruiat, ut ſuum in excudendis illis iudiciũ ipſa adhibeat nullum: ſed tantummodo eius quę his uſura eſt artis lege ac præſcripto moueatur: formã enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neque hoc ſolũ, uerũ id quoque euenit, ut ſi ęneis uaſis, ars quę utatur nulla exiſtat, ne ęrarię quidem fabricę in natura rerum ſit locus: tanta eſt uis & potentia ipſius uſus, non ſolum ut pręcipiat, et imperet efficienti arti: ſed in numero etiam rerum ut illa ſit, tribuat: quod una in arte demõſtratum, ualet idem in cęteras: Etenim ſi non ſit qui maritimis curſibus utatur, quę ſeſe ars pangẽdis nauigiis addicet? Et ſi equitandi peritia nulla ſit, quis frenorum et ephippiorum fuerit artifex? Deniq; vt in vnum omnia cõprehendamus, perſpicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earũ quę vtantur non ſolum ancillas exiſtere, ſed hoc ipſum omnino, quod ſunt, & in natura locum & partẽ ipſę habent, ab illis totum obtinere. Hoc ſimiliter & eodem modo in natura totą eſt, in qua nihil eſt non ad aliquẽ actũm vſumq; creatum:

ſed eſt fortaſſe conſilium naturę in pleriſq; obſcurius: reuelemus igitur illud quoad poteſt & proferamus: atq; ita, vti planè queat conſpici. Etenim ſi eſſet aliquid in natura rerũ quod nihil ageret, neq; vllum ſui exiberet vſum: cum cauſa fuiſſet nulla cur gigneretur, ne genitũ quidem fuiſſet: Siquidem nil abſq; cauſa aliqua gignitur: quocirca eſſet id omnino nihil. Cur quicq; autem gignatur, cauſa ea eſt, quę in fini extremoq; generationis, vel gignenti arti, vel naturę ipſi eſt propoſita: Vt ſi dicamus, baccas arborũ propter eam cauſam genitas à natura, vel vt ex illis paſtus animãtibus ſit, velvt arboribus plantiſq; ad perpetuandã ſpeciem ſuę cuiuſq; naturę ſit progreſſus: verè quidem dicamus alterutrum, & vtrunq; etiã ſimul: nam & ad propagandum genus cuiuſq; ſuum, & ad animantiũ vitam ſuſtentãdam, fruges & poma à natura creata ſunt: ſed hic tamen eſt finis naturę aliquãtò remotior: quod ſic intelligi volumus, vt naturę quidem conſilium & procreãdi ratio, ad hęc vlteriora extremaq; perueniat: labor autem & operatio eiuſdem non perueniat: vt enim primum ad ſpeciẽ ſuam quęq; res à natura perducta, & naturalẽ facultatẽ agendi ex ſeſe, & operãdi nacta eſt: tunc conquieſcẽte ibidẽ naturę opere, ſua vi ipſa, & ſua ſpõte deinde cętera molitur: quod in feris manifeſtiſſimè cernimus: hę enim catulos cum genuerũt, eosq; nutricatu, & multa aſſiduitate cõfouerũt, vsq; ad eũ terminũ, quoad illi p ſe ſe niti, & ſibi cõquirere vitę ſubſidia poſſint: tũ deſerũt ac derelinquũt illos, atq; ad alia ipſe ſibi naturalia munera cõuertũtur. Ex quo patet, naturã, cũ in quaq; re ſpeciẽ illius rei propriã finxerit atq; iſignierit, ad peculiarẽ aliquã agẽdi facultatẽ finxiſſe rẽ illã & genuiſſe: quę ſi nullũ ſui vsũ prę ſtaret res aut haberet propriũ, vel nulla ipſa ſpecie iſignita,

nuſquam etiam locorum exiſteret, vel illud fruſtra retineret inſigne. Quid ergo referret, eſſet'ne inſignita, nec'ne eſſet? volo enim per hoc inſigne accipi, illud ſuum cuiuſq; & ſingulare, quo differt à cęteris, vimq; & naturam habet ſibi vni congruentem: quòd ſi nullam ad peculiarem actionē natum ſit, quid, aut quale ſit, ne cogitari quidem poteſt: quē admodū de materia intelligimus, illa vltima loquor, in quā & intereunt omnia, quę dilapſa occidunt, & ex eadem cuncta rurſus efficiuntur: hęc enim quòd nulla ſpecie propria inſignita eſt, ne ſentitur quidem vſquam eſſe, nullamq; ſuam habet actionem propriam: ſed tantūmodo efficientibus cauſis parata eſt, vt ex ea concreſcat aliquid, atq; gignatur: vbi verò aliqua iam impreſſa forma, ſuum & certum genus in numero rerum accepit, ſtatim ad actiones cōuertitur ſi ę naturę proprias: quòd omnis eſt vis, omnis actio, omnis niten di aliquid, operandiq; facultas, ex ſpecie cuiq; rei ſua peculiariter inſita. Quamobrem, hoc quoq; conſtituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum ſit, ad aliquem vſum eſſe genitum, vſumq; rei ſemper effectione potiorem exiſtere, ipſumq; in cauſa eſſe, cur quęq; res & gignatur, & fiat: videamus dehinc, inter ipſos vſus num diſcrimen aliquod ſit, & differentia eiuſmodi, vt alius alio debeat duci pręſtantior: quod quidem dupliciter neceſſe eſt ita eſſe: nam et rebus vti nobilitate imparibus, ad eandem actionem poſſumus: vt ad procurationem rei & priuatę & publicę, vel liberis hominibus, vel ſeruis: ad militiam iis, qui aut ſtipēdia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non vſus, ſed res adhibita ad vſum, diſcrimen habet dignitatis & indignitatis: Et ſæpe in ipſo vſu per ſeſe, cùm res illa, qua vtimur, eadem vnaq; ſit: ea differentia ineſt, quod & bene vti & malè ea-

dem re poſſumus: ſed quoniam nihil eſt neq; ab arte, neq; à natura ad eos fineis effectum, vt peruerſe & præpoſtere in vſum adhibeatur, ſed vt aptè & conuenienter; ſit, quod paulo ante dicebamus vſum rei effectione ſemper præſtantiorē eſſe, nunc ſic nobis interpretatum, vt de laudabili & recto vſu dictum intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quo contendit natura, & in eo vim ſuam omnem poſitam agnoſcit: vt quodcunq; gignitur ab ea, atq; fit, id ad exequendū munus ſibi congruens ſit procreatum, atq; factum: Quod ſi & rei, qua vtimur, nobilitas, & vſus illius rectius id efficit, vt quę illo modo aguntur & geruntur, bene, pręclarè, ſapiēter, vtiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neq; ad naturam vitamq; accommodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſſimum genus ſumus, rectè & commodè & conueniēter vti: in quo & naturę noſtrę perfectio maximè ineſt, & vera vitę felicitas. Ac nos quidem vocabulis abutimur, ſi quid fortè pronūtiamus in rerum natura ſe ipſo poſſe vti, niſi quod ratione prçditum ſit: nā quę inanimata ſunt, nullo modo ipſa ſe ipſis, ſed illis alia vtuntur: quę autem vitę & ſenſus ſunt participia, vt videantur vtentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & ſemetipſis ad conſeruationem ſui uolucres, atq; ferę: itemq; in aquis quę demerſa animantia ſunt, ſuos rerum ſibi congruentium uſus habent: non tamen uſus illiuſmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à ſoluto, & libero animi iudicio, ſed tantum ex inſtinctu naturę proficiſcuntur. Qua etiam de cauſa, eodem ſemper propemodum fiunt modo: non enim uiſis & imaginibus rerum, quę occurrunt, atq; offeruntur, reſiſtere bruta poſſunt: ſed permouen-

tur & cedunt, eoq; neceſſariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atq; mirabili, à natura ipſa locupletati ſumus, non in appetitu potiſſimũ ir ſiſtimus, quęrẽtes quid vel delectet duntaxat, vel proſit, quę duo nobis cum brutis cõmunia ſunt: ſed ſequentes noſtrę naturę diuinũ ducem, ad illa expetẽda in primis ferimur, quę ſunt ipſorum vel pręcipua bona Deorũ: vt decus, vt laudem, vt dignitatem, vt amplificationẽ quandã noſtrimet, & quaſi ex hominibus in Deos conuerſionem, potiſſimum perſequamur: quorum quidem bonorum, neq; participes nobiſcũ vllo pacto belluę ſunt, & nos in his verſando ac proficiendo, id certè aſſequimur, vt perficienda ac perpolienda natura noſtra, cognationẽ noſtram cum Diis arctiorem faciamus. Proprium igitur naturę noſtrę munus tum maximè obimus ac fungimur, cum ad ea quę ſunt laudabilia & honeſta, vſum noſtrimet adhibemus. Et eſt hic quidem rectus noſtri vſus, ad quem ſumus facti à natura atq; geniti. Sed quoniam ea ipſa ratio, quę, vt tanti boni conſequendi facultatem habeamus, vim nobis prębet: eadem etiam dat menti noſtrę libertatem, & conſectandi huius boni, & aſpernandi: neq; vlla ad alterutrum neceſſitate nos aſtringit: iccirco ad vtrã partem nos dederimus, iure nos inſequitur laus, aut vituperatio: Quorum neutrum, ſi ad alienum præſcriptũ agere omnia nobis eſſet neceſſe, ad nos ipſos pertineret: ſed eò potius referretur, vnde illa nobis inuecta eſſet neceſſitas. Quamobrem, vt concludamus: cum in ſolis nobis iure poſſit pronunciari & aſſeri, nos eſſe vnos, quibus cõueniat nobis vti, quòd ſoli ex libera voluntate id agamus: ſit autem vna quęq; res nata ad id agendum, quod ipſi eſt rectiſſimum: vel in primis confitendum eſt, nos ad vſum noſtri rectum & lauda-

bilem eſſe natos. Verum iſta laus non ſimplex, neq; vniformis, ſed in duas partes principales diſtincta: ſuos deinde unius cuiuſq; partis & varios habet gradus: non enim in iis quę ratione recta geruntur, pulchrũ & conueniẽs in omnibus idem eſt: ſed plurimũ intereſt, vt ſemper cõſilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finiũ enim diuerſitas, differentiã quoq; actionũ facit: in quo illud accuratè eſt animaduertendũ, omnium rerum quę ſint, fiant, atq; gerantur, bonum in fini atq; in extremo eſſe poſitum: quò cum peruenerit, res quęq; conquieſcit. Porrò bonũ cum dicimus, id volumus intelligi, quod cuiq; naturę poteſt eſſe optimũ: ſiue illud ſplendidis & magnificis verbis expo nendum ſit, vt quod pulchrum, decens, honeſtum: ſiue cõmodis & voluptabilibus, vt ſalutare, iucundũ, vtile: ſunt enim omnia hęc vocabula cum bono ipſo tanta cognatione conſtricta, vt diuelli non poſſint. Sed ad nos vt reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quę recta à nobis ratione geruntur, in fini ſemper ineſt. Intereſt igitur, cuiuſmodi ſit ipſe finis: qui prima, vt dicebamus, diuiſione eſt duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipſis eſt ſitus. Etenim cum quid ſuſcipimus & molimur, ſi alterius cuiuſdam rei extra nos efficiendę cauſa id agimus, non in nobis, ſed illa ipſa in re quam effecerimus, bonum omne hęrebit: ſi verò noſtra actio nihil ſpectabit externũ, ſed in ſe ipſa conuerſa, finẽ ſuum et vltimũ intus cõtinebit: tunc erimus nos iiſdẽ qui agimus, totius boni ac decori cõpotes. Supioris generis artes ferè ſunt omnes, quę in ſubiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo verſantur: cuiuſmodi ſtatuaria eſt, & ędificatoria: quarũ quidẽ artium & ſimiliũ cęterarũ facultas omnis et apparatio, nõ ſe ipſa finita eſt, ſed ad aliud extra ſe tẽdit, et elabo

rat extremum, in quo ſuum bonum poſitum ſibi ſentit. Quæ vero ex virtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniam ſe ipſis terminata ſunt, ſuo ipſa, & eo inſito fruuntur bono: neq; id in alio, quid ſit à ſe diuerſum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito ſuo, parũ quidem in vulgus notato animaduerſoq; iudicio, natura ipſa: quę in templis et ædificiis magnifice ſtructis, ſimulachriſq; affabre factis, facit nos nec opinanteis, oculos mentẽq; defigere, opuſq; ipſum intueri: ab eo vero, qui fuerit operis artifex, auertere, atque amouere: quod ratione ea fit, quia bonum artis in opere ipſo, tanquam in extremo & fini, non in artifice ineſt: incredibile autem eſt, quantopere nos & amore boni natura ardeamus, & aſpectu delectemur. Itaque nemo vnquam fuit, qui non Iouem Phidię multo magis, quàm Phidiam ipſum ſit admiratus: at vbi actum aliquid eſt magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiuſq; hominis talibus actionibus referta vita ſit, in quibus pręſertim adhibita fuerit cõſtantia: quod non ſubiti animorum impetus ſed liberum, cõſideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatem: tunc, quoniam bonũ omne in eo ipſo inhęret, qui ſeſe in his ſæpenumero probauit, concurſus in eo fiunt, & ſpectationes, & admiratio eiuſmodi, illa vt dicantur, Hiccine eſt Telamon ille, quẽ ſpectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant ſua? Themiſtocles quidem poſt explicatã maximis è periculis, & ſuo vnius cõſilio liberatam Gręciam, cum ad Olympia acceſſiſſet: ac multitudo, quę ad ludos frequentiſſima cõuenerat, dimiſſo certaminum ſpectaculo, ad eum vnum intuendum conuerſa omnis eſſet, maximum tum ſe laborum ſuorum pręmium percipere dixit. Et re vera, auerſis etiam nobis, & aliud cogitantibus, tacite inſinuat ipſa natura, vt eas potiſſimum

actiones appetamus, quarum ſplendor & dignitas in autore ipſo permanet: non in alio extra opere quopiã eſt ſpectanda. Sed quorſum hęc tot & tanta? Nempe huc vt veniremus quod iam breuiter cõprȩhendendum eſt: ſummam eſſe hominis præſtantiam ac nobilitatem; rectè ſemetipſo vti, ad eos quidem vſus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, ſed in eo ipſo, qui vtitur, hęreat & conſtituta ſit. Hoc ſi aliena lege, præſcriptoq́ gereretur, & ad tenendum vitę ordinem hunc atq́ curſum, ſine errore vllo natura ſola ſufficeret: non eſſet, opinor, cauſa, cur diſciplinam aliquã agendę vitę quęreremus: principiis enim naturalibus abunde ſuppeditati, ſuperuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si vero hoc lumine obſcuro atque occulto, naturę quidem ipſius inſtinctu, ad magnas quaſdã res appetendas agi, & ſtimulari nos ſentimus: quę vero illę res & cuiuſmodi, quo'ue in loco poſitę, & conſtitutę ſint; propter ignorantiam minime ſępe animaduertimus: nobiſq́ tanquam in tenebris errabundis, aliud pro alio frequẽter accipitur: ex quo offenſiones, & peccata, & pręcipites lapſus, ſcopuli deniq́ vitę penè innumerabiles exiſtunt. Amabò ſi qua eſt ars, aut ſcientia, quę ſe nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterq́ rectam demonſtraturam polliceatur, et ad eos fineis nos deducturam, qui maxime è natura ſunt, & in queis ſumma & abſolutio vitę noſtrę contineatur: erit'ne quiſquam tam abhorrens ab ęquo, & bono, qui ad hanc vocem occludere aureis ſuas, tantiq́ promiſſi magiſtrã deſpicatuĩ ducere, & pręterea exagitare contumeliis audeat? At qui hoc promiſſum, hoc munus, hoc officium Philoſophię eſt: illaq́ nobis hanc doctrinã pollicetur, vt nobis quam optime vti, & dirigere actiones noſtras ſine errore vllo poſſimus.

Quid ergo eſt? Nihil'ne hoc vobis videtur: an cęterorum omnium longè maximum? nam reliquis quidē rebus cum vtimur, agro, veſte, ædibus, equo, mācipio, neq; omni tēpore illis, & cum eis vnà nobis quoq; ipſis vtimur: noſtri autem vſus, cum plurimus vbiq; eſt, tum nullo vnquā vel minimo tēporis momento intermittitur: ſiue enim laboramus, ſiue requieſcimus, ſiue ruſticamur, ſiue ſumus vrbani, ſiue publicā agimus rem, ſiue priuatam, ſiue cum aliis, ſiue ſoli nobiſcum, ſiue in ſeriis, ſiue in ludicris ſumus: nulla vnquā eſt intercapedo tēporis, quin aſſiduè, perpetuò, ſine intermiſſione vlla, nobis ipſis vtamur: quod, cum in omnē prorſus vitā permanet, atq; pertineat, ſi prauè perperāq; agatur, miſerā meherćule & infelicem neceſſe eſt à nobis degi vitā: contraq; ſi bene, ac prudenter, beatam atq; fœlicem. Hoc totum igitur eſt, quod Philoſophia profitetur: daturā ſe nobis viam & rationem, qua nobis ipſis quàm rectiſſimè vtamur: quod cū promittit, eadem nobis opera beatam vitam ſe daturam promittit. Atque hęc eſt illa vna omnis ſapientia, quę nos ſimiles Deorum immortaliū, & eorum vitę ęmulatores eſſe facit: quę ſola conſtituit beatam vitam atq; confirmat, ſi nobiſmet ipſi aptè, decorè, commodè ſemper vtamur. Quam quidem ad excellentiā cognationemq; diuinam, niſi lumen nobis Philoſophia præferret, non modò aditum non inuenire, ſed ne veſtigio quidem vllo duci ad indagandum poſſemus: vt ſine ſenſu, ſine guſtu, ſine ſapore vllo præſtantiſſimę vitę, futuri ſemper fuerimus, niſi ducem nobis ad viuendum adhibuiſſemus Philoſophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm vellem, communis hominū vita: quę vulgo ignara ſui met, ſeſeq; in vſum quemadmodum adhibere debeat, parum attendens in tantis verſatur errorum, & ignorantię tenebris, vt

non incredibile modo ſit, tantā vim mentis atq́ ingenii, quantam in hominibus natura inſeruit, cęcamq́, & propè amentem aberrare rationem: verum etiam miſerandum. Quotus enim quiſq́ eſt, ex eo genere etiā hominum, Phędre, qui ſapientię illius tuę pręceptis inſtituti, diuitias & poteſtates ſibi potiſſimū aſciſcunt: qui cū ſibi optimè cōſulere credat, dum bonum illud occulto naturę inſtinctu appetit, cuius formā & faciem propter ignorantiā neſciat, non ruat pręceps in aliquod dedecus: eosq́ æſtus animi, atq́ angores contrahat, qui vitam efficiunt amariſſimam? Neminē nominabo, neq́ ſanè neceſſe eſt: obruimur enim exemplorū copia. Sed certe cōmunis vita vsq́ eò veris bonis, & recta viuendi regula, ac ratione orbata eſt, vt neq́ in cupiditatibus modum, neq́ in aduerſis ſecundiſ'ue modeſtiam ſciat retinere. Cuius quidem erroris tā late diffuſi, tamq́ vniuerſi, correctionē, ſola Philoſophia polli cetur, ſi qui reperiantur, qui ſe illi curādos inſtituendosq́ permittāt. Sic igitur hęc à nobis, tanquā primis ducta lineamentis, ſimplex adhuc, & inchoata Philoſophiæ deſcriptio: eſſe eam ſcientiam videlicet, ſemetipſo recte conuenienterq́ utendi: atq́ ita utendi, ut totius hominis uſum, & uniuerſam in homine rationem ipſa complectatur. Nam cęterę artes atque ſcientię, quę nominatim alicui certo generi addictę præfectęq́ ſunt, & in eo uno uerſantur, non ſunt hominis proprię ut homo eſt, ſed talis hominis, puta geometrę, aut ſtatuarii, aut muſici. Philoſop ia autem totum illud ipſum quod eſt homo, perficit, atque x ornat: id porro integrum quiddam eſt, & uniuerſu , e quo ceu fonte ex ampliſſimo, deducti riuuli, in ſingulares deinde, & limitibus certis circunſcriptas diuidūtur artes: in quas ſingulas tantum de homine ingreditur, quantum

de ratione, quod multo quidem contractius, anguſtiuſq; eſt, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quę vniuerſam rationem ſcientia perpolit, ea meritò ars artium nominãda eſt, & ſcientia ſcientiarum. Sed quando primã Philoſophię quaſi formam delineauimus, ducendi nunc colores ſunt, ſingulaque illuſtrandas & omnes eius pulchritudines, quę innumerabiles pene ſunt, in ſuo lumine collocandę. Diximus Philoſophiam ſcientiam eſſe bene & laudabiliter ſemetipſo vtendi: in eoq; munere, ſi quis id apte riteq; exequatur, beatam vitam pręcipuè contineri diximus. Nunc illud ipſum munus pręclarum atq; eximium, quibus ab initiis naſcatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei vſum tenere poſſumus, niſi prius cognouerimus, quid illa res ſit, & quã vim habeat, quiſq; ad res agendas à natura ſit parata. Itaq; primo inceptu, ſtatim ad pręceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inſcriptum, quia ſuperius ingenio videbatur eſſe hominis, vni omnium Deo prudentiſſimo eſt attributum: Nos videlicet ipſos vt noſcamus. Et nimirum ſi commode vti nobis ipſis volumus, ab hac cognitione proficiſcamur oportet: qui enim poterimus rectum tenere iter, ſi neque naturam noſtram ipſi, nec quę naturę conſentanea ſunt, percepta habuerimus? Noſcendi igitur nobis noſmetipſi, & in id curriculum vitę inducẽdi, in quod natura ipſa nos immittit. Quę ſane noſtrum cognitio, non ab exquiſitis & abditis primò rationibus, ſed à communi hominum intelligentia petenda eſt: ſit enim poſteà increbreſcente ſtudio, & progre dientibus rationibus, vt noſtri nobis notio in dies reddatur certior. Quę ex his quidem in præſentia quę ſunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis eſt, in conſpectuq; ponenda. Perſpicuum enim eſt, idq; plane extat, treis

eſſe in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim viuunt duntaxat, idq; alieno munere, nihil ipſa offerentia ex ſeſe, quam ob rem hoc magis, quàm illud ſequi, & appetere velle videantur: quam vitam degunt cuncta ea, quę tenentur ſolo infixa, eamq; vegetabilem vitam appellamus. Partim iam ſenſibus prędita, & ſuum aliquod nacta viuendi iudicium, vim habent à natura inſitam diſcernendi quodcunque oblatu illis fuerit: idq; vel appetendi, vel aſpernandi, vel inſequendi, vel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum eſt, quod cum ambo iſta contineat in ſeſe, vt & viuat, & ſentiat: habet pręterea prępoſitam hiſce omnibus, & antecellentem honore, atque imperio, rationem, ſupra quam nullus iam eſt vllo ex genere vitam hic degentium, nobilitatis aſcenſus. Atque hęc tria ſimul copulauit in genere humano, intexuitq; natura. Sed duo hic animaduertenda ſunt, vnum quod patet ex ſe, manifeſtumq; eſt, in his tribus ſcilicet naturę quaſi generibus, quod maximè neceſſarium ad vitam ſit, id cęterorum eſſe indigniſſimum, maximeq; ignobile: quod iam cum ſuperioribus noſtris ſermonibus congruit, quibus dignitatem à neceſſitate nunquam non ſegregatam eſſe diximus: & re vera ſeruum ſemper eſt natura id, quod obnoxium neceſſitati eſt: liberum enim ius ſuum nullum id habet, ſed ad alienum imperium præſtò eſt ſemper, nec vllo dignitatis ſuę honore cenſetur: hoc itaque vnum non tam nunc quidem poſitum à nobis eſt, quàm à natura omnibus propoſitum, animam illam quę vitę ſoli ſit attributa atque addicta, quam vegetabilem appellamus, in toto animali genere longè ſubiectiſſimam atque ignobiliſſimam eſſe, infimumq; eam locum obtinere. Alterum verò duorum, quę diximus, diligentius aliquanto nobis

eſt attendendum: omnem videlicet naturam, quę non ſolitaria ſimplex'ue ſit, ſed ex pluribus quaſi rebus conflata conſiſtat, genus habere ſuum, propriamque generis appellationē, ex illa parte ſui, quę in quaque re eiuſmodi princeps ſit: quòd in coniunctione plurimum uni ſemper naturę traditus principatus eſt. Quod cum ita ſit, & in nobis longe dominetur ratio, principatumque ipſa teneat: quicquid ſumus ipſi, totum id accipimus & poſſidemus e ratione; ut ſit ratio illud ipſum plane, quodcunque eſt homo: Sequitur deinceps, ut diſtinguamus quę harum partium cuiuſque vis, quęque facultas ſit, ſeorſum primum & per ſe, deinde in iugatione cum aliis partibus copulatuque expoſita: Etenim aliud eſt, quòd vnaquæque animæ pars per ſe ſingulariter agere nata eſt: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturę ſimplicis, ſimplex eſt actio: conflatę, mixtęque coniuncta. Sed de mixtis mox: nunc ſimplicia illa munia atque officia ſingularum animę partium videamus. Ac illius primum quę ſine cura vlla noſtra, ſine rectione viuit in nobis ac viget, quam vegetabilem animam nominamus: ea enim eſt qua alimur, & ſuſtentamur, & extenuamur, & augeſcimus, accipimuſque habitum hunc, & figuram corporis quę in nobis eſt, & fingimur carnibus, oſſibus, neruis, cute, ſanguine, & ad gignendum quod in eodem genere ſimile nobis ſit, natura proni ſumus: cui ſunt animę quędam membra attributa, quę ſine nutu noſtro, & conſidant, & excitentur, eaque eſt vna fundamentum & ſtabilitas animarum reliquarum: quę niſi adeſſet, neque ſenſus in nobis, neque ratio eſſe poſſet: & tamen ipſa ita eſt neceſſaria, vt ſit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animę pertinet poteſtas. Illa verò ſentiens, quę aliquo iam co

gnoſcendi iudicio prędita eſt, vim habet ſibi peculiarem videndi, audiendi, tangendi, olfaciendi, guſtandi: atque inter hęc ſenſilia differẽtias notandi, contrariaq; in ſuo cuiuſque ſenſili genere diſtinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudineſq; percipiendi, oculis quidem & aſpectu quã maxime, ſed cęteris quoque ſenſibus nonnihil. Eiuſdem eſt animę officium, ea quę ſenſibus ſemel compręhenſa ſunt, etiam poſtea quàm illa abierint è conſpectu, interiore nihilominus animi facultate quadam, imaginibus repræſentare, & tanquam in theſauro in memoria recondere, aliquantumq; ibidem temporis ſpatium cuſtodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur. Tertia eſt ratio peculiaris generis noſtri, quę nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus pręfecti ſumus, cuius munus proprium & primaria facultas eſt, intueri quidem illud primò, & per ſe, quod ſemper idem eſt, atque eodem modo ſe habens, quod neceſſariò immortale eſt, atque diuinum, in eoq; tanquam in familiari & cognato genere verſari, veritatiſq; ibidem paſci cibo, ſuauiore multo, quàm ambroſię & nectaris. Quandoquidem in eis ſolis, quę ſibi perpetuò conſtant, & vſquequaq; immutabilia ſunt, habitat ipſa veritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam ſimulachris, & ſimilitudinibus illuditur. Sed ſi ad hęc quoque, quę non vniuſmodi ſemper ſunt, ipſam conuerti rationem oporteat, in iis eius ſit officium pręſcribere, ordinare, dirigere, imperare: quòd huius naturę pręcellentis ac diuinę ſolius eſt imperandi, & pręcipiendi poteſtas. His ſingulatim de vnaquaque partium animæ à nobis ſic expoſitis, veniendum deinceps eſt ad functiones

eas, quę ex partium coniunctione inter ſe, capulatú que exiſtunt: quarum mediusfidius incredibilis eſt multitudo: nec numero ea ſolum, ſed modis etiam & conditionibus, multiformis, ac varia. Sed nos genera duntaxat ipſa perſtringemus: ad minutiſſimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur ſentiente, & vegetante, ambarumq; inter ſe iugatione, atque complexu, primum cura & ſtudium cuſtodiendę ſalutis, deinde voluptas, moleſtiaq; exoritur. De ea voluptate nunc loquor, quę maximè ſentitur in ipſa coniunctione moleſtię: vt ſitientis eſt ideo cum voluptate bibere, quia cum moleſtia ſitiat: cuius quidem moleſtię ea eſt vis, vt cum primum deſierit ſitis, ſimul item deſinat bibendi delectatio: hoc genus voluptatis (nam eſt aliud quoddam purius, atque præſtantius, quod nulla omnino admixtum moleſtia eſt, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquam mixtę voluptatis genus, quod etiam vehementius videri ſolet propter appoſitionem, adiunctionemq; contrarii. Dicimus ex hac copulatione ſenſibilis, & vegetabilis animę primò naſci, ut in ipſa quidem uegetabili ſitum, fundatumq; ſit, à ſentiente autem percipiatur, & iudicetur. Verum habet id terminatas in animantibus cęteris uarietates: in homine uerò ſi rationalis anima huic curę ſe ſubmiſerit, & ad ſectandas huiuſmodi uoluptates ſit conuerſa, crebrius idem multò & multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipſa paſſimq; diſcurrere ac tumultuari ſentimus. Hinc irę, hinc reconciliationes in gratiam, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc ambitus, hinc ſuſpiciones, obtrectationeſq;, hinc alacritates, conſternationeſq; animorum, & quę quaſi capita omnium huiuſmodi perturbationum ſunt, ſpes, metus, letitię, dolo-

res. Sed nos his breuiter percurſis, ad illam alteram complexionem, temperationemq́ rationalis animę cum reliquis duabus naturis, accedamus. Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò quam ex cęteris effectus proueniunt: etſi ex alieno hi tamen ſunt genere. Nanque ipſa ratio, quę ſi pura ſit per ſe, atque ſimplex, in eo, quod idem ſemper eſt, contemplando, perpetuò inhęreat: neque ſponte ſe uſquam à diuina illa disiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adſtricta, comitatu importuno ſenſuum & cupiditatum, deſciſcat à ſemetipſa neceſſe eſt: & ad hęc infirma, inſtabiliaque conſideranda torqueatur: quorum primo obtutu tanquam caligine occęcata atque conniuens, ut quę ex illo illuſtri ęternę ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare ſibi cogitur communes quaſi adminiſtros & ſuos, & ſenſuum, per quos item commune opus cum illis unà peragat, atque exequatur, fidem, opinionem, conſilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animiq́ eſt aſſenſio, aſſertioni credentis, quę ſine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta exiſtimatio eſt, non ſine ratione quidem, ſed tamen infirma ratione ſubnixa: quę rem aliquam arbitratur aut eſſe, aut non eſſe, aut huiuſmodi eam, aut alio modo exiſtere. Ac in his duobus ratio conſiſtit tamen, & requieta eſt, quòd eo eſt contenta, quod quoquo modo ſibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, conſilio, cogitationeq́ iactatur adhuc, poſitaq́ eſt in motu: necdum eo peruecta, quo affectat & tendit: eſt enim conſilium, quaſi itineris & uię inueſtigatio quędam, conquiſitioq́ adiumentorum, quibus id queamus, quod deſignauimus conſequi: cogitatio uero eiuſdem ferme modi eſt indagatio: uerum non ea efficien

di quidem quippiam, ſed tantum intelligendi cauſa ſuſcepta. Hactenus informata nobis ſit, & tanquam leui ducta penicillo agnitio noſtrimet: quę etſi propria Philoſophię conſideratio eſt, non maxima tamen videtur indigere admonitione ad ſpectandum & percipiendum. Nunc hoc rationale animal, quod vocatur homo, tribus ex naturis cohęrens, atque conflatum: quod fungi debeat actiones, & ſingularum naturarum proprias, & omnium communes: fungiq; ratione, & ordine, ſi vitam iam velit degere, quę fœlix & beata ſit: tradamus Philoſophię inſtituendum, ac poliendum: vt videamus ſi dictis eius atque promiſſis, facta etiã conſentiant. quid promittit illa autem? nempe ſcientiam ſe, & facultatem homini prębituram, qua is ſemetipſo commodè vti, & ad omnia rectè exhibere ſe poſſit. Atqui nihil omnium rerum melius, neque præſtabilius profecto eſt: neque ego ſolus hoc dico, ſed tu quoque Phædre, & quicunque educti liberalius ſunt: nemoq; potius omnium mortalium tam abiecto animo, tamq; infima & ſordida conditione vitę eſt, quin ſi diligentius conſulat ſemetipſum, & cogitationes ſuas expendat, hanc huiuſcemodi ſcientiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis: quippe qui ex ea ſe aſſecuturum omnia optata ſua confidat, & ad ſuorum votorum ſummam peruenturum. Veniat igitur in medium promiſſum hoc magnificum, & graue, vt excutiatur à nobis, & conſideretur, in quo ſic primum ordietur Philoſophia. Etenim fingamus ſiſti illi à nobis & commendari, ac de manu in manum (vt aiunt) tradi hunc eum ipſum, quem cupimus huius tam eximię facultatis, & pręclari ſcimet vſus fieri compotem: illa enim, credo, vt primum aſpexerit adoleſcentem, noſtroſq; ſermones audierit, hac initio ſtatim oratio

ne vtetur: Equidem præſtabo (inquiet) quod pollicita ſum, viamq; bene & beatè viuendi ſine vllo errore tradam: ſed opus eſt animo non repugnante: quanquàm hoc fortaſſe non ſatis ſit: ingenium adſit oportet & veluti oculi in corpore, ſic in mente luminis acies, ad intuendam formam veræ pulchritudinis à natura parata: quam poſtea ego quocunq; fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atque cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam cauſam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas ſecum è vulgo opiniones, quas nulla noſtra ratio poteſt euellere: aut enim in aliqua populari ſententia ſtatuti atque firmati, velut expetendas præcipuè eſſe opes, honores ambiendos, voluptatem ſequendam, ad omnem deinde vocem veritatis obſurdeſcunt: aut etiam ſi rationi ſe præbeant dociles, vno aliquo vitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atque imbuti, permulta ſecus faciunt, quàm vera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neq; illis magna ex me vtilitas, & mihi grauis ex ipſis calumnia conflatur. Videor enim poſtea ob hanc præcipuè cauſam ſapientiam tradere, non rerum, ſed verborum: quod tamen ſecus eſt: mea enim diſciplinæ inſtitutio, ad res potiſſimum, & ad facta ipſa ſpectat: formatrix autem orationis hactenus quoque ſum, vt ſine fuco & fallaciis, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus velim congruere. Quòd ſi tu (ita enim proſequetur ad adoleſcentem conuerſa) ita ad nos paratus venis, vt te nobis totum ſis permiſſurus, eiicias è te ipſo oportet omnẽ opinionem alienam conſtantis & firmæ rationis: animumque tuum mihi purum & purgatum præbeas, quo poſſim ego in eo diuinam illam ſpeciem, quæ à me vna fingitur, atq; exprimitur magnanimi viri & verè præſtãtis inſcribere. quid re

ſpondebit adoleſcens? primum pudore credo deiiciet oculos: poſt nouis quibuſdam ardoris ſtimulis, ad ſpem magnarum rerum intrinſecus excitatus, quod de Alcibiade ſcriptum reliquit Plato, flens ſeſe & ſalutem ſuam Philoſophię commendabit. Sequetur itaque primam illam noſtrimet, quam diximus, cognitionem, altera pręceptio: ut conſideremus attenteq́ intueamur, cum trium illarum partium, ex quibus conſtituti ſumus, ſingularum proprii & ſui fines ſint, in queis cuiuſq́ earum ſit poſitum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem conflatos, non poſſe unius tantum partis extremo & fini contentos eſſe: ſed quemadmodum treis animę habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere propoſita bona, quorum ſingula partibus ſingulis, coniunctè autem omnia uniuerſitati ipſi conueniant. Perſequamur enimuero quod cuiusq́ partis extremum, atque idem bonum ſit: quo melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aſpicere. Illi igitur parti & animę inferiori ac ignobiliori, per quam ſuſtentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas propoſita eſt, quę eadem ſalus & uita eſt intelligenda, genuſq́ illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animę pręcipuè eſt fundatum: utile enim potiſſimum id uocamus, quod ad ſalutem & incolumitatem uel dandam, uel conſeruandam, uel reſtituendam etiam pertinet, quod inter reliqua bona maximè neceſſarium eſt: etenim eſt cęterorum tanquam ſolum, fundamentumq́ bonorum, quo ſubducto, atque ſublato, reliqua non uideantur bona uſpiam poſſe conſiſtere. Atque huius quidem etiam boni participia illa ſunt, quę omni carent ſenſu: ut ſtirpes, arboresq́, & cętera eiuſdem modi, quorum eſt natura in toto animati genere longè ſubiectior

nihilq; in ſe continens, niſi quod neceſsitatis ſit: ideoq; hono- re nullo, nec nobilitate prędita. Altera eſt natura iam ſen- tiens; uimq; & facultatem habens huiuſmodi inſitam, ut affici quodammodo rerum appulſionibus, idq; ipſa ſentire, ac propterea moueri ad appetendum, vel ad aſpernandum, poſſit: cuius finis & proprium bonum intelligitur volu- ptas: certè enim niſi aliud quid præſit, quod moderetur, & corrigat, ſemper vt ad ſuum ſummum, ſummeq; expetitum bonum, ſenſus ad perfruendam rapientur voluptatem. Ter- tium porrò animę genus, quod rationis particeps, vel ea ipſa potius eſt ratio, cœleſte atque diuinum: cuius pre nobilita- te ac præſtantia, reliqua genera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui ſint momenti, vt ne comparāda quidem ſint: finem ſuum & vltimum propoſitum ſibi habet, ſi ipſum per ſe ſolum ſpectes ſcientiam & veritatem: ſi cum reliquis coniunctum, decus atque honeſtatem. Eſt enim honeſtas, quā eandem dignitatem, decentiam, amplitudinemq; appellare iure poſſumus: ſi acutè inſpiciamus, nil aliud profectò, quā veritas, cum reliquis aliarum partium finibus, vtilitate vi- delicet, voluptateq; coniuncta. Vt enim luminis natura can- dens ipſa per ſeſe, & ſuo quodam ſplendore lucida, ſi illu- ſtrandis rebus admiſceatur, colores eos excitat, qui varieta- te & pulchritudine decentes ſunt: Sic veritas adiuncta ho- minum ſtudiis & affectionibus, cum in agendo, regendo, communicandoq; expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuę mentes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omnium, & dignitatem. Atque his tribus finibus propriis trium partium iam cognitis, in quorum vnoquoq; ſuum cui que parti bonum eſt: videamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod eſt homo, quos ad fineis à natura dire

ctum ſit, & quam vitam agere debeat, quoq; modo ſemet-ipſum in vſum ſui adhibere, ſi ad extremum et vltimum ſuę naturę bonum ſit peruenturum. Atq; horum quidem triũ, primum illud Philoſophia duntaxat docet: reliqua autem duo prętereà etiam tradit. Quid eſt autem quod doceat? Nempe ſicut nos coniuncti, & temperati ex tribus naturis ſumus, ſic tria illa bona in vnum miſcenda nobis eſſe, & capienda, ſi beatam, & expletam ſuis omnibus numeris vitam velimus conſequi. Quid ais Zeno? Quid nouas verborum contechnationes implicas, quibus nos captare, & illaqueare coneris? Bonum eſſe quod honeſtum ſit: Aſſentior, & ex pręſtantiſſimo quidem genere confiteor eſſe bonum: At id ſolum bonum, prorſus nego: ni ſi aut vnicum tantummodo bonorum genus in natura rerum ſit: quod cuinã quæſo queat probari? cum omnibus rebus natura & ſpecie inter ſe plurimum differentibus, ſuum cuiq; earum in fini atq; extremo ſit poſitum bonum, quod eſſe idem diuerſorum non poſſit: et ni ita ſit, fruſtra pleraq; creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligantur. Aut ſi alia quoq; bonorum genera ſint, quoniam de hominis bono nominatim nunc quęrimus, ex vnica natura nos, hoc eſt, mente duntaxat & ratione, oporteat eſſe factos. Atqui alias prętereà naturas in nobis obtinemus: Vbi ergo repentè deſerimus illarum bonum? quod ſi aſſequi poſſimus, intelligamus id certè ad aliquam partem noſtri pertinere: Niſi fortè reliquarum partium bona ſtare, atq; coniungi cum rationis bono non poſſunt: quod vſq; eò falſum eſt, vt in illis pręcipue ſibi accommodandis, & concordibus ſecum faciendis, eniteſcat & elaboret noſtra ratio. Sumus ergo ad iſta tria bona & appetenda, & conſequenda à natura facti: quorum quidem communio bonorum, in ipſa

partium noſtrarum coniunctione ſpectatur. Sic enim debemus exquirere, & conſectari ſingula, vt ad communitatem tamen omnia referamus: atque hic illud peruidendum eſt, vſque eò congruere tria hęc inter ſe bona, & velut conflata eſſe, vt quanquam vnum quodque illorum ſuo & proprio genere cenſeatur, ſocietatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod vtile cui eſt, id ſuapte etiam natura conueniens illi eſt, ac iucundum: & honeſtas ſuam vtilitatem ac iucunditatem ſecum adiunctam habet: & cum voluptate, quę è natura ſit, ſua eſt vtilitas, conuenientiaque coniuncta. In quo perſpicuè natura contra Stoicorum rationem decernit, illud verè perfectum, & cumulatum hominis bonum eſſe, quod ſit ex his tribus in vnum quaſi temperatum, atque mixtum. Sed nos cum ſuos cuiusque naturę fineis appellauimus, illis nominibus ſingulos indicauimus, quę pręcipuam, & principem in vna quaque natura rationem boni declararent, ad quam cętera adiuncta bona pro acceſſionibus ducerentur: quemadmodum in ſequentibus fiet manifeſtum. Etenim notatis iam, & conſtitutis finibus ad quos hominis vita, naturaque contendit, aperiendus dehinc eſt cōmunis pene cunctorum hominum error: quos ignaros, quatenus quicquā conueniat, illamque partium in nobis conſenſionē violantes & diſtrahentes, ſtultitia in vita, quaſi furia quędam, incitat, atque perturbat: vt neque placati ſibi ipſi, neque cum cęteris concordes eſſe poſſint: quos cum ab hoc tanto malo ſe abducturam Philoſophia polliceatur, & in poſſeſſionem ſummi boni inducturam, perſpiciamus, quæſo prius aliquātum magnitudinem mali: vt quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoſcamus. Etenim ſi quiſquam eſt, cui

hęc tanta communis vitę confuſio curam aliquam iniiciat noſcendi, & contemplandi, vnde illa & quibus quaſi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingraueſcat: is reperiet primum ignorationem ſui in vno quoq;, deinde prauum vſum, qui nec rectius eſſe ignoranti ſemetipſum potest, hanc tantam errorum ſyluam profudiſſe, per quam excluſa luce veritatis, totum fermevitę iter nobis impeditum atque cęcum factum eſt. Nam aut fines eos, ad quos natura generati ſunt, nequaquam homines mente, & intelligentia comprehendentes, feruntur fortuitò, & temere: & vt ad vnum aliquod ſtudium, quaſi fluctu, delati ſunt, ita inhęreſcunt in eo, cęteraq; noſſe & veſtigare contemnut: ex quo ſtatim diuellitur in nobis naturę illa conſenſio, maiorq; pars noſtri neglecta à nobis inaccurataq; relinquitur: Aut qui plureis fineis tenere conſtituunt, ignari quid poſtulet illorum vnuſquiſque, & quantum cuique tribuendum ſit: inepta & diſpari compoſitione, non illos conciliāt inter ſe, ſed committunt: ex quo ſeditiones graues, & prelia in animis intus excitari neceſſe eſt. Ac vt rem exemplis notiorem faciamus, diximus vtilitatem, voluptatem, dignitatem, humanorum eſſe deſideriorum vltima, copulata ipſa inter ſeſe, quando & nos conflati ex triplici natura ſumus: vt cuique naturę ſuum vltimum ſit, non illud quidem adiunctum omnino, & ſeparatum à cęteris, ſed proprium tamen cuiuſque, atque pręcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cum vtilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam ſunt, aut conſuetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut ęqualium hortationibus adducti, paruam voluptatis eius quę alieno ex genere ſit, nullam omnino dignitatis ducūt rationem: ſed ambo

hæc genera reliqua in una ſibi utilitate conſtituentes, uni il li ſeruiunt uitæ, quę animatibus quoq; reliquis & ſtirpibus communis eſt: cuius fundamentum, & ſtabilitas in parte animæ ignobiliſsima conſiſtit: reliquas uerò naturæ partes, deſerunt, atque deſpiciunt. Itaque rei faciundæ maxi mè addicti, & mancipati, nullum ſordidum, neq; turpem iu dicant quæſtum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie magis pecuniæ cupido adna ſcitur. Atque hi ſunt, qui ſolliciti ſemper, & anxii, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati eſſe uidentur ad omne perferendum dedecus: litigioſi, difficiles, ſcrupuloſi: qui ne irriſi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere poſſunt, quàm miſera conditione viuant: tantumq; illud per timeſcunt, ne quid ab iis petatur, aut auferatur: itaque & fugiunt bonorum cœtus, & à conſuetudinibus hominum ab ſtinent: nec audent quicquam facere, aut dicere vnquam for titer. Hos tu homines eſſe ſtatuas, infimę illi vitę, & ignobi liſſimo generi bonorum addictos: ac tanquam ſpongias lapidi, ſic ipſos auro affixos, & pecunię. His è regione alii, nulla neque vitę, neque vtilitatis habita ratione, ad voluptatem vnam toti ſunt delati: in eaq; exquirenda vndique ac perfruenda, ſummum ſibi vitę conſtituunt: cuius quidem voluptatis, eius nimirum quę populo & nota, & nominata eſt voluptas, regnum in parte naturę ſentiente conſtitutum eſt: nam neque voluptas eſt, niſi ſentiatur, ſenſuſq; per funedantur, & deliqueſcant ex ea: Et memoria prēteritorum, ex pectatioq; futurorum, quę ambo in ſolis ſentientibus ſunt, productas tempore & ſpatio, facit ſentiri voluptates: quas ſola inſtantis breuitas temporis inanimaduerſas, & imper ceptas tranſire cogeret. Ergo ad voluptatē qui ſunt omni ſtu

dio conuerſi, cum genus eius nullum repudient, nec prętermittant: in eo tamen genere plurimũ adhęreſcunt, quod ex ſentiente ac vegetãte anima coniunctũ eſt: quando id quidẽ omnium eſt acerrimũ, & ad concutiendũ totum hominẽ maximè vehemens: eſt autẽ id poſitum in eo, vt cũ pars illa vitalis & vegetabilis, quę cęterarũ partium rudis & corporea maximè eſt, defectionẽ naturę ſuę, & maiorẽ aliquẽ diſceſſum à temperamento patitur, in quo moleſtia iam ineſt, & quaſi naturę triſtitia quędam non mediocris: ſi ſubleuetur, ad naturamq; reſtituatur, incredibili quadam videatur ſibi perfrui ſuauitate: quòd vt in cõparatione nigri color albus, ſic in adiunctione moleſtię voluptas acrior ſenſibus noſtris appareat. Atq; hę huiuſmodi in primis plebeię & ſordidę ſunt voluptates, quę ab hominibus nequã, atq; ignauis potiſſimũ expetuntur: quarũ vim conditionẽq; cunctarum, in vna ſi placet ſpecie, eademq; notiſſima, parumper conſideremus. Eſt enim morbus vulgaris ſanè, & omnibus notus, quẽ pſoran Gręci vocant, nos vertimus ſcabiẽ: cum ſanguis intus bilioſus & aceſcens ſparſim è cute conatur erumpere: & quacunq; funditur propter acumen, ſtimulis pungit, inſicitq; corpus, & inficiẽdo pruritus acreis ciet, qui ſunt quaſi fermẽta quędã & nuncii appropinquãtis doloris. Huic malo, et moleſtię ſubuenimus ſcalptione, atq; vnguibus, vel aſperę rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite vobis nunc ante oculos formã atq; imaginẽ huius prurientis: videtis ne vt miſere ipſe ſe exerceat, mixtãq; ex voluptate et ex moleſtia, indignãtis ſimul & lętantis, exibeat faciem? cumq; intrare eò digitis plane non poſſit, vbi maxime fodicat, & ſtimulat vis morbi, quẽadmodum cutem ſuam dilaceret, vocibusq; inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirãdum in

modum corpus, vultum, membraꝗ iactet, atꝗ diſtorqueat: qualem hunc, quæſo, & quo ex genere hominem eſſe ſtatueritis? Atqui talis fere eſt, attente ſi inſpexeritis, vniuerſa eorum vita qui ſe potiſſimũ dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alii enim in epulis, & ebrietatibus hoc idẽ efficiũt: alii in congreſſionibus corporũ, turpitudineꝗ libidinũ: nonnulli etiã ſitim medicamentis colligunt, ut ſit potandi maior quędã iucunditas: plures ſine fame & ſiti, & ſine uehementi aliqua cupiditate, ſola recordatione ſuauitatis adducti, uino, gulę, libidiniꝗ inſeruiunt: qui ſemet etiã inuitant ipſi, excitantꝗ languẽtei s nihilꝗ prorſus prętergire earũ rerum uolunt, quas aliquãdo nouerint afferre delectationem ſolitas. Quod quidem propriũ & prȩcipuũ falſæ atꝗ corruptę in nobis rationis malũ eſt: idemꝗ nõ neceſſarias ſuſcitans cupiditates: Nam cętera animãtia quoquo pacto ſe gerant, cum contrariis moleſtiis ad appetendas illiuſmodi voluptates cõpulſa ſunt, naturę tamen plerunꝗ finibus continẽtur. Homo ſolus corporis uoluptatẽ, non neceſſitate (nã ea quidem facet ſibi ipſa modum) ſed ratiocinatione falſa demetiens, in eiuſmodi genere cupiditatũ, inſatiabilis prorſus, et infinitus efficitur. Atꝗ horum duorũ generum quę memorauimus, auari illius dico, huiusꝗ uoluptarii, tãta eſt à ratione recta animi & uoluntatis auerſio, ut nulla beſtia ſit, quàm utrunque eſt iſtorum, aduerſus uocẽ ueritatis agreſtior: nam neꝗ caſtigatores ullos hi perferunt, & recte ſuadẽtibus ſemper ſunt inimici: ipſi uerò ultro eludunt etiã cęteros, ſuaꝗ cuiꝗ alibi ſtudia, quã in corporis uoluptatibus collocanda eſſe negãt, propterea quia quicquid nõ manu et corpore teneatur, inane ad totũ, & ſuperuacaneũ iudicant eſſe. Sunt alii, nimis cupidi illi quidem, & ſtudioſi uoluptatũ, ſed tamẽ in eo ui-

tio aliquanto leniores, qui voluptates potiſſimum eas conſe ctantur, quę ſenſuū proprię ſunt: nec ita magnā habent cum illa corporea parte contractā rationē, vt qui muſicis & cantibus aſſidue dediti, perſonare aures ſuas vocū, & fidiū, & tibiarū cantu ſemper volūt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatē, vt ſignorum, tabularū pictarum, argenti veſtiſq; ſtragulę, gemmarū quoq; & margaritarū ſtudio propè infinito ducātur, domos autē ſuas ita refertas habeāt atque exornatas, vt nil feſtiuius, neq; cōcinnius ne cogitari quidem poſſit. Sunt etiā qui odoribus pręter modum delectentur, & eorū innumerabilē vndiq; conquirant varietatē. In queis tribus ſenſuū voluptariis generibus, luxuria pręcipuè ea ineſt, quę etſi libero homine putatur eſſe dignior, frangendis tamē et viri, & virtutis neruis, vim pmagnā habet. Reſtat vt de genere illo tertio & pręcellēte dicamus, quod ſi peculiari ſuo ſolū munere fungatur, et in vna contēplatione veritatis poſitū ad reliquas partes aſpectū nullū referat: homines efficiet ſqualleteis & mœſtos, nil ferè habentes cum humanitate cōmercii: & ad omnia quę occurrerint quaſi obſtupeſcētes. Sin autē cum ſenſibus ſociatū atq; iunctū, illis vt miniſtret, & ſubſeruiat, adductū fuerit: eò maximè adnitetur, vt popularē gloriā, & potentiā in primis aſſequatur: vimq; aliquā vehementiorē nactum, vrbes, populos, regna ſæpenumero euertet. Sin autē animo fuerit infirmiore, et tenuioribus opibus, ad illa cōuertetur, vt nimio veſtitu cultuque corporis, aut alio quodā oſtentationis artificio, cogat ſe ſpectari. Sed quid ergo? ſanus'ne ſim, qui tantā errorū molem, quantā omnis vita fert, euoluere me poſſe atq; explicare ſim ratus? Hic CITRARIVS, Imò feciſti tu planè operępretiū, inquit, qui iſta nobis ante oculos adduxiſti,

ex quibus

ex quibus facile deinde ſit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iã plane, et cum animo meo cogitãs intueor: non hos ſolum, qui in vnius partis fini pręcipue inſiſtũt, ſed iſtos etiã qui cunctarũ fines partiũ, atq; extrema cõſectantur, niſi apto cõmenſu quodam, & bene examinata ratione id faciãt, inęqualẽ eos, & confragoſam vitã ducere, conficiq; ſemper ſolicitudinibus & moleſtiis: vt nõ minutiſſimis corpuſculis Democritiũ inane, quã huiuſmodi diſſidiis & cõflictationibus animorũ, refertior vita ſit: quibus quidẽ rebus lumẽ afferri, atq; ordinẽ, pręclariſſimã rem eſſe, intelligere mihi videor: ſi tamẽ hoc præſtari à Philoſophia ipſa poſſit. ATQVI, inquã, pollicetur illa hoc quidẽ: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinẽ iſtum, atq; lumen, de quo narras, ſine cognitione certa earũ rerum, ad quas adhibituri noſmetipſos ſumus, haberi plane nõ poſſe. QVID NI intelligã? inquit: an quiſquã rerum earũ, quas minime nouit, prudẽs director eſſe poteſt? QVID SI, inquã, homo eiuſmodi eſt, vt ſi ſe totũ præſtaturus ſit, cuius rei diſciplinã, vt antea diximus, Philoſophia profitetur, oĩa illa intelligat, & noſcat neceſſe eſt: quibus cũ, cõmercio, aut vſu, aut cognatione aliqua eſt implicatus, nũ tibi videbitur quicquã in rerũ natura pene eſſe, quod nõ illi cognitũ, et pceptũ eſſe debeat? VIX videor hoc poſſe inficiari, inquit. ATQVI cõfiteare hoc quidẽ neceſſe eſt: oĩa enim prorſus illi noſcẽda, & cõprehendẽda ſunt: verũtamen modo quodam ſingulari atq; ſuo: Eſt.n. duplex rerũ cognitio: Altera, quę in partibus explicat ſe, atq; diſpertit: Altera, quę in genere ſummo, atq; vniuerſo eſt collecta. Primã illam artes & opificia, & circunſcriptę terminis, limitibuſq; ſciẽtię: ſecundã verò cognitionẽ Philoſophia ſola cõplectitur: atq; vt dicebamus, talem

præſtare hominē,aut talem, huius eſſe,vel illius artis:ipſum autem hominem pſtare quicquid ipſe eſt,propriū eſſe Philoſophiæ.Item dicimus nunc in cognitione talē eſſe rem,aut tantā,aut huiuſmodi ad ſcientias arteſq; peculiares:id aūt ipſum ſimpliciter, quod res quæq; eſt, ad Philoſophiā vnam vt cognoſcat,pertinere. quid eſt ergo quod vehementius homines in errorē inducat & fraudē,quàm inferioribus niti notionibus,ſuperiores aūt illas et primas non tenere? Vt puta,diuitias ſibi bonū arbitrari,cum quid bonū ſit,& quę ſit eius rei vis ac natura,in vniuerſum nō intelligatur.In quo quidem vno principe bono atq; ſummo,eiuſq; cognitione & ſcientia,omniū deinde bonorū,quę ex illo effluunt,poſita & collocata eſt veritas. An tu aliū fontem bonorū vllum et noſcendorū & tenendorū exiſtimas eſſe,quàm veritatem? Veritas eſt lumen illud atq; ordo,quē modo adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cū animi oculus cognitione,intelligentiaq; cōprehenderit, idq; & actionibus ſuis proponere,& præferre ſibi ipſe cœperit:tū tutò veſtigia ponere,tū vanos illos terrores, ianeſq; blanditias falſarū opinionū, quę totā improuidam vitā perturbant,deprehendere,atq; diſcutere, & ſe in arce veri boni poterit cōſtituere. Veritas.n.eſt,quę inſtruit nos & docet,quid quæq; res,quantiq; ſit,& quantum eadē nobis conferat ad viuendum. Veritas eſt,quę nos noſtrimet gnaros & prudētes eſſe facit: nec ſolum primam illā & inchoatā, quam ſupra diximus,ſed abſolutā,& integram nobis dat noſtrū cognitionē.Veritas,cū res nobiſcum, noſq; cū ipſis rebus cōparat, atque cōponit, modū ipſa vna & dimēſum illū tradit,per quē res nobis,noſq; met rebus ipſis ita applicamus,& adiūgimus,vt neque obruamur nimia copia earū,neque remaneamus ipſi vſq; iā inanes. quid

eſt, quod verorũ bonorum & intelligentiã monſtrat nobis, & adipiſcendorũ tradit facultatẽ? Quid nos ipſa via et exploratoitinere ad optatos fineis ducit? Quid potiſſimũ facit, vt ſine metu, & ſine pœnitẽtia rectis cõſiliis vſi, pacatã, ac iucundã traducamus vitã? Nimirũ *omniũ huiuſmodi bonorũ, et aliorum ẽt maiorũ, ac pſtantiorũ, quę à notione vulgi magis remota ſunt, origo nobis, & caput, & ſtabilimentum, eſt ipſa veritas.* Vt *ambulare in tenebris ſine lumine, ſic periculoſum, & pręceps eſt peragrare, & conficere vitę viam ſine veritate: & mehercule, ſi alterutrũ è mundo tollẽdũ ſit, multo minore incõmodo diurno ſidere, quã veritatis luce careamus. quis. n. falſo bono potiri voluit aliquãdo: aut quis vnquã extitit, qui duros, et graueis in vita cũ exãtlaſſet labores, eo ad extremũ pręmio cõtentus eſſe poſſet, quod inanis & falſa vtilitas attuliſſet? quapropter, Phædre, cũ ſapientię omne iudiciũ ad multitudinis opinionẽ contuliſti, hanccine ſpreuiſti Philoſophię vocẽ, quę veritatis ſtudium primariũ eſſe oĩbus uult: rectasq; ẽt opiniones, ſi quę aliqñ absq; certa ueritatis cognitione exiſtũt, cęcis cõparat, caſu rectũ iter inſiſtẽtibus? an eſt quod proferri indignius poſſit, quã ſapientiã neſcire ſe ipſam, ſed tantũmodo quadã opinioẽ de ſe niti? quis hoc è uulgo infimus hõ non facit?* Ergo *ſatis erit nobis, non quidẽ ſcire beatè uiuere nos, ſed ſolum opinari uiuere nos beatè.* Quot *multos enimuero hominũ, quotidie iſta opinio decipit?* Non *eſt hac opinione cõtenta, non in hoc noſtra cõnquieſcit* Philoſophia: Scire *nos id ipſum ac noſſe apprimè uult:* Itaq; *tradit uias noſcẽdi, et intelligendi, neq; beatã uitã, niſi ſcienter illa aĩaduertatur, & agnoſcatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, eſſe momẽti putat: non plus quidẽ quã ſtipiti aut arbori, quę ramis pomisq; in*

ſigniter adornata, ſuam ipſa viriditatem feracitatemq; non attendat. Quòd ſi veritas quoq; definiẽda eſt, & tanta res tã paucis in cõſpectu quaſi ponẽda: Dicimus, veritatẽ aliam in ipſis rebus ineſſe, aliã autẽ in nobis. In rebus veritas eſt, primũ illud ipſum, quod quęq; per ſe res eſt, quod tantũ habet vna quęq; res de natura, quantũ habet de veritate: Deinde, rerum ipſarũ inter ſe cõſenſio & cõcordia, cũ reſponſus quidã in his fit, aptaq; cõpoſitio: ſecunda quodã modo naturę veritas eſt: orta illa quidẽ ex ſuꝑiore illa, & ſimplice: ſed nobis, qui ab humilioribus ſcandẽdo ad alta nos attollimus, anterior, & primò obuia. Ad has porrò naturę percipiẽdas veritates, cũ ſe applicat noſtra intellectio, ad eaſq; ſeſe cõponit, atq; exęquat: tũc naturalis illa veritas, tanquã in ſpeculo, relucẽs in anima noſtra, imaginẽ diuinę nobilitatis in nobis cõſtituit: ſi & noſcamus opera, atq; conſilia prępotẽtis Dei: & quoad homini licitũ eſt, in cõſiliis item noſtris illa imitetur. Ac vt pręclaro hoc ab auſpicio, & veritatis tanquã fundamẽto, proficiſcamur ad reliqua: ꝑcipiendũ vobis illud eſt, trinas illas in nobis facultates animę atq; partes, ex quibus noſtra omnis natura cõpacta ſit, nõ poſſe ritè præſtare cõmune omnibus munus, niſi in ſuo quęq; peculiari munere priuatim prius inſtructa & erudita ſit: quod in illa infima parte ſtatim fit manifeſtum: ea enim ſola à cęteris partibus abiuncta, opus tueri ſuũ poteſt: in ſenſibus quidẽ, quis non videat, nõ poſſe hoc albũ atrumue, quod ad functiones vitę ꝑtineat, appeti aut vitari: niſi prius atrũ cognoſcatur, atq; albũ? Quãquã de cęteris minus negotii fortaſſe ſit: ratio quidẽ noſtra, quę illud ipſum eſt, quod ſumus nos, domina et rectrix humanę vitę, per quã habemus, atq; obtinemus, non quod viuimus dũtaxat (id enĩ potuit vegetabilis pars,

quę infimi generis et muneris eſt,præſtare) neq; verò etiam illud,quod cũ voluptate & ſuauitate viuimus: Eſt enim ſenſilis in nobis facultatis in primis hęc oblectatio: Sed quòd decorã,et ſplendidã, & cũ dignitate agimus vitã,pręcipuũ eſt in cõmunitate rationis munus,atq; officiũ. Hęc igitur in quam ratio,noſſe ipſa prius, & apprimè tenere debet,quid pulchrũ ſit,quid honeſtũ, quid ſplendidũ, antequã illud in cõmerciũ reliquarum partiũ deferat: Et deniq; princeps omnis veritas rerũ illi percipienda eſt,antequã eam exprimat,ac referat in veritate actionũ. Quę cum totã ratio vitã hominis cõtineat, parteſq; illi cęterę pareãt,eamq; conſequãtur: nimirũ de ea nobis potiſſimũ ſermo habendus eſt,vt videamus primũ, qui rectus illi vſus ſuimet per ſemetipſam & ſeparatim à reliquis ſit: deinde qui in reliquarũ partium comitatu & cõiunctione. Quod his duobus rite expoſitis,cũ ctam vim Philoſophię,vt opinor,explicatã & perſpicuã habituri ſumus. Eſt igitur rationis,cuius nomẽ à rato deductũ eſt,diſcernere ea, quę rata eſſe debeãt: hoc eſt,vera firma, conſtãtia: quam facultatẽ profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipſa nequit. Quocirca ad ea cõuertat ſe, & conferat oportet,quę ſunt perpetua, & immortalia: quò ſi etiã in his,quę gignũtur paſſim, & intereũt,aliqua imago exiſteret perpetuitatis,qualis fortaſſe in ipſis generibus ineſt, quorũ vniuerſum ſemper permanet,indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamẽ, & conſtãtiſſima parte naturę illa quęrenda eſt,vt vbi maximè lucet,ibi potiſſimũ veritas exquiratur. Eſt enim eiuſdẽ ſcientię & facultatis cũ tractare de re,quęcunq; illi res ſubiecta ſit facultati, tũ de ea ſumma abſolutiſſimaq; tractare. Cũm igitur peculiare officiũ rationis ſit,indagare veritatẽ: in diuinis autẽ & ſempiternis ma

ximè exiſtat veritas: diuinarum indagatio in primis ratio ni eſt propoſita. Hic me recẽs iſta Academia nõ pmouet, quę percipi & cõpręhendi negat poſſe veritatem. Neq; n. illi ne iſtud quidẽ ipſum eſſe perceptũ poteſt. Non eſt oĩno de ſingulis argumẽtandi locus: Tantũ contrà dico, ſi ita res ſe habeat, quẽadmodũ autumat illa, & perſtrepit: fruſtra & in nobis, & in natura ipſa factã & conſtitutã eſſe rationem: Vt enim ſuprà demonſtrauimus, quod vſum ſui nullũ habet, id non modò fruſtra eſt, ſed neq; vllo pacto eſſe poteſt oĩno. Vt ſi intellectio non ſit, ne ratio quidẽ exiſtat: cuius officiũ cum ſit intelligere, ſolũ autẽ quod verũ eſt id intelligatur: adempta veritate intelligendi, funditus tollitur è natura, et exterminatur ratio, cui concluſioni conſtanti et firmę quàm multa incõmoda abſurdaq; ſequantur, profectò intelligitis. Sunt alii agreſtiores, negantes vtilẽ homini eſſe diuinorũ cognitionẽ: quos patet nullam vtilitatẽ agnoſcere, pręter eam, quę tactu & corpore percipiatur: At ea maxime bruta & aſpernabilis præſtantibus animis iudicatur vtilitas. Sed vt redeamus, vnde digreſſi ſumus: Ratio ſemetipſa volens vti, & ſeparatim exequi munus ſuũ intuendę veritatis, ſenſuum quidem adminiculo primũ nixa eſt: initiũ enim illi primum aĩaduertendi, deinde pertẽtandi, ac paulatim altius erigẽdi ſe, atq; attollendi à ſenſilibus factũ eſt: ex admiratione. n. eorum, quę in natura ſenſili maxime ſpectabilia ſunt, primum orta eſſe dicitur Philoſophia: poſt verò vbi ſatis his inſtructa, & adminiculata rõ eſſe cœpit: cũ ad principes naturę cauſas, illaſq; generales notitias, rerumq; rõnes inueſtigãdas ſe datura eſſet, ne ſimulachris ſenſilibus diſtraheretur, quæ varia & multiformia, ſæpeq; inter ſe repugnãtia, mentẽ, cogitationẽq; obturbant: neceſſe habuit ſubſidio ſibi aduocare

artes alias quaſdam, tanquã puriores exercitatiões ſuimet: quarum vſu tractationeq; aſſuefacta, poſſet paulatim extollere ſe, atq; eminere, vt Arithmeticã, omnẽq; mathematicam cognitionem: cuius ea vis eſt, eaq; exercitatio, vt mẽtibus noſtris rerũ in corporibus iacentiũ, atq; inſitarũ, naturam ſpeciemq; proponat, ſine vlla corporis mixtione. In primis aũt & maximè adſciuit Dialecticã quę ars nulli nominatim rei naturę'ue pfecta: ipſas tantũmodo ratiocinationes per ſeſe, & mentis quaſi ex vno in aliud trãſitiones ac pagrationes, metiri, & perpendere, & æſtimare nata eſt: quę cui videlicet ratiocinationi rõcinatio conueniat, aptaq; ſit: quã quę antecedat, aut conſequatur: quid ſit repugnãs in illis, & ambiguũ: quid diſtinctũ, & illuſtre: quę ſit plurimũ inter ſe ratiocinationũ contextio, aut ẽt diſparatio: & quarundã inſociabilitas, aliarũ ita arctè hęrens cõnexio, vt diuelli non poſſit: his enim ipſa rõ in ſe prius examinatis, ac ppenſis, vbi vires ſuas domi iã perſpexit, exploratasq; habere cœpit, tum demũ ſic egredi in aciẽ, & ad contẽplationẽ naturę tutò auſa eſt accedere. Ac prĩo quidẽ ortu Philoſophię, antiquitus (ſicut monumentis literarũ eſt mandatũ) ex rerum illa cœleſtium aſpectu excitata ad cupiditatẽ cognoſcendi, cũ Solis & Lunę, errantiũq; ſyderum, nec non eorũ quę ſemper cœlo inhęrent motus, formas, pulchritudineſq; ſpectaſſet, viciſſitudineſq; notaſſet anniuerſarias, & cũ admiratione maxima tantarum deſcriptiones rerũ contemplata eſſet, ex ratis ordinibus eorũ, perpetuiſq; curſibus, eadẽ ſemper interualla lege certa ſeruantibus, ſuſpicari cœpit, eſſe autorẽ, & principẽ huic mundo quendã, cuius ĩperio et nutu moueren tur cũcta, & regerentur: Neq; ſola hac ſuſpitione cõtenta: ad pueſtigãdũ ſe dedit, ſi quid poſſet de eo firmi, certiq; con

cipere. Amoto igitur oculorum ſenſuumq; adminiculo, ipſum motum in ſeſe, ipſumq; tẽpus, & quę horũ duorum cõſiderationi adiuncta ſunt, infinitatẽ diuiſionũ, ęternitatẽ ſeculorum, diuerſitatẽ naturarum, inquirere eſt conata: cumq; viderit nil tam cognatũ eſſe cuiq; naturę, quàm motum proprium illi & congruentẽ, quòd in eo primũ natura rei cuiuſque oſtẽditur: perſpicere cępit, ex diſſimilitudine naturaliũ motuum, diſſimiles itẽ rerum naturas indicari: itaq; & cœlum propterea ex alio genere eſſe intellexit: atq; iſta inferiora corpora ſunt quatuor, quę generationi ſuppeditant: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipſa hęc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus eſſe poſſit, rectus aũt nequaquã: diſtincta à terrenis cœleſtia mortalitate eſſe, & immortalitate intellexit. Porrò autẽ cum motus omnis aliquid quęrat, quod non habet in ſe: idq; cupiat aſſequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectũ, nec cumulatũ omni bono eſſe intelligatur: ipſum autorẽ & principẽ vniuerſi, vnde omnis iſta tantarũ rerum, motuumq; deſcriptio ortũ atq; ordinem ſuum obtinet, vnum & ſempiternũ, eundemq; prępotentẽ & prorſus immutabilem neceſſariò eſſe cognouit: Ad quem intelligendã, riteq; cõpręhendendũ, quando quidẽ ſine eo nec veritatis, nec ordinis, nec conuenietię vllius, ipſiuſque decori notio vlla firma & ſtabilis haberi poteſt: cum in primis vocet nos, & acuat Philoſophia: vtinã eò tam facilè aſpirare poſſent mẽtes noſtrę, quàm nos id cuemus, & cum ardore maximo expetimus. Sed ſi minus nominatim, & directè, aliqua tamẽ circuitione, & exẽplo, informãda nobis nũc eſt pręclara hęc, & admirabilis Dei ſummi cognitio: cuius ſimilitudinẽ in ea re capiemus, quę ſenſibus noſtris vna omniũ maximè aperta patenſq; eſt. Siquidẽ hoc Sole, qui fons diur

ni luminis eſt,nihil nec cogitari poteſt illuſtrius. Quoniam autem ſicut omnis cognitio mente atq; intelligentia nobis eſt cōpręhendenda:ſic ſenſum quendā habemus,qui ſimili ferè modo naturā luminis percipiat: noſcēda huius ipſius ſenſus vis,actioq; eſt,vt eā deinceps cū mente & actionibus mentis cōparemus. Nā *cum omniū ſenſuum facultas,ad ea quę cuiq; ſenſui ſubiecta ſunt,pcipienda,nata ſit:in ſenſibus reliquis ſatis eſt adeſſe ſubiactā rem vt ſenſiatur:in oculo & viſione non eſt ſatis: tertiā enim quandam naturā adeſſe oportet,& eā quidem multo præſtantiorē,ſplendoris,luminiſq; videlicet,quę ad hanc rem eā ipſam facta,createq; eſt,vt viſioni ipſa ſit adiumento:tanto fabricator ille cunctorū ſenſuū* Deus,*vim videndi cęteris pretioſiorem finxit:iugauit enim facultatem & videntis rei,& viſæ vt ad videndi actū veniri poſſet ſplendidiſſimo naturę genere:niſi forte vile et abiectum eſt in natura quod nominamus lumen.* Atqui *huius tam ampli,tamq; pręclari muneris, quod lucere eſt : itemq; eius,quod effluit,manatq; ex iſto, quod eſt cernere,atq; cerni,vnum in cœlo dominū autoremq; agnoſcimus, per quem optimè iſta,perfectiſſimeq; fiunt:quem nūcupamus* Solem: *nempe quia ſolus cœlum atq; terras lumine ſuo cōpleat,reliquaq; ab eodem aſtra mutuentur lucem eam, quā poſſidēt: porrò oculus ad* Solem,*tanquā ad ſuum bonū natura eſt cōuerſus:non quod oculus quidem,nec quod ipſa viſio efficiantur* Sol:*ſed quia ſenſus hic vnus maxime eſt ſolaris,viſq; eā omnis,quę ad videndū ſit, ex hoc ſidere tota hauriatur, & perfluat, vſq; eò quidem, vt & quod intuemur* Solem *eum ipſum, & quod pręterea reliqua cernere omnia poſſumus; totum ab illo cœleſti lumine teneamus.* Hunc *igitur ipſum* Solem,*diuinę illi eſſentię & vnitati, quę cunctorū ſumma,*

& princeps cauſa eſt, fonsq; bonorũ omnium, & verum ipſa ſolumq; ſuapte vi bonũ, imagine quadã cõparamus, ſimileq; oſtendimus: vt eodem mõ illa in intelligibili loco: Sic.n.cõuertimus, quod Græci νοητόν: Et ſanè neceſſe eſt, fidentius vti verbis in ſummis rebus explicandis, & declarãdis: quod et modò factũ à nobis eſt, cũ eſſentię nomẽ, gręco nomini, quod οὐσία eſt, Latinũ reddidimus: faciemus in eo quoque, ſi neceſſe fuerit, vt uerbũ infinitũ, ſine pſona & tẽpore, nominis loco ponamus: quod cũ Gręcis ipſis perquã uſitatũ ſit, uidetur quoque nobis interdũ eſſe concedendũ. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta & longè eminens rerum omniũ ratio intelligibili in loco, ad mentem habet ſe, & ad ea, quę mente percipiũtur, quẽadmodũ in hoc uiſibili ſol ſeſe hẽt ad oculũ, & ad ea quę oculis cõprehẽdũtur: oculi.n. ſi ad eas intuendas res conuerſi ſint, quarũ colores non diurnũ ſidus, ſed nocturnę luces offundant, hebeſcũt quodammodo, & retũduntur: ſimileſque fiunt cęcutientiũ, & hallucinantiũ oculis, ea re quidem, quòd pura ipſi uiſione minimè tunc fruuntur: Sĩ uero eò ſe moueant & intendãt, quà ſol illuſtrat: tũ & clarè, liquidoque cernũt, & eadẽ quoque claritas in eis ipſis ineſt. Igitur in aĩa eadem proportione eſt noſcenda rõ, atque attendenda: Dum.n. aĩa ad id percipiendũ intendit ſe & adnititur, in quo ueritas et ipſum eſſe è regione refulget: quod eſt, ut lux à Sole, ſic iſtud ex Deo intelligibile quaſi lumen: intelligit id plane atque noſcit, mentẽque ſibi ipſa habere in ſe & poſſidere tũ uidetur. Cum uero eò ſe conuertit, ubi tenebrę admixtę ſunt: in id quod generatur ſcilicet, & quod corrũpitur, quodque ſimulatis & fictis obtũditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirũ, & quaſi ſomniat: uariiſque ultro ac citro iactata opiniõibus, mẽtis ſibi ipſa, ac intelligen-

cię uidetur inops. Hoc igitur ſumme pręcellens ac diuinum, quod & rebus cognitis p̄bet ueritatē, & cognoſcētibus uim cognoſcēdi: caput ipſum naturę totius, & abſolutiſſimā ſpeciem omnis boni, in Sole nobis ſimilitudine propinqua, repręſentari cernimus: quod idē omnis ſciētię et ueritatis eſt cauſa: ueritatis, inquā, in rebus quidē factis, quatenus illas ut ſint facit: noſtra aūt in aīa, quatenus eā lumine illo intelligibili, & ex ſeſe, & ex rerū eſſentiis ab eodē ipſo manantibus, informat, atque illuſtrat: qua quidē ex ueritate generatur ſcientia, quę eſt rerū eodē mō ſemper ſe habentiū firma mentis intelligentięque cōp̄henſio. Sed ut in natura uiſili, oculum & lucem, ſolares quidē virtutes, & facultates cōuenit appellare: Solem aūt nequaquā, quòd Sol vtriſq; his multò p̄ſtantius quiddā, atq; eminentius in ſeſe habeat: ſic in itelligibili genere, ſcientiā et veritatem, res nimirū bonas atq; diuinas, non tñ Deū ipſum atq; illud ſupremū bonū exiſtimare debemus: quippe quod admirabili quodā interuallo uirtutis, amplitudinis, poteſtatis, his oībus antecellat: magnificentiuſq; multò ſit, quā ut ueritatis, & ſciētię finibus poſſit includi. Atq; ut p̄gamus ēt ad ulteriora, in eadem tñ ſimilitudine inſiſtentes, Sicut Sol iis, quę cernūtur, non ſolū facultatem hanc p̄bet, ut queant cerni ſed generationem ēt, et accrementū ſuppeditat, & educationem: quòd horū omniū genitis rebus atq; alitis, Sol cauſa eſt, neq; ipſe tñ uſpiā eſt generatio: ſic his quę cognoſcuntur & intelligūtur, non hoc tantū ab ſummo adeſt naturę bono, ut intelligantur, ſed ut ſint eā ēt, atq; exiſtant, et ut ſuā quodq; illorū obtineat eſſentiā. Sed ut aliqñ abeamus à ſimilitudinis cōparatione, quā pręſertī uel leuiter īdicaſſe aſſatī uobis ſit, dico hoc munus eſſe mēti noſtrę peculiari ipſius officio attributū, ut in ītelligibili

percipiẽdo genere, et inquiſitiõe veritatis ſe exerceat: quam ſi in æternis, & ſibi ſemper conſtantibus non perſpexerit, neque in illis veritati familiarẽ ſe effecerit: nec illam in his variantibus ſemper & diffluentibus, nunquamque in eodem permanentibus ſtatu, fruſtra venari illam, & indagare conabitur: infirmiſque ſemper nutabit aſſenſionibus, & ambiguis opinionibus diſtrahetur: viã vitæ certe nullam vnquã inibit, qua æquo animo vſque ad extremũ patiatur ſe deduci: ſed reuocabit crebrò ſe, & retexet, ſæpeque in pœnitentias graueis, & mærores, tanquã in ſcopulos ſaxaque delata, faciet veterũ ſuorum conſiliorũ naufragium. Quod in illis magnis & præpotentibus viris, qui in hac vrbe & Repub. quondam, aliiſque item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerũ geſtarum florere viſi ſunt, ferme omnibus contigit. Sed, vt ſint, qui hanc præcipuæ, ſummæque veritatis abſolutã notionem ad cõmunem hanc peragendã vitam haud ita multum eſſe neceſſariã putent: in quo etſi imprudentia labuntur, habent tamen paratã ex hominũ quotidianis moribus, & ſtudiis, erroris ſui defenſionem. Nos qui verã hominis præſtantiã, ac dignitatem è Philoſophia quærimus, ſummumque ex ea bonum nitimur conſequi: ſi rerum altiſſimarũ cognitione nos eſſe inſtructos volumus, num ſumus propterea iure reprehendendi? Atqui dicimus plane, ſine iis, ordinẽ recte viuendi teneri nullo modo poſſe: niſi enim prius ratio ipſa explicuerit ſeſe met, totamque perſpexerit, & domeſtica ſui primũ, æternæque ſecum veritatis ſcientia erudita, tum demũ acceſſerit ad conſiderandum hæc humana, eaque tractandũ, ac dirigendum, ars bene viuendi perpetuo conſtare nulla poterit. Sed cũ rerum earum, quæ in mundo & natura ſunt, cauſarumque quibus illæ effectæ in lucem prodierunt indagationẽ omniũ, & curam

cognoſcēdi Philoſophia profiteatur: ſingularū eſt explicatio in ſuis libris atq; locis, cū ab autoribus cęteris, tum vero in primis ab Ariſtotele petenda: non.n.nobis propoſitum eſt in præſentia, ſingulas res pſequi. Illud propoſitū, vt quoniā ratio noſtra nō ad intelligendū ſolūm, quod ipſa per ſe & ſeorſum facit, uerum etiā ad agendum atque imperandū, quod eſt illi in cōmunitate cum cęteris partibus officiū, genita fa- ctaque eſt: iſtud ipſum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, cōſideret prius, & intueatur, quod regere eſt et imperare: ut illius deinde exēplo & imitatione erudita, diuinam quandā illinc magnificentiā, & adminiſtrandis rebus facilitatē, ad hęc humana & inferiora transferat: quod eſt totum illarū actionum, quę poſitę in conſiliis ſunt, non in operibus manu factis: quarū quidem actionū ſplendor omnis, & pulchritudo hęret in ipſo homine, penituſque inſita eſt. Etſi.n. cœlum hoc, totuſque iſte mundi ornatus, pulchritudine & decore, peçclariſſimus ſit, diuinique ordinis conuenientiā & uenuſtatem, cū admirabilitate maxima, mortalibus oculis oſtēdat: ut quod undique effulgeat pulcherrimorū luminum diſtinctione & copia, curſibusq; prope immenſis, et non enarrabilius torqueatur, uſque eo quidē, ut ſatiari mentes humanę non queant ſpectādo illud, atque mirando: tamē pulchriora multo ſunt, & magnificentiora Dei conſilia, quibus editum id in natura, & eiuſmodi factū eſt. Videndū eſt igitur hoc conſiliū, et tantę gubernationis ratio eſt noſcēda: quò nos, qui participes eſſe diuinitatis cupimus, ad rationē eandem deinde, ſimileq; conſiliū, noſtra & cogitata, & acta accōmodemus. Nec uero dubiū eſſe poteſt, quin decor, & dignitas, & pulchritudo, in ſummo Deo, omnibus rebus ortum cauſamq; prębuerit. Eſt.n. pulchritudinis, maxime conciliar-

amorem, appetitũq; gignere congrediẽdi, & potiundi: quo quidẽ appetitu ex illa Dei ſpecie honeſtiſſima in natura excitato, cunctus iſte mundi, & corporũ omniũ apparatus, ad conquirendũ Deum, ut ſuum bonũ, ſe erexit. Pulchrũ porrò eſt, quod & in ſemetipſo decens eſt, & cõmodum, atq; utile cęteris. De illa pulchritudine nunc loquor, quę mente intelligentiaq; cõprehenditur: hoc cuius umbrã quandã fert, hęc quę in corporibus deſcripta eſt pulchritudo, tantã ipſa quoque uim poſſidens, ut non abſurde de illo rege videatur dictum, ſpeciem primũ dignam eſſe iperio. Sed ut ad pulchrũ princeps, illud quod eſt rõnis & intelligentię, redeamus, Nemo unquã ueriorem, digniorẽ, appoſitiorẽ pulchri ac decori ſpeciem rõnem ue expſſerit, quã hanc, quę ſit in eo, quod eſt prodeſſe cęteris, ſibi ſufficere, & cõueniens eſſe, quod utrũq; in pulchro ineſſe eſt neceſſariũ. Nam ut in corporũ formis uidemus, quarũ omne oculorũ eſt iudicium, ſi qua pars corporis, à cęteris partibus ſui demenſus portione diſcrepet: nõ uere illũ, in quo inſit uitiũ hoc, formoſũ poſſe appellari, propterea quòd ſpecies in eo à cõueniẽtia diſceſſit, egetq; aliquopiã, ut expleatur & pficiatur: iccirco & amabile minus eſt, & minus appetitur, quòd neq; delectare admodũ poteſt propter inconueniẽntiã, neq; adiuuare propter egeſtatẽ: eget enim & ipſum aliunde adiumento: ſic illud ſimplex, & menti propoſitũ pulchrum, quod oẽs congruentias honeſtateſq; in ſe continet, nulla ipſum parte ſui imminutũ, nec indigens, contraq; omni bono ac decore cumulatũ, atq; completũ, concurſus omniũ rerum excitat ad obſequendũ & obediendum ſibi, ut quęlibet res ad nutũ pręſtò ſit, cupiatq; illi nauare operã ſuam: quippe quę experiatur et ſentiat pro eo, quantũ illi ſe dediderit, & ad accipiẽda illius imperia ſe ſubiecerit,

tantum ſe et iucunditatis, & cõmodi ad ſuam explendã na turam eſſe reportaturã. Hac *igitur imperiũ ratione* Deus, *et hac facilitate regit uniuerſa ac ꝑmouet: quòd ſemper agit id, quod ſe ipſum primũ deceat: deinde ſit utile cęteris: & cum aliis bonũ utilitatis impartiuerit, ipſe ſuũ retinet, quod eſt decori, dignitatis, amplitudinis bonũ. quò ẽt fit, ut in ef fectionibus naturę et opibus, nulla uerior rõ, neq; conſtantior reddi poſſit, quã ob rem quicq; ſic effecerit* Deus, *quã hęc, quòd ita eũ facere decuit, & quia rei effectę illud fuit opti mum: ut & à dignitate illius qui agit, & ex eius, quod agi tur, emolumento ac cõmodo, ualida in primis fortiſq; ſit ar gumenti concluſio.* In *quo tũ ipſo ubiq;, & ꝓcipuè, decorũ il lud elucet, quod pręclarũ in ſe atq; munificũ, dupliciq; hac de cauſa amabile cęteris, facit, ut facilè imperiũ ſit in uolẽ tibus, nulloq; niſu conatu'ue laborioſo, omnis rerũ molitio gu bernatioq; tranſigatur.* Et *hactenus quidem* Philoſophia *ho minis rationem in ſuo et proprio munere continet, ut in ſpe culandis naturę operibus illam exerceat, eaq; eã edoceat, in quibus origo eſt, & ſedes, & domiciliũ ueritatis.* Quę *qua tenus in ſũmis et ſempiterna ĩmutabilitate conſtãtibus uer ſatur rebus, iure ac merito dicta eſt ſapientia: fontes. n. in il lis ſunt & ſcientię oĩs, & prudentię.* Qua *uero ad mutãtia genitabiliaq; confertur, ſcientia naturalis, eadem gręcè* Phy *ſice eſt appellata.* Moralis *aũt, cum humanis dirigẽdis actio nibus adhibetur. qua trimẽbri diuiſione in* Philoſophia *expo ſita atq; monſtrata, ꝓclarè illa definitur rerum eſſe ſcientia, & diuinarum ſimul, & humanarum.* Nunc *quando iam ſa tis, quod ad praeſentem quidem noſtram diſputationem ꝑti net (nam ad rem ipſam, plenioremq; doctrinã non ſatis) de officio ſeorſum & per ſe humanę mentis eſt dictũ: quod in*

prioribus duabus illis Philoſophię partibus, ſapientia uidelicet, & naturali ſcientia, poſitū eſt: Reſtat cōmunis totius hominis, non iā partis in eo ſeparatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis ſcientię propria: ad quā eum nunc Philoſophia deductura eſt: rectūque ſuimet in ea uſum, ita illum edoctura, ut nulla neque uirtutis, neque officii pars, quę ad beatam conſequendā uitam pertineat, in hoc quoque genere prorſus relinquatur. Etenim ab illis altiſſimę ueritatis conſiliis, & rerum ęternarū ſpeculādis rationibus, in quibus tanquā cognata illarum, atque eiuſdem cū illis nobilitatis conſors, ſemetipſam mens pręcipuè agnoſcebat: fruebaturque tū uero, et ſuę naturę munere, et ſapiētię nomine: deflexa ad animaduertendū conditionem neceſſitatis ſuę, quòd cū alienis & longè diſſimilibus ſibi generibus conflata, permulta obire ſimul cū iis, atque unà agere cogeretur: primo quidem aſpectu uehementer perturbata eſt: aſſueta .n. tranquillitati, & ordini rerū ſibi conſtantium, & nuſquā ab eo, quod idem eſt, digredientiū: ut uidit motus ſociorū partium incertos, & uarios, nullum neque modū, neque ordinē ſuapte ſponte retinere, eoſque cū importunos ſibi, ac ſępenumero moleſtos, tum inter ſe ipſos quoque rixari diſſentiētes: defleuit quidē illa primo conditionē ſtatus ſui: quod à beata illa cura fruendę, & contēplandę ueritatis direpta, in turbā ſeſe & in factionē impediuiſſet: ueruntamen celeriter ad officiū conuerſa, cum intueretur conſiliū & uoluntatē ſummi Dei, non ſolum ęquo, ſed alacri etiā animo ad obediendum illi ſe dedit. Quid .n. faceret ſecus, in illa ſerie rerū, ex quibus nexus eſt mundus, exercitata atque alita: quarū admirabilis, cōtinens que cōplexus, paratus ubique ad obediendum Deo, apprimè eam inſtruere potuerat, ſuum cuique rei bonum, in ordine et

obedientia huiuſmodi, maximè quçrẽdum eſſe. Igitur in hãc deliberationẽ ſe contulit, vt quos diuina ſors ſibi dediſſet comites, cum eis ſtatueret pacatè & concorditer viuere. Atq;, vt in re ꝑdifficili & ardua, ad Philoſophię, quo ſolebat, confugiens opem, admonita ab ea ipſa eſt, vt agitatioris & incertioris agendę vitę diſciplinã, ab eis rebus acciperet, quas ſtabiles & certas in natura cognouiſſet: regendiq; & imperãdi ordinẽ totum atq; exẽplum, illinc huc trãsferret. Quod quidem ſic agere conſtituit: primũq; illud aĩaduertere cœpit, expreſſam eſſe in ſeſe, & in corpore eo, quod ipſa rectura eſſet, imaginẽ quandã tum prępotentis Dei, tũ eius mundani operis, quod creatum factumq; à Deo, eiuſdem etiã imperio & numine regeretur: vt quẽadmodum Deus in ſummo omniũ conſiſtens, rebus incitatis et mobilibus imperat, ĩmotus ipſe, & ſemper ꝑmanens in eodem, globiſq; corporum cœleſtium alias prępoſit mentes, quę in eũ ipſum intuentes, ac nuſquã ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipſas vero varias et multiplices elementorũ concurſiones, conflictus, illiſiones, quoniã minutatim ſub ordinẽ certũ redigere nõ licebat, illa vniuerſa lege coercuit, qua paribus oĩa librata ponderibus, & vim inter ſe ęquã obtinentia, finibus ſe ſuis ſingula continent: neq; aliud alii ſupgredi, aut viribus & potentia ꝑponderare eſt licitũ: Sic mens ipſa, tanquã alter in corpore humano Deus, ſtabili veritate ſemper nitens, reliquas aĩę partes mouendo corpori appoſitas, ſuapte ſpõte ordinis finiumq; expertes, ad intuendum eum ordinẽ, quem vera in ſeſe deſcripſiſſet ratio, reuocaret: formãq; illis decori pulchriq; offerret, qua ſpecie diuina illectę illę ad amorẽ, ſtudioq; accenſæ eiuſdẽ imitandę pulchritudinis, & participandę, cum ſuum etiã præſertim in eo cõmodum ſentirent, atq;

experirentur, facile rationi imperium, & nulla impeditum controuerſia, relinquerent. Itaq; mens ſtipata egregio comitatu illarum cognitionū, quas in contēplandis rebus æternis antea pcepiſſet, ſapientiam primū deuocauit de cœlo, eamq; nō nihil hęc quoq; inferiora vt aīaduerteret, cōpulit: vocauitq; eo nomine prudentiā: quòd hoc verbū à peruidendo ductū, voce ipſa indicat, in res obſcuras et ſuapte natura perſpicuę lucis expertes, aciē eſſe ingenii, & mentis intendendā. Porrò autē ſapientia in eo aliquandiu cōmorata, vt cupiditatū, et affectionum, omniūq; earum appetitionū, quę multiplices, ac varię in animis noſtris concurſant, cauſas, fineis, naturāsque cognoſceret, cū uideret eas temeritate quadā prçcipites, ſubitaſque ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quę per ſenſus interpretes, lętabilia, formidoloſa'ue oblata eſſent, ſine modo diſcurrere: intellexit harū rerum cauſam eſſe comitatū illum, quo ſenſiens aīa, cùm uegetante cōiungitur: quòd ex huiuſmodi coniunctione plus illi parti abiectę & ignobili, ab aliis ſæpe partibus tribuatur, quā ſit ęquū. Itaque prudentiam quā ab ſe inſtructam cōſiliis, & rōnibus ad res gerendas iā adhibebat, rectionēque illi rerum humanarū in diuinis ipſa reſiſtens, per manū quaſi tradebat: admonuit, ut notaret, animūque aduerteret, primā directionē humanę uitę, & fundamentū uniuerſæ ſalutis, potiſſimū in eo conſiſtere, ſi ſingulę in homine animę partes, ſuum unaquęque & penſum, et preciū obtineret: neque alteri altera de eius quicquā iure, honore'ue decerperet. Hoc enim uno modo demōſtrauit, concordiam, & pacē in animis conſtitui, uiāque ad beatam uitam poſſe inueniri: ſi, quę regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis neceſſaria eſt, prīa in ipſo homine iuſtitia extitiſſet: quòd ea uirtus ſuirtutū eſt ſedes, & funda

mentum reliquarum:per quam quiſque ſuarum rerum diligens curator,atque cuſtos,aliena minime appetit:neque munus interrũpit alieni officii : quod ubi ſit,ibi cum lętitia,& cum trãquillitate maxima uita degitur. Hoc igitur primũ ſuſcipiens *prudẽtia,idque exprimere ac proferre in agendis rebus ſtudens,penſitatis cunctarũ in homine partium conditionibus & meritis,ſtatuit parti illi uitali & infimę tantũ eſſe tribuendum,quantum ad uitã,& ad incolumitatẽ ſat eſſet: cumque ea pars conſilio omni orba,legem,lumenque rationis non modo nullũ habeat ipſa in ſeſe, ſed ne aliunde quidẽ poſſit accipere: quo etiã nomine contẽptiſſima eſt partium reliquarum,& obſcuriſſima:quãdoquidẽ, quòd nec ſua,nec aliena ſplendeat ratione,ordinis & elegantię totũ eſt expers:tamen quia neceſſaria ad conſiſtendum eſt,ſtabilitatẽque,et ue luti ſolum,reliquis partibus animę prębet,non mediocri ſtudio à nobis cõſeruanda eſt:ut illo tanquã firmamẽto innixi, ad potiora obeunda uitę officia nos attollamus.* Quã ob rem *primum illi tẽpus,& prima curatio, ſuppeditantis uitę neceſſitatibus attribuitur.quo nomine ea etiã ſit alicuius honoris particeps:ut ſi nobilitate cęterarũ poſtrema eſt,anterior ſit tẽpore:uſque eò mirabilis ille prudentię cõtextus, in temperando,ac conſtituendo concordi homine,omnia inter ſe uinculis amabilibus illigat,atq; conſtringit.* Sentientem verò ani *mam,quę non omnis penitus neceſſitate deuincta eſt,ſed habet aliquid in ſe liberale & ſplendidũ : nã & voluptatibus ſruitur purioribus, & intelligibilẽ pulchritudinẽ illam,in aſpectabiles oculis ſpecies,& ſenſilia ſimulachra quodãmodo transfert:eadẽ mens à prudentia inſtructa, vt ſociã,ęquamq; complexa, eius rationis, quam ipſa in ſe inſitam,atq; innatã continet,& veritatis eius, quę ex intelligẽtia rerum*

ſemper in eodem manentium, illi percepta eſt, participem fa cere conatur. Qua ex cōmunione mentis atq; ſenſus, ritè & ordine per prudentiā facta, dignitatis ſpecies illa, quę vna omnium rerum humanarū pulcherrimū eſt oculis p̄clariſſimumq; ſpectaculum, in vita & moribus & actionibus hominum exprimitur. Vt.n. alio loco me recordor dixiſſe, in copulatu & cōpoſitione rerum plurium, conſenſus ille, atq; ordo, & ęquabilis omniū inter ſe conuenientia, intelligentię atque menti veritas eſt: oculis et ſenſibus pulchritudo ac dignitas: vt dignitatē definire ſi velimus, rectè ſic dicamus, tranſlatā illā ad ſenſum & ad oculos, eſſe veritatē: quę dignitas aſpectibus ſubiecta, cū tantos amores ſui in omni hominū genere concitet, cunctumq; orbē propè terrarū irrequietū, & ſollicitū ſemper habeat: intra eos fineis eſt ingeniis liberalibus permittenda, vt ne vnquā prodat, neq; deſerat veritatē: hoc eſt, concentū & concordiā animę partiū ne diuellat: in quo & ambitioni, & populari glorię, & huic imperandi cupiditati, qua homines proiectè nimirū, & pręter modum efferuntur, poſita lex erit. Vult igitur mens, partē hanc ſenſilem ita ſuis frui voluptatibus, vt aliena cōmoda non pręterrūpat: et neq; illud inferius animę genus, ſuis defraudet vtilitatibus: neq; rurſus menti ac rationi ad conſtantiā, & veritatem oīa reuocāti intēpeſtiuis ſuis interpellationibus officiat: eadēq; ratio, quę totius hominis rectrix eſt, cū ad ſua munera fungenda ipſa ſe confert, habet tñ ſemper alieni quoq; tēporis, et opportunitatis rationem: vt, vbi ſociis, & cognatis partibus optimè proſpexerit, tū libera & vacua, diuinis illis iucunditatibus ſeſe impleat: ita ęquatis omniū officiis, per p̄ſiſq; muneribus, cū vnicuiq; datur parti quod eſt illi conſentaneū, neque alia de alia pars parte quicquā detrahit: regnatq;, quod

*ad regnandum natum eſt: pareat, quod ad parendum: tum iu-
ſtitia primū in interiore homine per prudentiā exiſtit: De-
inde ex iuſtitia oritur tēperantia, ordo quidā vitę, & orna-
tur, ac moderatio appetitionū omnium, non voluptatū illa pe-
nitus contēptrix, ſed ingenuis ex eo genere, et liberalibus vo-
luptatibus modeſtè dedita. Quarta verò & difficilima om-
nium virtus, quę eſt fortitudo, oritur quidē illa ex ſuperiori-
bus, ſed non tā optabilis ea viro forti eſt, quā interdū neceſ-
ſaria: non. n. labores, ęrumnę, pericula, mortes, ipſa per ſe ap-
petuntur: neq; libens quiſpiā vitam & ſalutem proiicit: ſed
vbi in diſcrimen venitur, vt aut iſta ſuſcipienda ſint, aut ho-
neſtas amittēda, ſine cūctatione vlla vir magnus atq; p̄ſtans,
honeſtatem ſibi mauult, quā vitam retinere. Quod continge-
re nequit, niſi in animis ita & virtute, & diſciplina conſti-
tutis, vt in illis maxima ſit autoritas rōnis: quę cum p̄ſcripſe-
rit aliquid, quod rectū eſſe, ac decere decreuerit, iuſſeritq;
id agi, reliquę ad obtēperandū partes præſtò ſint, imperiūq;
rationis nauiter exequātur. Verum cū virtutes oēs reliquę,
tum in primis hęc, de qua loquimur, fortitudo, maximè ali-
tur & corroboratur rerum ęternarū ſcientia, & cognitione.
Nam, nec qui infinitatē temporis mente cōpręhenderit, is
ob cupiditatē vitę paululū propagandę, aliquid indignū for-
ti viro admittet: nec qui immenſitatē mundi, orarum, regio-
numq; fuerit aīo peruagatus, regnū vllum tanti ęſtimabit, vt
eius aſſequendi cauſa, iuſiurandū violare, arbitretur eſſe fas:
deniq; pulchri ac decori illa cognitio, cui firmè & probè fue-
rit mente concepta, hic cœleſtibus opibus ſcientię & verita-
tis locuples factus, atq; (vt heros noſter Plato inquit) nati-
uum in anima aurū poſſidens, nunquā profectò pecunię gra-
tia ſordidum quicquā, & illiberale efficiet. Ex quo intelligi*

poteſt,virtutum omnium ſemina,quę à natura in animis noſtris ſata ſunt,ex vna ritè ali,excoliq; Philoſophia: neq; ſine ea vnquã ad bonam frugẽ poſſe adoleſcere:cũ, qui naturalibus virtutibus tantũmodo, aut etiã more opinioneq; cõparatis,nixi ſunt:hi,vt vnã in partẽ aliquam p̃clarè ſe dederint, in alia tamẽ parte nõ mediocriter ſunt prolapſi. Plena exemplorum eſt hiſtoria:ſed mihi properandũ neceſſariò eſt:inclinat.n.iam ad veſperũ dies. Talis ergo iſte vir,quẽ Philoſophia inſtituerit, recteq; eũ ſemetipſo edocuerit vti,conſtitutis p̃ prudentiã partiũ ſingularũ terminis,vt aliã alia pars non ſupgradiatur, nec opprimat,regnũ ciuile & patriũ obtinẽte intus rõne:placatus ſibi ipſe atq; cõcors,tranquillã et felicẽ deget vitã,diuinãq; illam regendi artẽ adhibebit,quę quidẽ omniũ eſt potẽtiſſima & maxima:vt qđ in eo p̃ſtat, eminetq;,mens & rõ videlicet, ſuũ decorũ ipſa in rebus oĩbus agendis,p̃cipuè atq; ſemper,alienum aũt procuret bonũ. quo vno mõ potiſſimũ & inferiores partes ſua ſorte contentę,traquillè ſe habebunt:et propter decori illius in principe parte pulchritudinẽ,amore ſũmo & ſtudio ad parendũ adducẽtur. Verũ ita inſtitutus hic quidem hõ eſt,vt ſecũ ſolus ipſe poſſit,aut cũ familia ſua cõmodiſſimè viuere: qui iã in publicũ producẽdus eſt,& in cõmunes conſuetudines deducendus:non cõmẽtatus antea in tenebris, vt modò Phędrus dicebat,ſed in lumine illo cœleſtiũ veritatũ,& ad exẽplar illarũ conformatione ſuimet exercitatus, atq; prudens:qui cũ dictãte rõne,& gubernatiõe illa ſummi rectoris Dei ſic monſtrante,intellexerit,nõ ſe ſibi ſoli natũ eſſe,ſed & patrię prętereà,& ciuibus ſuis partẽq; ſui non minimã cognato quoq;, & ciuili generi eſſe debitã: cumq; ſe ipſe ſociabile in primis eſſe animal attenderit,virtutẽ videritq; eã,quę maximè ne

turam hominis contineat, ſine exercitatione, atq; opere imperfectã exiſtere: neq; efficere poſſe beatã vitam, ſi non promatur ad res gerendas, & adhibeatur: quod iam & hoẽs, quibus cũ verſetur, & inſtrumẽta ad agendũ, quibus vtatur, requirit ac poſtulat: in quo nonnulla pars nimirũ attribuẽda eſt Fortunę. Cum, inquam, iſta oĩa, noſter Philoſophus cognouerit, ſine tergiuerſatiõe vlla ad obtẽperandũ rationi ſeſe dedet: prudenterq;, & accuratè oĩa circũſpiciens vbiq; prçeunte eius conſiliis Philoſophia, inſtrumentũ primariũ conuiuendi & cõmunicandi, quo prĩa interni hominis effigies oculis ſpectantiũ obiicitur, atq; proponitur, formabit aptè et cõpoſitè orationẽ: eamq; tanquã alterã perſonã perinde excolet, vt ſi totũ ſeſe in illa ſit exp̃ſſurus. Curabit igitur vt cõmodè, vt diſtinctè, vt propriè poſſit loqui: verbiſq; vtetur lectis, ex cõmuni quidem ſumptis loquendi vſu: ſed tñ viuidis magis, quàm ſonantibus: copiam aũt orationis hactenus adhibebit, vt aptè, & rotunde ſenſa animi ſui, cũ ſignificatione mediocri interiorũ motuũ, explicet atq; exponat: nã oratorios quidem illos animorũ impetus, forenſibus cauſarũ patronis derelinquet: ipſe verò ſedate, & grauiter, leni geſtu atq; vultu, omnia perſequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudentię atq; virtutis, ad conuictus hominũ, ad cõmercia, ad cõſuetudines ĩtromiſſus: cũ quacũq; ſe intulerit, quicquidq; geſſerit, illud in ſemetipſo exẽplũ ſummi et prępotẽtis Dei ſecũ deferat, vt cuſtodiat ſemp̃ decorũ ſuum, & alienum procuret bonum: quęro à vobis, et abs te in primis, Phędre, num huiuſmodi cum ſit, videatur cœtibus hominum regendis, & gerendę Reip. autor fore idoneus? cum præſertim ipſe quidẽ optime ſe rexerit: p̃ Philoſophiã aũt inſpexerit, quod in vnoquoq; hominũ diuerſis ex naturis & parti

bus conflatum eſt, idem notari in ciuitate et diſtingui poſſe. Quam igitur vim prudentię edoctus à Philoſophia, & in illis altiſſimis cauſis eruditus, in ſemetipſo prius exercuerit, eandem transfert ad hominũ, vrbiumq; rectionẽ: ac plebem quidem infimã, quę maximè neceſſarias in ciuitate obit partes, vt verſetur in agris colendis, oneribus vehendis, materia cędunda, opere faciundo: infimę illi in homine parti genitabiliq; collatã, paſtu contentã, & coniugio, procreationeq; liberorũ: curabit, vt ſit ſuis opportunitatibus inſtructa, omnẽq; ab illa iniuriã remouebit, diligẽtia adhibita, vt ne illa vnquã opere tamẽ vacet, ſed tẽpeſtiuis aliquibus ſemper laboribus diſtinguatur. Eademq; rõne, ſi quid illi fortè exuberare ſenſerit, et ſupfluere, relicto ſemper quod ſatis ſit, reliquũ in publicas vtilitates conuertet: neq; ſecius tñ vrgente aliqua calamitate, eidem egenti atq; oppreſſæ, de publico opitulabitur. Genus aũt alterum ordinis medii, quod ſenſili in nobis aĩæ comparatũ eſt, vt magis honoratũ, quàm primũ, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq; conſiliorũ ac dignitatis, quoad licebit, efficiet. Sed tñ quoniã ſenſilibus id obleſtationibus maximè eſt addictũ, inter quas dominantur hę, quę oculorũ ſunt, in externas illud & peregrinas mittet regiones: quò varias in illis ſpecies rerũ intuendo, merceſq; coemendo, patriã, vrbemq; ſuam, rerum ſpectabiliũ, & earundẽ vtilium, cõmoditatibus refarciat: luxuria tñ ſemper, pręcipueq; amputata: ne fortè ſublatũ ſtudiis inanibus inſolẽsq; effectum, dũ ſuis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere, veriores impediat vtilitates cõſenſionis publicę. Nobilitatẽ *vero, hoc eſt, ipſos optimates, qui non tã ex fortuna ſint aut genere, quã ex virtute pendendi, mentis in hominẽ & rationis inſtar, vniuerſæ ciuitati præficiet: quorũ erit curatio,*

prouidere ac pręcipere, vt omnia gerantur in Rep. rectè atque ordine: parteſq; in ſocietate & concordia teneantur, nihilq; cuiq; deſit, quod neceſſariū ſit ac legitimū: quos vbi vacare ipſos operibus publicis contigerit, tū eos maius illud in ſe bonū atq; pręſtantius quod obtinent, in rebus itē præſtantioribus collocare diſponereq; p̄cipiet: vt mentē, animumq; videlicet, ad diuinarū rationum ſpeculationē: opes vero ingenii, autoritatis, fortunę, conferant, & conuertant ad liberalitatem ac beneficentiā: omnibuſq; modis nitantur et elaborēt, vt virtutem vberrimè atq; ampliſſimè exerceant: in cuius vnius ſtudio atq; vſu, fructus beatę vitę, nec ſolū princeps illa & propria optimatū ordinis dignitas, ſed vtilitas ēt honeſtiore multo ex genere, & voluptas ea quę puriſſima eſt omnium voluptatū ac ſuauiſſima cōtinetur. Atq; hactenus quidē illa in Deo p̄ſtans, & eminens diuini rectoris effigies, à Philoſophia cognita, in homine impreſſa, in cunctā poſtremò ciuitatē inducta, & tranſlata eſt. Sed, vt ad eū, quē Philoſophia hoc modo inſtituit, docuitq; ſemetipſo rectè vti, reuertemur: aliquādoq; poremus: Cernitis profectò quicquid in natura eſt, quod ſit pulcherrimū, ac magnificentiſſimū, id totum in hac vna ſpecie hominis vere Philoſophi, mentibus veſtris expoſitū eſſe. Nam primū diuinum illud & longe dominans, quod vnitatis, & veritatis, & ſapientię ſummę eſt compos, extat pręclare in hoc Philoſopho, atq; cernitur: vnus enim & iſte quoq; concordia, & conſpiratione ſuarū partiū omnium, & in eodem ſibi ſemper conſtans, diuinarūq; rerum veritatibus inſtructus, nunquā à ſapientię cōſiliis deſeritur, nunquā varietate opinionū diſtrahitur: ſed quacūq; ſe infert, regulam illā rectè agendę vitę: id eſt, veritatem, tanquā lumen de cœlo libatū, pręſe ferens: res quantūuis obſcuras ac

diſperſas, & in lucem producit, vt videri: & in vnitatem colligit, vt mente cõprehendi poſſint. quodq; in Principe & Rege totius naturę Deo maxime p̃cellit, eximiũq; eſt, quòd ille diuinis bonis oĩbus confertus, ac redundans, neq; alienas opes fortunę expectat, et ſuas ipſe in aliorũ large effundit cõmodũ: ſuaq; id ſolũ intereſſe iudicat, vti quicquid agit, maxime ipſum deceat, cęteris idẽ iucundũ vtileq; ſit: quòd in hac pulchri & decori perfecta abſolutaq; ſpecie, omne imperiũ, omnis maieſtas, omnis verę dignitatis atq; potentię ineſt rõ. Similiter id in noſtro, qui cœleſtiũ diues bonorũ, mentemq; inſignibus donis veritatis illuſtratus, nulla effrẽnata cupiditate animi ad ea fortunę bona appetẽda proripitur, quę prę ter ſubſidiũ neceſſitatemq; naturę, extraordinariis p̃terea cupiditatibus ſunt propoſita, magiſq; id ſibi ſtudio & curę habet, vt aliis ſit ipſe adiumento, & cõmodo, quàm vt aliorũ opibus augeatur: ſolum aũt ſuum & propriũ bonum ipſe id exiſtimat, quod eſt aptũ, conueniens, decorum, pulchrum. Ac quẽadmodũ propter decori eiuſdem dignitatẽ atq; præſtantiam, facile eſt Deo in omnẽ naturam imperiũ: vt illi, ſponte ſua ac volentes, cœleſtes primũ globi, ſiderumq;, & ſtellarũ ęterni ignes: deinde propiora quoq; nobis, elementa, ſtirpiũq; & animantiũ cuncta genera, ſedulò, libẽter, enixeq; obediãt: quòd amore pulchri illius incẽſa atq; correpta, quod in Deo præſtantiſſime elucet, proxime ſe ad eũ conantur adiungere, illiq; quoad licitũ eſt, cupiunt inhęrere. Item hominis ratio pulchritudine ſimili prędita, nempe quoad imitatio aſſequi primigenum & ſũmũ exemplar poteſt: eiuſdẽq; honeſti ac decori Philoſophię beneficio particeps, primũ interioris animę partes ſtudioſe ſibi habet obtẽperantes: vt amoris imperio, quod fortiſſimum eſt, & vehementiſſimũ, non vi, neque

metu, infirmis imperii cuſtodibus, facilime omnia & regat, & tueatur: deinde in cōmercia & ſocietates hominū trans lata, vbi Rempublicam & ciuilem ſtatuerit ad ſe pertinere (non enim Philoſophum nos patre operario, neq; rurſus ex ſtipite aut lapide natū eſſe volumus: ſed ex eiuſmodi ſangui ne, in quē liberaliū artium cogitatio, & ſtudia humanitatis, videantur aliquando cadere potuiſſe) quos nā progreſſus vo bis videtur habitura? Non'ne qui ab hac pręclara diſcipli na profectus fuerit, vt primū agere cœperit ſecus, quàm ab egregia illa Phædri ſapientia eſt prȩceptū, vt non ſequatur, nec imitetur populum, nec ſe inconſultis ferri opinionibus ſi nat: tantumq; abſit, vt prȩripiat aliis opum adipiſcendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuātibuſq; cȩteris, ſolus ipſe ſtabili, & quieto animo pmaneat: neq; ſe vlla eiuſcemodi cupi ditate permittat trahi: conuertet in ſe primo aſpectus popu li, deinde multorū ſermones excitabit, mirantiū & percōtan tium, qui nam ſit, & vnde, qui tā robuſto, & alto ſit animo, vt non eiſdem rebus ipſe, quibus vulgus, moueatur: quod ſi quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, ma la cupidine incitati ſe proiecerant (vt ſæpe fit) ſpes, aut fortuna grauior fefellerit: non'ne hic, qui ſe continuit, ac re preſſit, plus multum vidiſſe, quàm cȩteri, ſagaxq; in primis & prouidus eſſe exiſtimabitur? Et quoniam vita fert, re rumque & temporum exigunt inclinationes, vt periculum cuiq; ſui, ex natura, & inſtituto ſuo faciendum ſæpe ſit: qui hanc conſtantiam recte, ordineque omnia agendi, quam Philoſophiam nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cui que rei plus minus'ue, quàm quantū par ſit, ȩquumq; tribue rit: fidem et veritatē ſanctiſſimā habuerit in vita, nuſquā ab eo, quod deceat, honeſtumq; ſit, diſceſſerit; eorū qui ad ipſius

curam, fidemq; pertinebunt, cōmoda in primis, ornamentaq; prouiderit: maximū ipſe ſibi ornamentū retinuerit dignitatē: poſtremo in tota vita, in ſuis dictis, conſiliis, factiſq; oībus, ſimilis ſui vndiq;, & ſemper ſibi cōgruens, ęquabiliſq; conſliterit: quod nemo planè, niſi idē ſit, qui è Philoſophia ſit eruditus, atq; inſtructus, probe poteſt & ad amuſſim facere: verēdum credo erit, ne non omniū in ſe amores, atq; ſtudia, omniū mentes aīoſq; conuertat. Admonebūtur (*mihi credite*) *homines ſpecie illa honeſti, quę in graui viro & conſiderato eximia eſt: cōmouebūtur, impellentur, primū, vt oculorū animorumq; contuitus in illum vnum cuncti coniiciant: deinde, vt ament: poſtremo, cū tota illius vitę iam rō deliberatioq; patuerit, ac perſpecta fuerit, vt ſe & ſua oīa illius fidei, vigilię, prouidentięq;, ſtudioſiſſime ꝓmittant: qui.n. poterūt agere ſecus, cū viderint illum nil meditari aliud in vita neq; prę ſe ferre, quā vt Deum, ꝑclara imitatione, in ſe ipſo referens, ſuū decorum honeſtūq; perpetuo cuſtodiat: alienum aūt procuret bonum? Species hęc inquā pręſtabilis, planeq; diuina, ſemper hominū mentibus atq; animis dominata eſt: ſemper voluntates omniū in poteſtate habuit.* Quid deinde aūt, quid eueniet? *Tantum'ne tu putas, Phædre, ſapientē tuum per aſtutias & ſimulationes, vafráque illā gerendarū rerum calliditatē, honoris et fortunarū adipiſci poſſe, quanta hūc fortunę & honorū pręmia, non dico conſequētur, ſed plane obruent?* Etenim *quę vſquā natio eſt tā immanis, & barbara: quis tā crudelis, impiuſque tyrānus, qui non ſpecie tali iſtius viri cōmoueatur? vt ēt ſi eum diligere fortaſſe non poſſit, ſcelere ipſe & feritate ꝑditus: hac tn̄ perculſus tā eximię forma dignitatis, incidat in admirationē?* Nam *qui ſenſu humaniore prediti homines ſunt, ſummi, infimi, ciues, externi, nequaquā*

vlli profectò ſe et ſua fidentius cõmendabunt, quàm iſti ipſi: nec quenquã cupidius ad ſuas fortunas regendas accerſent, quàm hunc, quẽ uiderint in aliorũ bonis, cõmodiſque procurandis, ſuũ ipſum omne bonum & cõmodum conſtituentem, itaque oĩa ſuſcipientẽ ac gerentẽ, ut ſuorum laborũ & operũ, ad cęteros utilitas, ad ipſum aũt fructus uirtutis atque officii, qui maximus in uera uita & uberrimus eſt, ꝑueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ĩpſiuſque cõſilio et autoritatẽ gerentur plurima: neque ipſe tamẽ alienis negotiis ſe offeret, neque expetet admodũ publicis procurationibus ſe diſtringi: ſed quicquid eiuſmodi aget, atque ſuſcipiet, totum officio dabit atque humanitati: ipſe uero in illa beatiſſima cura rerũ cœleſtium & diuinarũ permanebit, quoad poterit, cõtẽplandarũ: vitamque eã in p̄mis amplectetur, quę maxime è natura eſt, maximeque hominis propria. Siquidẽ non corpus, neq; animus reliquus, ſed mẽs ſola eſt id illud ipſum, quod eſt hõ. quapropter ueras idẽ etiam ac proprias hominis conſequetur uoluptates: nõ illas animę infimę, quę et brutę maxime, & eadẽ falſæ inaneſque fere ſunt: neque rurſus eas, quę in ſenſibus conſiſtunt, uagas & errantes, & uarietate ipſa ſemper inſtabiles: ſed cũ has utraſque modo ratione, que finitas; tũ illas plene et cumulate, quę arcte, & cõpreſſe, & peculiariter attingunt hominẽ, inque eũ ipſum penitus ſe infundunt, & illiq; faciũt, ſuntque mẽti & iis, quę ex mentis officio geruntur, agnatę maxime & familiares: quarũ ut ueriſſima, atque puriſſima, ſic iucũdiſſima et ſuauiſſima eſt perceptio. Quocirca hõ pręceptis Philoſophię edoctus, ac ſe metipſo in omnẽ partẽ recte utens, ſimilẽ ſeſe (quoad fas eſt) efficiet Deo: tũ in uitę rõne, dum quo ille modo oĩa agit, eodẽ ille modo cũcta & aget, & exequetur, ut deceat ſibi, ſemper

proſit aliis: tum in perpetua animi lętitia, ac voluptate. qui ſi pręter has cõmuneis Philoſophię rationes, quę ſimilitudinem & imitationẽ prępotentis Dei inſinuant nobis atq; proponũt, illa quoq; pręterea maxima atq; ampliſſima eiuſdem Dei beneficia in genus humanũ cognouerit: quę vni tantum generi, nominiq; noſtro, qui CHRISTVM *filiũ vnigenitum Dei colimus, et profitemur, propriè ac ſingulariter data ſunt: quòd in hac vna religiõe et ſalus hoĩbus eſt, & vera beatę vitę in terris rõ, in cœlo ĩmortalitatis adeptio: nec dũ per Philoſophiã, à pura & ĩtegra religiõe nõ deflexerit, quẽadmodũ tu, Phędre, dudũ calũniabare: ſed magis in ea te iã ſtatuetur, & cõfirmabitur: ad eos.n. amores, qui cõmuni bus bñficiis Dei ſummi debẽtur, accedent alii magis peculiares, & proprii, p quos fortiſſimè cũ Deo erit colligatus. Nõ enĩ de leuibus ſophiſtis in pſentia, neq; (vt opinor) de futilibus hoĩbus quibuſdã: ſed de cõſideratis, & integris, & conſtãtibus, eſt ſermo: qui oĩa metiũtur cõſilio et probitate, neq; à maiorũ ſuorũ, de quorũ integritate, & ſapiẽtia optimè ſentiãt, decretis atq; ſcitis vllo pacto recedũt: ſed quò ĩgenio hominis, atq; doctrina perueniri nõ poteſt, de eo patiũtur Dei immortalis numine, & veterũ autoritate ſanctiſſimorũ hominũ, facilè ſibi pſuaderi.* HIC *paulũ cũ requieſſem,* Ex*poſui vobis, inquam, quẽadmodũ quidẽ potui, & vim vtilitatẽq; Philoſophię, et eius viri qui ritè, ac legitimè Philoſopheťur, ſpeciẽ atq; formã: Quę mea expoſitio ſic vniuerſe facta, ſatis'ne reſpõdere Phædri calũnię videatur, veſtrũ iã eſt iudicium.* Mihi *quidẽ & magnitudo rei, & breuitas tẽporis, & mehercule, rem, ſi, quo modo ea eſt, fateri volumus, mei ẽt ingenii ad tantũ tollendũ pondus exilitas, vehemẽter obſtitit, quominus vobis oĩa, quẽadmodum quidẽ cupiſſem, potue*

vim exprimere: in quo non recuſo, quin meę tarditati culpã, non Philoſophię ipſi aſſignetis. HIC GALLVS, *Sane quã probaſti tu mihi, Sadolete, defenſionẽ tuã, inquit: nec video, Philoſophia quid poſſit eſſe diuinius. Itaq; ego, qui in eam antea propẽſione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, vt non ſim eã vnquã è cõplexu meo dimiſſurus: illud aueo quã maximè et quàm primũ, vt iſta quę ſunt à te diſputata, in Cõmentariũ referantur, quo ocyus queam exemplũ Vrbinũ mittere ad meos amicos, taleis viros, qualeis tu quoq; in primis exiſtimas.* SVMMOS *& ſingulareis dicis, inquã, quorũ conuentu apud lectiſſimã omniũ fœminarũ Heliſabetã reginã Vmbrię, illa ciuitas atq; adeò Italia oĩs ornata eſt.* VERO, *nec iniuria, inquit: non. n. vſpiam alibi terrarũ, neq; noſtra, [illegible], neq; antiquorũ memoria, tot & taleis principes ingenii ac literarũ, facilè vno in loco quiſpiã poſſit nominare, quot nunc Vrbini pręclarũ cœtum conſtituũt: quippe cũ illic adſit, & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine vir: quẽ pręter eximiã omnis virtutis & humanitatis laudẽ, vere parentẽ, cum Romanę veteris, tũ recentis huius Italę eloquẽtię poſſumus appellare: & duo fratres Italię vel pręcipua lumina, Federicus & Octauianus Freguſi, nobilitate, dignitate, prudentia, literis maxime illuſtres: itẽq; ſpectatũ ac nobile par Baldaſarus Caſtillioneus, & Cæſar Gõzaga: qui militaribus ambo et bellicis virtutibus inſignes, ad illam fortitudinis laudem, optimarum quoq; & literarum & artium, nõ inferius decus, addidere. quanquã ne ſingulos colligam, illã ego vrbẽ hoc tẽpore, nõ hominũ cuiuſquemodi domiciliũ, ſed Muſarũ diuerſoriũ eſſe puto.* AT EGO, *iquit Citrarius, habeo ſtatĩ queis cum cõmunicem, familiareis hos noſtros, quorũ quotidianis*

cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porcium; & Bloſium Palladium: quorũ ingeniis, ſpectabiliq; morũ et ſermonis elegantia, ſoliti ſumus oẽs apprime delectari: Etſi, quanquã vterq; vtranq;, tamen aliter eorũ oratoriam magis laudem, alter poeticam eſt proſecutus: Tum aũt Camillũ Paleotum, & Philippũ Beroaldum, hunc iuniorem dico: Nam ille ſenior haud ſanè vſquequaq; doctorũ iudicio idoneus eſt qui probetur: hi aũt duo ſuis ingenii et virtutũ ornamentis, non municipio Bononienſi modò, vnde oriundi ſunt, ſed huic vrbi tantę, non exiguũ decus potuerunt afferre. Nam Euãgeliſtam Mathalenũ, tuum familiariſſimũ, Sadolete, quẽq; nos omnes plurimũ ipſius merito; & quanquã doctus admodum vir eſt, humanitatis tamen ac liberalitatis cauſa pręcipue dilizimus: quo ego g[illegible]latũ iri puto, cum te operã hanc nauaſſe Philoſophię, laudẽmq; ex eo cõſecutũ eſſe intelliget?

VTINAM *quidẽ, inquã, talibus ingeniis, mea hęc opera et voluntas iure probata ſit. Sed quid ait nobis Phædrus?*

EGO'NE? *inquit: te alieno quodam in hominũ genere tuum iſtum ſapientẽ, tanquam in ſomniis conſtituiſſe. Nam his quidẽ hominibus, quibus cũ viuimus, mea ſapiẽtia ad manũ ſemper futura eſt paratior. quę cum eſſent dicta, ſurreximus oẽs, aliquotq; deãbulationibus vltro & citro factis, reliquũ cõuiuio, variiſq; ſermonibus, Phędro in primis multa facete, vrbaniterq; dicẽte, hilarẽ et lętũ conſumpſimus diem.*

FINIS.

Venetiis per Bernardinũ de Bindonibus Mediolanenſem. Sumptibus vero D. Melchioris Seſſæ. Anno Domini. M. D. XXXIX.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA